

Pastoral rastavljenih i razvedenih

Karoglan, Žarka

Professional thesis / Završni specijalistički

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:936572>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

Poslijediplomski specijalistički studij Pastoralne teologije

Smjer: Pastoral obitelji

Žarka Karoglan, dipl. teolog

**PASTORAL RASTAVLJENIH I RAZVEDENIH:
UZROCI, STANJA I CRKVENO DJELOVANJE**

Mentor: doc. dr. sc. Suzana Vuletić

Đakovo, 2017.

Sadržaj

Sažetak	4
Summary	5
Uvod	6
1. BITNE BIBLIJSKO – TEOLOŠKE ODREDNICE BRAKA I BRIGA CRKVE ZA BRAK I OBITELJ	7
1.1. Biblijsko i crkveno poimanje ženidbe	7
1.1.1. Ženidbeni nauk u Starom zavjetu.....	7
1.1.2. Novozavjetno poimanje ženidbe (Mk 10, 2-12; Ef 5, 21-33)	8
1.1.3. Ženidba u povijesti Crkve – značajniji fragmenti	10
1.1.4. Odrednice ženidbe kao sakramenta.....	11
1.2. Situacija braka i obitelji u Hrvatskoj	12
1.2.1. Važnost braka i obitelji	13
1.2.2. Vrednote za uspješan brak.....	15
1.2.2.1. Vjernost.....	15
1.2.2.2. Spremnost na raspravljanje o problemima između muža i žene	16
1.2.2.3. Djeca.....	17
1.3. Djeca iz rastavljenih brakova i djeca rođena izvan braka	18
1.3.1. Učestalost razvoda u Republici Hrvatskoj	18
1.3.1.1. Utjecaj rastave i razvoda roditelja na djecu	19
1.3.1.2. Utjecaj na brak djece iz rastavljenih brakova.....	20
1.3.1.3. Briga za djecu razvedenih roditelja.....	21
1.3.2. Djeca rođena izvan braka	22
1.3.2.1. Osvrt na izneseno – pastoralna briga za obitelji djece rođene izvan braka	23
1.4. Pastoral braka i obitelji prema posaborskim dokumentima	24
1.4.1. Obitelj suočena s teškoćama	24
1.4.2. Pastoral braka i obitelji prema <i>Familiaris consortio</i>	25

1.4.2.1.	<i>Etape obiteljskog pastoralala</i>	26
1.4.2.2.	<i>Struktura obiteljskoga pastoralala</i>	28
1.4.2.3.	<i>Djelatnici obiteljskog pastoralala</i>	29
1.4.3.	Predženidbeni pastoral prema <i>Amoris laetitia</i>	30
1.4.4.	Predženibeni pastoral prema <i>Direktoriju za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj</i>	30
1.4.5.	Kritički osvrt na cjeloviti pastoral braka i obitelji.....	31
1.5.	Pastoral braka i obitelji u posebnim slučajevima	31
1.5.1.	Neredovite situacije prema <i>Familiaris consortio</i>	32
1.5.1.1.	<i>Brak na probu</i>	32
1.5.1.2.	<i>Stvarno slobodne veze</i>	33
1.5.1.3.	<i>Katolici vezani jedino građanskom ženidbom</i>	33
1.5.1.4.	<i>Rastavljene i razvedene osobe koje se nisu ponovo vjenčale</i>	34
1.5.1.5.	<i>Razvedeni i ponovo oženjeni</i>	34
1.5.2.	<i>Amoris laetitia</i> i neredoviti slučajevi	35
1.5.3.	Svetost braka	36
2.	ANALIZA RAZGOVORA S RASTAVLJENIM I RAZVEDENIM OSOBAMA	38
2.1.	Metodološke napomene	38
2.1.1.	Izabrani oblik intervjua	38
2.1.2.	Izbor sugovornika.....	39
2.1.3.	Cilj istraživanja	40
2.2.	Reakcija pogođenih i kratka analiza mišljenja	40
2.2.1.	Svakodnevni život.....	40
2.2.2.	Posljedice rastave	43
2.2.3.	Uzroci rastave/razvoda.....	47
2.2.4.	Planovi za budućnost.....	53
2.2.5.	Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu.....	55
2.2.6.	Značenje vjere i odnos s Bogom	58

2.2.7. Odnos s Crkvom.....	60
3. CRKVENI RAD S POGOĐENIMA I CJELOVITI PASTORAL BRAKA I OBITELJI KAO PREVENCIJA	67
3.1. Pastoral rastavljenih i razvedenih.....	67
3.1.1. Uzroci rastave i razvoda	67
3.1.2. Uloga Crkve u procesima rastave i razvoda.....	68
3.1.3. Smjernice za pastoral rastavljenih i razvedenih u župi	69
3.2. Etape procesa opraštanja.....	73
3.2.1. Ne osvetiti se i zaustaviti napadačke čine	73
3.2.2. Priznati svoju povrijeđenost i siromaštvo	73
3.2.3. Podijeliti s nekim svoju povrijeđenost	74
3.2.4. Dobro identificirati svoj gubitak i obaviti žalovanje.....	74
3.2.5. Prihvatiti srdžbu i želju za osvetom	75
3.2.6. Oprostiti samom sebi.....	75
3.2.7. Shvatiti svoga uvreditelja	76
3.2.8. Naći u svom životu smisao povrede.....	77
3.2.9. Dostojan oprostjenja i već mi je oprošteno	78
3.2.10. Prestati htjeti oprostiti pod svaku cijenu	78
3.2.11. Otvoriti se milosti oprostjenja	78
3.2.12. Odlučiti okončati ili obnoviti odnos.....	79
3.3. Cjeloviti pastoral braka i obitelji	79
Zaključak	81
Bibliografija	84
Prilozi.....	89

Sažetak

Rad se bavi aktualnom temom rastave brakova i obitelji u Hrvatskoj. Ukazuje se na zabrinjavajuće činjenice smanjenog broja sklapanja brakova kao i stupanje u brak u sve kasnijoj dobi, uz statističke činjenice da su razvodi pogodili svaki treći brak.

Bitni doprinos i izvornost ovoga rada su izravni razgovori s pogođenim supružnicima koji su prošli ili prolaze razvod. Kroz razgovore je izišlo na vidjelo što su sve prolazili - od fizičkog i psihičkog zlostavljanja, slabog i nesadržajnog komuniciranja, raznih ovisnosti i preljuba. Iz svega je očito da rastava/razvod ima posljedice za pogođene bračne partnere koji sežu od onih zdravstvenih do psihičkih i duševnih, povezanih s osjećajem grešnosti.

Doprinos rada je i u tome da upozorava na činjenicu kako u tim procesima sudjeluju djeca koja također trpe psihički i fizički.

Zaključno, rad odgovara s dva strateška prijedloga, koji su utemeljeni na istraživanjima i crkvenim dokumentima: 1) osobni rad i prosuđivanje vlastite situacije svih pogođenih i 2) prevenciju radom na kvaliteti brakova i obitelji, uspostavom cjelovitog pastorala braka i obitelji, prema prijedlozima dokumenata Familiaris consortio, Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj i Amoris laetitia.

Ključne riječi: *brak u Bibliji, nerazrješivost, razvod braka, rastava obitelji, posljedice za supružnike, posljedice za djecu, razlučivanje, opraštanje, pomirenje, sustavni rad s brakovima.*

Summary

This paper deals with a current topic of separation and divorce and its influence on family in Croatia. It points on worrying facts of diminished number of marriages, later marriage age as well as the statistical fact that the divorce hits every third marriage.

The essential contribution and originality of this work are interviews with the affected spouses who have undergone or are undergoing divorce. These interviews are bringing to the light everything they went through during this process- from physical and mental abuse, poor and pointless communication, various addictions, and adultery. From all this it is obvious that separation/divorce has consequences for the affected spouses ranging from mental health and psychic issues associated with a sense of sinfulness.

The major contribution of this pastoral reflection is that it draws attention to the fact that children are also involved in these processes where they suffer physically and emotionally.

Based on those consideration, this work gives two strategic proposals, based on research and church documents. 1) the first suggestion is personal work and judgment of situation of all affected parties; 2) the second suggestion is prevention as a mean of work on the quality of marriage and family, the establishment of the integral pastoral marriage and family as Familiaris Consortio, Directory for the pastoral care of families of the Church in Croatia and Amoris Laetitia are teaching.

Keywords: *marriage in the Bible, indissolubility, divorce, separation, family distruction, the consequences for the spouses, the consequences for children, resolution, forgiveness, reconciliation, systematic work with marriages.*

Uvod

Motivacija za ovaj rad je činjenica da se u Hrvatskoj u novije vrijeme događa prava „pošast“ rastava i razvoda brakova i obitelji. To je specifičan izazov za crkveno djelovanje jer je ugrožena temeljna stanica društva i Crkve. Naime, ukoliko ta životna stanica „oboli“, ugroženo je cijelo društvo u smislu rađanja novih članova društva i svih onih mogućnosti što jedna osoba znači za društvo. Ukratko, radi se o opstojnosti nacije i naroda. To isto vrijedi i za Crkvu. Ali, ovdje je stavljeno u pitanje i crkveno djelovanje jer ne uspijeva prenijeti temeljnu poruku o braku i obitelji. Crkveno djelovanje, čini se, nije dovoljno prikladno s obzirom na sve fenomene vezane uz brak i obitelj danas u Hrvatskoj.

Iz tih razloga, ovom pastoralnom refleksijom želim podsjetiti na biblijsku poruku o braku – ženidbi i obitelji, zatim pogledati hrvatsku situaciju braka i obitelji te predložiti smjernice crkvenog djelovanja za brak i obitelj.

Poseban doprinos ovog rada je 10 razgovora s osobama koje su doživjele krah bračnog i obiteljskog života. U toj analizi pokazala se nevjerojatna raznolikost od slučaja do slučaja te kompleksnost svake pojedine situacije. Stoga je nužno, upravo na temelju podataka o raznolikosti svakog slučaja, provoditi pojedinačni proces razlučivanja i prosudbe vlastitog udjela u krahu braka i obitelji.

Na kraju rada donosim neke pastoralne refleksije i strateške smjernice s obzirom na nužnost određenog zaokreta u pastoralu braka i obitelji, koji traži i posinodalna apostolska pobudnica, *Amoris laetitia*, pape Franje. Crkva, naime, ne može mirno promatrati kako toliki broj vjernika Isusa Krista pati i zato mora na mjestu ranjenosti graditi „poljske šatore“ za ukupno liječenje ranjenih.¹

¹ Usp. Papa FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supruzima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji*, (19. III. 2016.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016, br. 300. (Dalje: AL)

1. BITNE BIBLIJSKO – TEOLOŠKE ODREDNICE BRAKA I BRIGA CRKVE ZA BRAK I OBITELJ

U ovom prvom poglavlju želi se podsjetiti na temeljnu biblijsku poruku i učenje Crkve u ranom kršćanstvu i kroz povijest. Pogled u situaciju braka i obitelji u Hrvatskoj, na temelju socioloških istraživanja, govori o pozitivnim i negativnim silnicama u tom području danas. Posebna pažnja usmjerena je onima koji najviše pate zbog razrušenih brakova i obitelji, a to su djeca, kako ona iz takvih brakova i obitelji, tako i ona rođena izvan braka. Stoga se pažnja usmjerava na redoviti rad s brakovima i obiteljima te posebno s onima koji su se našli u tzv. neredovitim slučajevima.

1.1. Biblijsko i crkveno poimanje ženidbe

Najprije donosim kratki prikaz ženidbenog nauka Starog i Novog zavjeta te razvoj crkvenog učenja o ženidbi kroz povijest.

1.1.1. Ženidbeni nauk u Starom zavjetu

Na prvim stranicama Svetog pisma, u okviru govora o stvaranju svijeta, susrećemo izvještaj o stvaranju čovjeka i to kao muškarca i žene. Dva su teksta koja o tome govore i svaki s određenim naglascima. Jahvistički izvještaj (Post 2,18.20.24.) koji je stariji, o stvaranju žene, kao čovjekove životne suputnice, smisao njezinog stvaranja stavlja u kontekst toga da čovjek prevlada osamljenost: „Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on.“ (Post 2, 18). Žena, „čovječica“² je istorodna kao i muškarac. Ona je drugačija od ostalih živih bića koja okružuju čovjeka, a koja su niže vrste. Zbog toga, jer je jednakog dostojanstva kao i muškarac, žena ostvaruje s njim zajedništvo koje mu nedostaje. Ovdje se radi o životnom zajedništvu, koje nije tek nešto slučajno, nego veza koja čini muškarca i ženu „jednim tijelom“ (r. 24b).³

² Heb. izraz *adam* ima više značenja: čovjek općenito, ljudi, kao i Adam – prvi čovjek. (To je ono što nazivamo korporativnom osobnošću.) Uz to, hebrejski tekst spominje i izraze *iš* – čovjek i *išša* – žena. Usp. Adam, u: Michael JOIN – LAMBERT i Xavier LEON – DUFOUR, u: *Rječnik biblijske teologije*, Xavier LEON – DUFOUR (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

³ Usp. Franz COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, Forum bogoslova Đakovo, Đakovo, 1997., 498.

Ženidba združuje muškarca i ženu u takvo zajedništvo koje čak nadilazi vez koji je između roditelja i djece: „Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu“ (r. 24a).⁴

Drugi izvještaj o stvaranju čovjeka je tzv. svećenički, mlađi po nastanku. Radi se o tekstu Post 1, 26-27. Bog stvara čovjeka na svoju sliku i to kao „muško i žensko“ (r. 27b). Čovjeku je povjereno sve stvoreno da svime upravlja i da mu sve bude na korist. Kao svrhu zajedništva muškarca i žene biblijski tekst navodi plodnost. „Plodite se i množite“ (r. 28a) izraz je koji označava rađanje djece kao središnju zadaću ženidbe u Starom zavjetu. Taj čin popraćen je posebnim Božjim blagoslovom (usp. r. 28).⁵

Iz ovoga lako iščitavamo dvostruku svrhu ženidbe koju pred nas stavlja biblijski pisac: zajedništvo koje od muškarca i žene čini jednog čovjeka te rađanje potomstva.

Oba ova izvještaja donose pomalo idealnu sliku onoga što bi trebao biti ženidbeni savez između muškarca i žene. To je Božja zamisao i plan koju treba uvijek imati pred očima, unatoč praksi koja od toga odstupa.⁶

1.1.2. Novozavjetno poimanje ženidbe (Mk 10, 2-12; Ef 5, 21-33)

Izrael je znao koji je pravi Božji zakon kad je u pitanju ženidba. Ipak, kroz povijest su nastala razna tumačenja i „ublažavanja“ koja su zasjenila ono prvotno. Na tom temelju farizeji počinju raspravu s Isusom. Oni ne žele prvenstveno dokučiti ono što je zaista Božje, nego žele uvući Isusa u zamku i tako opravdati vlastita tumačenja, koja su im više odgovarala (usp. Mk 10,2). Tu se jasno očituje Isusovo viđenje ženidbe. Umjesto odgovora o mogućim razlozima otpuštanja žene od strane muža, Isus podiže pitanje na višu razinu. On ima pred očima izvornu Božju zamisao, koja je očitovana u stvaranju i po kojoj ženidba postaje put spasenja za ženidbene drugove. Tako je ženidba uzdignuta iznad ljudske proizvoljnosti, jer ima temelj u Bogu:

„Što Bog združi, čovjek neka ne rastavlja“ (Mk 10,9). Isus ukazuje na veličinu i svetost ženidbe, a ne na ljudsku slabost, koja to iskrivljava.⁷

⁴ Usp. Marijan VUGDELIJA, Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije. Biblijsko – teološka antropologija, Služba Božja, Split, 2000., 181.

⁵ Usp. Franz COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu...*, 498 – 499. Starozavjetno shvaćanje bilo je: mnoštvo djece označavalo je Božji blagoslov, a neplodnost se smatrala najvećom nesrećom (Ps 127, 3; Post 30,1; Sam 1,6 i sl.).

⁶ U starom Izraelu postojala je praksa poligamije. No, ona je narušavala stvarateljsku sliku ženidbe. Stoga Pnz 17,17 opominje čak i kralja da nema mnogo žena da ne „krene stranputicom“ (r.17). Slični slučaj susrećemo i kod Salomona (1Kr 11,3), gdje su žene zavele njegovo srce i okrenule ga drugim bogovima. Proroci, posebno Hošea, Izraelovu nevjernost prema Jahvi opisuju usporedbom bračne nevjere. Među tamnim stranama ženidbe susrećemo i pojavu rastave. Muškarac je imao pravo otpustiti svoju ženu, ako je na njoj otkrio nešto *ružno* (Pnz 24,1). Usp. *Isto*, 499 – 500.

To što je Isus potvrdio i objasnio pravo značenje ženidbe prema Božjoj zamisli, u poslanicama se produbljuje i još više pojašnjava. Iako poslanice ne donose sustavan nauk o ženidbi, ipak progovaraju o toj tematici u različitim kontekstima. Tako npr. odlomak iz poslanice Efežanima treba promatrati u širem kontekstu od onoga što predstavlja isključivo ženidba. Ona je ovdje uklopljena u otajstvo Božjeg spasenjskog djela koje se očituje u povijesti. Ženidba proizlazi iz Kristove ljubavi u kojoj se predao za Crkvu. „Postupak koji se ovdje ima u vidu jest spasenjski tijek, izražen posebno u r. 25-27, koji se ostvaruje između Krista i Crkve te postaje pralikom i uzorom ženidbe.“⁸ Kakav odnos ima Krist prema Crkvi, takav treba imati muž prema ženi.

Ovdje se ne naglašava podložnost supružnika jedno drugome, nego uzajamna podložnost Kristu. Već je u Starom zavjetu ženidba bila tumačena kao *savez* (Hošea). Sada, u Novom zavjetu ona poprima još dublje značenje: predanje muža ženi predstavljeno je kao predanje Krista Crkvi. Na taj način ženidba uprisutnjuje odnos Krista i Crkve.⁹ Ženidba je slika saveza Krista i Crkve i to je osnova za njezino sakramentalno utemeljenje.¹⁰ „Kao što Krist hrani i njeguje Crkvu“ (r. 29), takav treba biti odnos muža prema ženi i obrnuto.¹¹ „U svakoj ženidbi udova Crkve ostvaruje se ne samo odnos Adama i Eve, nego također, na posve navlastit način, otkupiteljski i uzvišen odnos Krista i Crkve. Kršćanski supružnici ostvaruju odnos Krist – Crkva, budući da pripadaju Kristovu tijelu te se u njihovim uzajamnim odnosima ostvaruje i očituje odnos Krist – Crkva.“¹² Njihova ljubav nije samo naravna, nego je ona po sakramentu Božji dar, kojim se međusobno ljube te ujedno i zahvaljuju Onome koji ih je htio sjedinjene u bračnoj ljubavi i koji ih je prvi ljubio.¹³

⁷ Usp. *Isto*, 501 – 502. Klauzula „osim zbog bludništva“ (Mt 19,9) različito se tumačila. Ovdje nećemo ulaziti u njezine pravne postavke. Evanđelist pokazuje da je s Kristom započelo novo razdoblje u kojem se ostvaruje *novi savez*, a koji ujedno produbljuje i značenje otajstva ženidbe. Usp. Benedetto TESTA, *Sakramenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 243.

⁸ *Isto*, 247.

⁹ Usp. Franz COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu...*, 508.

¹⁰ Usp. *Isto*, 509. Paralelu za ovo tumačenje možemo vidjeti i u 1 Kor 7,14 gdje je riječ o 'posvećujućem' utjecaju supružnika koji je kršćanin na onoga koji to nije, kao i o svetosti njihove djece.

U pogledu pitanja nerazješivosti ženidbe i ovdje se u prvi plan stavlja ideal po kojemu se supružnici žele ohrabriti u zajedništvu i ljubavi, a ne baviti se klauzulama o (ne)dopuštenosti. Usp. *Isto*, 509-510.

Govoriti o sakramentalnosti ženidbe na temelju ovog teksta, većina teologa smatra opravdanim. Drugi pak, ne vide jasnu podlogu za takav stav, jer tvrde da se iz ovog teksta može zaključiti da je ženidba samo figurativni znak milosti i da je sakrament u širem smislu kojega trebamo potvrditi i uz pomoć tradicije. Treći smatraju da se ovaj tekst mora gledati u širem kontekstu Novog zavjeta i da joj tek iz toga možemo priznati sakramentalno značenje. Usp. Nikola BULAT, Sakramentalnost kršćanske ženidbe, u: *Crkva u svijetu*, 17 (1982.) 4, 315.

¹¹ „U temelju svega toga stoji spasenjski naum Stvoritelja koji stvara čovjeka kao muškarca i ženu u svrhu njihovog jedinstva, uspostavljajući ustanovu ženidbe kojom se ostvaruje Božja volja.“ Benedetto TESTA, *Sakramenti Crkve...*, 247.

¹² *Isto*, 247.

¹³ Usp. Zvonko PAŽIN, *Otajstvo je to veliko. Liturgija i teologija Reda slavljenja ženidbe*, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 2005., 96.

1.1.3. Ženidba u povijesti Crkve – značajniji fragmenti

Crkveni Oci, na tragu Svetopisamskih izvještaja, naučavaju ponajprije čudorednu novost kršćanske ženidbe. Ta je novost u onome što je Krist donio svojim otkupiteljskim djelom te je tako ženidbu predstavljao s osobitim dostojanstvom. Kao što smo netom vidjeli, Krist je promatra iz perspektive svog odnosa prema Crkvi. Crkveni Oci naglašavaju da ženidbu prati poseban Božji blagoslov, te da je, stoga što je ustanovljena od Boga, obdarena i posebnom milošću da supružnici mogu živjeti njezino otajstvo. Zbog same njezine naravi i svetosti, ženidba je nerazrješiva.¹⁴ Sv. Augustin to konkretizira i navodi tri objektivna dobra ili vrijednosti ženidbe: rađanje i odgoj djece (*proles*), vjernost supružnika u ljubavi (*fides*) te vrhovno značenje i vrijednost ženidbe na sliku Krista i Crkve (*sacramentum*).¹⁵ Govoreći o ženidbi, sv. Bonaventura, preuzimajući Augustinovo trostruko dobro ženidbe, navodi da ona proizlazi iz prirode, ali da je Kristovim zahvatom u punini ostvarena.¹⁶ Sv. Bonaventura naučava da ženidba počinje riječima koje znače budućnost, da se sklapa riječima koje znače sadašnjost te se izvršava u budućnosti.¹⁷

Budući da ženidba nije samo naravna ustanova, nego nadnaravna, potrebna je crkvena nadležnost tj. vlast nad njom. Ta se nadležnost očituje i izvršava određenim obredom. Sv. Ignacije Antiohijski piše Polikarpu: „Dužnost je ženika i nevjeste sklopiti svoj savez uz biskupovo „odobrenje“, kako bi ženidba bila po Gospodinu, a ne po požudi.“¹⁸

¹⁴ Usp. *Isto*, 248.

Vrlo značajno djelo patristike o dostojanstvu i cilju braka te zadaćama supružnika smatra se Augustinovo djelo *De bono coniugali*. (*O dobrima bračnog života*). Ovim pitanjem Augustin se bavi i u drugim svojim spisima, bilo kao izlaganje, bilo apologetski. O tome vidjeti u: Juraj PAVIĆ, Tomislav Zdenko TENŠEK, *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 240 – 255.

Treba imati na umu da se crkveni Oci, uz to što izlažu nauk o ženidbi, istovremeno bore protiv različitih krivovjernih nauka (u određenom smislu one su i pomogle da se izoštri i jasnije prikaže kršćanski stav, jer su ga svojim krivovjermjem izazvale na promišljanje i 'obranu'). Usp. *Isto*, 250.

O pitanju ženidbe kao sakramenta, nasuprot katarima i albigenzima, Sabor u Veroni (1184.) ju ubraja među sakramente. Isto stoji i u ispovijesti vjere koju je Grgur X. predložio Mihajlu Peleologu na Lionskom saboru (1274.): ženidba je ubrojena među sedam sakramenata. Također ju i Florentinski sabor (1439.) stavlja među sedam sakramenata. Usp. Nikola BULAT, Sakramentalnost kršćanske ženidbe, 324-325. i Heinrich DENZINGER, Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, U pravi trenutak, Đakovo, 2002., br. 761. 1311. 1800. 1801.

¹⁵ Usp. *Isto*, 248. Sv. Toma Akvinski također prihvaća Augustinovo shvaćanje o trostrukoj vrijednosti ženidbe kroz pojmove: *proles*, *fides*, *sacramentum*, ali još proširuje značenje. On stavlja naglasak na pojam sakramenta te o njemu govori polazeći od Ef 5. Ženidba je naravno dobro uzdignuto na razinu sakramenta. Usp. Franz COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu...*, 512 – 514.

¹⁶ Usp. *Isto*, 514.

¹⁷ Usp. BONAVENTURA, *Tria opuscula. Breviloquium (Kratki prikaz teologije), Itinerarium menti sin Deum (Put duha k Bogu), Reductio artium ad theologiam (Svođenje umijeća na teologiju)*, Stjepan KUŠAR (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 386 – 387.

¹⁸ Pismo Polikarpu 5,2, u: Benedetto TESTA, *Sakramenti Crkve...*, 249.

Tridentski sabor, koji je bio izazvan reformacijom, jasno izriče stav Katoličke Crkve o ženidbi. Za Luthera ženidba je samo naravna stvarnost. Ona se ne može ubrajati među sakramente, jer za to nema potvrde u Svetom pismu. Ženidba može biti samo alegorija jedinstva Krista i Crkve. Stoga što je ženidba ljudska ustanova i nema nadnaravnu dimenziju, ovisi isključivo o vlasti države, a Crkva se tu ne treba uplitati.¹⁹ Nasuprot tom učenju Tridentski sabor ističe dvije stvari vezane uz ženidbu: sakramentalnost i crkvenu nadležnost. Krist daje supružnicima milost koja usavršava naravnu ljubav te ih posvećuje. Njihov savez je nerazrješiv²⁰ i nadilazi ženidbeni savez Starog zavjeta. Radi se o nadnaravnom događaju, koji nije samo ljudskog karaktera. Iz toga proizlazi i nadležnost Crkve u pitanjima ženidbe. Tako Crkva postavlja uvjete za njezinu valjanost. Nije moguće sklopiti crkvenu ženidbu bez prisutnosti zakonitog služitelja i svjedoka.

Crkva može odrediti i zapreke ženidbe i udijeliti oprost od njih. Ipak, ne smije se zaboraviti ono najvažnije kad je u pitanju otajstvo ženidbe: supružnici primaju dar Duha Svetoga te su nošeni milošću Božjeg blagoslova kojeg primaju sklapajući i u vjeri živeći ovaj sakrament. Njihova ljubav događa se *u* Crkvi i *po* Crkvi, iz koje i izvire samo otajstvo ženidbe.²¹

1.1.4. Odrednice ženidbe kao sakramenta

Katekizam Katoličke Crkve podsjeća da je čovjek stvoren na Božju sliku, zapravo stvoren na sliku Boga ljubavi i stoga je njegov temeljni poziv ljubav. „Bog koji je čovjeka iz ljubavi stvorio, pozvao ga je na ljubav kao osnovno urođeno zvanje svakog ljudskog bića. Čovjek je naime stvoren na sliku i priliku Boga koji je Ljubav. Budući da je Bog stvorio muško i žensko, njihova uzajamna ljubav postaje slikom posvemašnje neprolazne ljubavi kojom Bog ljubi čovjeka.“²²

¹⁹ U protestantskoj tradiciji tako nastaje učenje o ženidbi kao nešto što je u sebi negativno, jer se temelji na požudi. No, s druge strane to isto učenje brani ženidbu, nasuprot djevičanstvu. Smatraju da je nemoguće ostati vjeran zavjetu čistoće, jer čovjek ne može nadvladati požudu koja je u njemu. Ostaje, stoga, svojevrsni paradoks u ovakvom poimanju. Usp. *Isto*, 251.

²⁰ Nerazrješivost ženidbe, pa i u slučaju preljuba, odgovara evanđelju, smatra Tridentinski Sabor. „Tko kaže da Crkva griješi kad je učila i kad uči da se prema evanđeoskom i apostolskom učenju (...), ženidbena veza ne može razvrći zbog preljuba jednog supružnika, i da oboje, pa i nevini (supružnik) koji nije dao razlog preljubu, ne može sklopiti drugu ženidbu dok je drugi supružnik živ, te da bludno griješi onaj koji je otpustio preljubnicu i doveo drugu, kao i ona koja se nakon otpusta preljubnika udala za drugog: neka bude kažnjen anatemom.“ Heinrich DENZINGER, Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu...*, br. 1807.

²¹ Usp. *Isto*, 252 – 253.

²² KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 1604. (Dalje: KKC).

Drugi vatikanski sabor puno se bavio pitanjem ženidbe i to posebno kao izvora iz kojeg proizlazi obitelj. Dva su njegova dokumenta koja posvećuju značajnu pozornost sakramentu ženidbe i temi obitelji – *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*.²³

Tako *Gaudium et spes* naglašava da je sve u ženidbi slavljenje Boga. „Kršćanski se supruzi, radi dužnosti i dostojanstva svoga staleža, jačaju i na neki način posvećuju posebnim sakramentom (...) oni se sve više približuju osobnom savršenstvu i međusobnom posvećenju, i stoga, zajedničkom proslavljenju Boga.“²⁴

Kršćanska je ženidba stvarni znak Kristovog spasenja²⁵ koji daje Božju milost. Ona sadrži tri glavne odrednice koje su potrebne da bi se mogla svrstati među sakramente: Kristovo ustanovljenje, vidljive znakove (materija i forma) i podjeljivanje milosti *ex opere operato*.²⁶

Isus Krist je svojom mukom, smrću i uskrsnućem uzdigao ženidbeno dostojanstvo. Ono je uklopljeno u otajstvo spasenja pa se stoga ženidba živi „u Gospodinu“ (1 Kor 7,39). Kristova ljubav i predanje na križu te neopoziva povezanost Krista i Crkve, Zaručnice, analogija je za kršćansku ženidbu. Stoga je razumljivo da je ona nerazrješiva.

S jedne strane nerazrješivost pomaže da se shvati ženidbena sakramentalnost, dok s druge strane sakramentalnost predstavlja konačni temelj nerazrješivosti ženidbe. U tom kontekstu sakramentalnosti valja uočiti i nutarnju povezanost ovog sakramenta s krštenjem.²⁷

1.2. Situacija braka i obitelji u Hrvatskoj

Ovdje su doneseni rezultati istraživanja o važnosti i braka i obitelji u Hrvatskoj kao i preduvjeti za uspješan i kvalitetan brak.

Kasnije će se pokazati da postoji veliki raskorak između zamišljenih ideala i bračno obiteljskih stvarnosti.

²³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Lumen gentium* i *Gaudium et spes*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

²⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, (7. XII. 1965.), br. 47, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972. (Dalje: GS).

²⁵ „Krist Gospodin uzdigao je na dostojanstvo sakramenta ženidbeni savez među krštenima, kojim muška i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru supruga te k rađanju i odgajanju potomstva.“ *Zakonik kanonskog prava. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II.*, Glas Koncila, Zagreb, 1996., kan. 1055 § 1.

²⁶ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba. Pravno – pastoralni priručnik*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Teologija u Đakovu i Pravni fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 1995., 33.

²⁷ Usp. Ante MATELJAN, Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelela, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 4, 557 – 559.

1.2.1. Važnost braka i obitelji

Ustanove braka i obitelji često su predmet znanstvenih, političkih, pravnih, teoloških i mnogih drugih rasprava. Činjenica da su ove ustanove neprestano u vrtlogu društveno kulturne zbilje, govori koliko su brak i obitelj važni za društvo i Crkvu.²⁸

Ove dvije ustanove oduvijek su bile vrijednosti kojima se težilo, iako je današnja situacija puno teža za ostvarenje takvog ideala te se mladi ljudi teže odlučuju za takav korak. Procesi u svijetu ne idu u korist braka i obitelji, već sve većem njihovom raslojavanju.²⁹

Iako je došlo do promjena u shvaćanju braka i obitelji te su tradicionalne vrijednosti zamijenjene onima koje su prihvatljivije današnjem društvu, ipak se i u tim vrijednostima mogu iščitati kršćanske vrijednosti koje su izgubile religioznu notu te su prihvaćene kao humane i civilizacijske.³⁰

Mnogi su društveni, ekonomski, kulturni i politički čimbenici koji su zadnjih nekoliko desetljeća utjecali na promjenu percepcije i prakse braka i obitelji. U okolnostima koje su zahvatile društvo, kao što su zapošljavanje žena na tržištu rada, razvoj ljudskih prava, participacija žena u politici, jačanje feminizma, zakoni o reguliranju bračnih i obiteljskih odnosa, porast novih mogućnosti kontrole začeca pa i rađanja i razvoj reproduktivne tehnologije, porast obrazovanosti, duže razdoblje obrazovanja, te uslijed porasta socijalnih i individualnih očekivanja, došlo je do starenja stanovništva, opadanja stope fertiliteta i broja sklapanja brakova, povećanog broja razvoda i kohabitacija, izvanbračnih rođenja, jednoroditeljskih obitelji te do porasta dobne granice pri ulasku u brak. Osim što je društvo opterećeno ovim problemima, sve je veći problem nezaposlenosti, stambenog pitanja, manjka skrbi o djeci dok su roditelji na poslu te nepovoljno radno vrijeme roditelja. Sve ovo prisiljava bračne drugove da biraju između posla i obitelji³¹ te ne ide u prilog bračnoga i obiteljskoga života.

²⁸ Usp. Alojzije ČONDIĆ, Jesu li brak i obitelj zastarjele ustanove u hrvatskom društvu, u: *Služba Božja* 50 (2010.) 3, 253.

²⁹ Usp. Pero ARAČIĆ, Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće, u: *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Stjepan Baloban (ur.), Glas koncila, Zagreb, 2001., 113.

³⁰ Usp. Biljana HLAVACEK – Damir MRAVUNAC, Bitne vrijednosti za uspješan brak i obitelj, u: Pero ARAČIĆ, Ivo DŽINIĆ, Biljana HLAVACEK (ur.), *Kršćanski identitet i obitelj*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2011., 67.

³¹ Usp. Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Danijel CRNIĆ, Analiza stavova o braku i obitelji u Hrvatskoj i Europi, u: Josip BALOBAN, Krunoslav NIKODEM, Siniša ZRINŠČAK (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi, Komparativna analiza*, Kršćanska sadašnjost i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., 93 – 94.

U Europi je stopa sklopljenih brakova (nupcijaliteta)³² u stalnom opadanju. Dok se u Zapadnoj Europi takav trend opadanja bilježi od početka sedamdesetih godina 20. stoljeća, u Istočnoj Europi su ovi procesi intenzivniji nakon društveno političkih promjena početkom devedesetih godina 20. stoljeća. U Hrvatskoj je stopa nupcijaliteta 1970. godine bila 8,5, a 2009. godine 4,8 te se opravdano nameće pitanje je li brak zastarjela institucija koja više nije u stanju odgovoriti suvremenim društvenim uvjetima. Ipak, rezultati empirijskih istraživanja provedenih u sklopu projekta European Values Study³³ (dalje: EVS) pokazali su da većina ispitanika ne misli da je brak zastarjela institucija.³⁴

U istraživanju EVS– 1999. za najveći dio hrvatskih građana brak nije bio zastarjela institucija (85,3%), dok se svaki deseti slagao s tvrdnjom da je brak zastarjela institucija. U EVS – 2008. za 5% se smanjio broj onih za koje brak nije zastarjela institucija, a za 5% se povećao broj onih za koje je brak zastarjela ustanova.

Iako je postotak onih koji vjeruju da brak nije zastarjela institucija visok, ipak zabrinjava trend koji je u Hrvatskoj prisutan od početka devedesetih godina prošloga stoljeća, a to je da „ubrzano raste broj neudanih i neoženjenih u dobnim skupinama iznad 35 godina.“³⁵ Jedno vrijeme se mislilo kako je ovo samo privremeno stanje uvjetovano ratnim neprilikama u kojima se Hrvatska našla devedesetih godina 20. stoljeća, no taj trend je nastavljen i nakon Domovinskog rata.³⁶

Unatoč tome što podaci o smanjenom broju sklopljenih i povećanom broju razvedenih brakova upozoravaju na uzbunu, i dalje su brak i obitelj visoko cijenjene institucije.

Brak i obitelj u Hrvatskoj i u Europi nisu zastarjele ustanove, premda jedna i druga prolaze razne krize i katarze te doživljavaju pokušaje određenog redefiniranja.³⁷ Zato se Crkva, društvo, mediji te sami supružnici moraju više boriti za sretan brak i obitelj jer samo zdrava obitelj može odgojiti potpunu i zrelu osobu koja će jednom i sama zasnovati svoju obitelj te biti dio života

³² Nupcijalitet je odnos broja sklopljenih brakova prema ukupnom broju stanovnika.

³³ Krajem 20. stoljeća Jan Kerkhofs s Katoličkog sveučilišta u Louvenu i Ruud de Moor s Tilburškog sveučilišta sa svojim suradnicima započeli su projekt pod nazivom European Values Study. EVS – Europsko istraživanje vrednota međunarodni je europski projekt koji istražuje vrednote građana europskih zemalja. Projekt EVS počeo je s istraživanjem 1981. godine u deset zapadnoeuropskih zemalja te se istraživanja ponavljaju svakih deset – devet godina. Upitnik je univerzalan za sve europske zemlje te se u svakom valu istraživanja povećavao broj zemalja članica. U treći val istraživanja 1999. prvi put se uključila Hrvatska preko Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Područja istraživanja su religija i moral, društvo i politika, brak i obiteljski život, uloga spolova, rad i slobodno vrijeme, seksualnost i obrazovanje. Hrvatska se uključila i u četvrti val istraživanja 2008. godine.

³⁴ Usp. Josip BALOBAN – Krunoslav NIKODEM – Danijel CRNIĆ, Analiza stavova o braku i obitelji u Hrvatskoj i Europi..., 99 –100.

³⁵ Anđelko AKRAP – Ivan ČIPIN, *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj – zašto smo neoženjeni i neudane*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2006., 13.

³⁶ Usp. *Isto*, 13.

³⁷ Josip BALOBAN, Vrednote u Hrvatskoj između deklarativnog i stvarno življenog, u: *Bogoslovska Smotra* 77 (2007.) 4, 794.

Crkve, društva i države.³⁸ Zbog pritiska tadašnje vladajuće većine da se izjednači brak muškarca i žene s istospolnim partnerstvom, u Hrvatskoj je, na inicijativu udruge *U ime obitelji* u prosincu 2013. na referendumu prikupljen potreban broj potpisa te je u Ustav Republike Hrvatske (članak 62) unesena definicija braka kao životne zajednice žene i muškarca.³⁹ Referendum o braku u Hrvatskoj potaknuo je brojne druge zemlje da zaštite pravo djeteta da se rodi i odrasta, kada god je to moguće, u jedinoj zajednici koja može stvoriti novi život, a to je zajednica žene i muškarca. Tako su Makedonija, Slovačka, Latvija, Armenija, Poljska, Gruzija i Slovenija osigurale ustavnu ili zakonsku zaštitu braka, a Rumunjska je ove godine prikupila više od 3 milijuna potpisa za ustavnu zaštitu braka, a u mnogim drugim zemljama građani su ponovno otvorili rasprave o nametanju rodne ideologije i redefiniciji braka i obitelji koja šteti djeci, odraslima i društvu.

1.2.2. Vrednote za uspješan brak

Istraživanja pokazuju da brak i obitelj kao vrednote nisu sporne u hrvatskomu društvu.⁴⁰ U međunarodnom europskom projektu *Europsko istraživanje vrednota 2008.* najvažnije vrednote za uspješnost braka kod ispitanika u Republici Hrvatskoj i ispitanika odabranih europskih zemalja su *vjernost, spremnost na raspravljanje o problemima koji se pojave između muža i žene te djeca*, a vrednote: *slaganje u politici, biti istog socijalnog porijekla te dijeliti isto vjersko uvjerenje* obilježene su kao vrednote koje nisu bitne za uspješan brak.

1.2.2.1. Vjernost

Bezuvjetno prihvaćanje drugog čovjeka mora se u životu s drugim dokazati i pokazati konkretiziranom stvarnošću. Ono postaje životnom stvarnošću u vjernosti.⁴¹ Ovo jednako vrijedi za svaku vrstu braka, neovisno o tome imao on religiozni ili nereligiozni predznak.⁴² Prema EVS – 2008. na prvom mjestu bitnih vrednota za uspješan brak je vjernost. Vjernost (za 74,6% ispitanika je *veoma važna*, a za 23,1% *važna*) se smatra vrednotom na kojoj se temelje dobri međuljudski odnosi, posebno odnos muškarca i žene, zatim obitelj te druge društvene skupine. Tako važno mjesto vjernosti, prema mišljenju ispitanika, može se povezati i s činjenicom da u suvremenom hrvatskom društvu brak još uvijek nije zastarjela institucija.

³⁸ Usp. Biljana HLAVAČEK - Damir MRAVUNAC, Bitne vrijednote za uspješan brak i obitelj..., 85.

³⁹ <http://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (23. veljače 2016.)

⁴⁰ Usp. Alojzije ČONDIĆ, Jesu li brak i obitelj zastarjele ustanove u hrvatskom društvu..., 257.

⁴¹ Josip BALOBAN, *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, Glas Koncila, Zagreb, 1990., 84.

⁴² Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000.) 2, 319.

Ispitanici, s obzirom na vrednovanje vjernosti kao bitne vrednote za uspješan brak, posebno ističu potrebu za promicanjem vjernosti kao bitne vrednote za uspješan brak u kontekstu crkvene i društvene stvarnosti, a to se posebno očekuje od Crkve, kojoj to mora biti prioritarna zadaća.⁴³ „Budući da je vjernost duboko antropološka i istodobno temeljno kršćanska vrednota, suvremena Crkva navješćujući, tumačeći i zagovarajući tu vrednotu, ne promiče samo kristološku i ekleziološku utemeljenost braka – što je po sebi kršćanski specifikum – već Crkva čini temeljnu humanu i društvenu zadaću u društvu unutar kojeg egzistira.“⁴⁴

1.2.2.2. *Spremnost na raspravljanje o problemima između muža i žene*

Ova vrednota također je visoko pozicionirana kod ispitanika. Spremnost na raspravljanje o problemima koji se pojave između muža i žene je *veoma važna* za 61,3% ispitanika i *važna* za 34,1%. Iz istraživanja je razvidno da je hrvatskim građanima posebno stalo do uspješne i stabilne veze te bračnog života. Ispitanici žele ostvariti brak kao ravnopravno partnersko zajedništvo.⁴⁵

Vrednota spremnost na raspravljanje o problemima koji se pojave između muža i žene za sve brakove usko je povezana s vještinom komuniciranja. U suvremenom društvu mnoge su stresne situacije koje utječu na ponašanje i raspoloženje bračnih partnera te je realno očekivati probleme u braku i realno je tvrditi da uspjeh braka ne ovisi o nepostojanju bračnih problema nego o razvijanju učinkovitih mehanizama koji bi te probleme riješili.⁴⁶ Zbog toga je komunikacija među partnerima izuzetno važna jer doprinosi postizanju kvalitetnijeg odnosa u braku.

Raspravljanja o međusobnim problemima između bračnih drugova potiče suvremeno pastoralno djelovanje Crkve na trajnu i učinkovitu interdisciplinarnost teologije s pojedinim humanističkim i društvenim znanostima koje se bave problematikom braka i obitelji.

Crkva u svojem pastoralu braka i obitelji mora više činiti u tom smjeru, počevši od bračnih savjetovališta, preko predženidbenog pastoralu, katehizacije mladih i odraslih do raznih tribina, seminara i tome slično.

⁴³ Usp. Josip ŠIMUNOVIĆ, Mijenjaju li se bitne vrednote za brak u Hrvatskoj i Europi, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.) 3, 740.

⁴⁴ Josip BALOBAN – Gordana ČRPIĆ, Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj..., 319 – 320.

⁴⁵ Usp. *Isto*, 322.

⁴⁶ Usp. Josip BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Glas Koncila, Zagreb, 2004., 158.

1.2.2.3. Djeca

Pitanje važnosti djece u obitelji i šire u društvu je u prvom redu pitanje sustava vrijednosti, kako šire društvene zajednice, tako i svake pojedine obitelji i pojedinca.⁴⁷ Djeca su prema EVS – 2008. na trećem mjestu vrednota za uspješan brak, tj. za 58,6% *veoma važno*, za 32,7% *važno* te je na taj način vidljivo kako suvremeno hrvatsko društvo još uvijek čuva tu vrijednost.

Ipak, unatoč visokoj poziciji djece kao vrednote za uspješan brak, mora se ozbiljno u hrvatskom demografskom kontekstu pred očima imati nazočan trend socijalitetnog steriliteta koji govori o nepostojanju „individualnih ili društvenih uvjeta za stvarno sudjelovanje u reprodukciji stanovništva.“⁴⁸ Republika Hrvatska nalazi se u veoma nezavidnoj demografskoj situaciji. Dok se s jedne strane djeca ističu kao bitna vrednota za uspješan brak, s druge strane činjenice ukazuju na kontinuirano opadanje živorođene djece. Opadanje broja rođene djece jedan je od temeljnih problema hrvatskog društva.⁴⁹ U prosjeku se rodi manje od 1,5 djeteta po bračnom paru.⁵⁰ Stoga Karlo Koračević opravdano upozorava da je društveno ozračje sve manje sklono djeci tako da bračni parovi smatraju da djeca ograničavaju njihovu slobodu, da su zapreka njihovu samoostvarenju te da su određeni teret.⁵¹

Sve to upućuje kako je nužno poraditi na kvalitetnoj obiteljskoj politici. Obiteljska politika je ona „javna politika kojom država, a u širem smislu društvo, djeluju na obiteljske resurse s ciljem poboljšanja položaja prije svega ugroženih obitelji s djecom. Obiteljska politika utječe na društveni položaj i strukturu obitelji.“⁵² Crkva kao konstruktivni dio društva i kao institucija u koju još više od polovice građana Republike Hrvatske ima povjerenje treba naći svoje mjesto u novoj obiteljskoj politici Republike Hrvatske te mora razmišljati o svojevrsnoj vlastitoj *obiteljskoj politici* kao potpori obitelji kojom će onda, u skladu s izazovima budućega društvenog razvoja, ali i razvoja Crkve odgovarati i djelovati.⁵³ „Bračni par koji voli i rađa život pravi je živi kip (ne od kamena ili zlata zabranjenih Dekalogom), kadar očitovati Boga stvoritelja i spasitelja.“⁵⁴

⁴⁷ Usp. Krunoslav NIKODEM – Pero ARAČIĆ, *Obitelj u transformaciji*, u: Josip BALOBAN (prir.), *U potrazi za identitetom, Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 156.

⁴⁸ Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, *Stanovništvo i razvoj*, Biblioteka Gospodarska misao, Zagreb, 1999., 209.

⁴⁹ Pero ARAČIĆ – Krunoslav NIKODEM, *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu...*, 301.

⁵⁰ Samo od 2010. – 2014. broj poroda je pao za gotovo 4000 djece odnosno 3 795. Usp. Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2015., 123.

⁵¹ Josip ŠIMUNOVIĆ, *Mijenjaju li se bitne vrednote za brak u Hrvatskoj i Europi...*, 745.

⁵² Vlado PULJIZ – Siniša ZRINŠČAK, *Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2002.) 2, 117.

⁵³ Usp. Josip ŠIMUNOVIĆ, *Mijenjaju li se bitne vrednote za brak u Hrvatskoj i Europi...*, 747.

⁵⁴ AL, br. 11.

S jedne strane, vidljiva je težnja za ispravnim poimanjem braka i obitelji, a s druge strane je očito svakodnevno odstupanje od tih vrednota tako da ove vrednote trebaju sustavan pastoralni rad, u čijem je središtu obitelj, već od vrtića, promicanje prvoga navještaja i usklađenoga rada župne kateheze i školskoga vjeronauka, škole kao odgojno – obrazovnog sustava, umreženost župnoga i biskupijskoga ženidbenoga i posliježenidbenoga pastoralnog rada jer vjera, kao čimbenik koji ujedinjuje, i Crkva imaju nezamjenjivu ulogu u odgoju pa treba poticati sva područja kojima se može utjecati na cjeloviti ljudski odgoj. „Potrebno je stoga stvoriti mrežu trajne i sustavne pastoralne brige za brak i obitelj, te biskupijske, regionalne i župne strukture permanentnoga rada sa supružnicima i obiteljima i njihova trajnog praćenja.“⁵⁵

1.3. Djeca iz rastavljenih brakova i djeca rođena izvan braka

Mnogo se djece rađa izvan braka, a mnoga od njih kasnije žive samo s jednim od roditelja ili u proširenoj ili rekonstruiranoj obiteljskoj sredini.⁵⁶ Djeca su često predmetom spora između roditelja i ona su prave žrtve obiteljskih razdora.⁵⁷

Među mnogobrojnim promjenama koje su se dogodile posljednjih dvadeset godina 20. stoljeća u Europi, sve je veći trend izvanbračnih zajednica i novih obiteljskih prilika te rastavljenih/razvedenih brakova.

1.3.1. Učestalost razvoda u Republici Hrvatskoj

Razvod je, nažalost, sve češći epilog bračnoga života. Broj rastava/razvoda brakova i obitelji rapidno se povećavaju, tako da je njihov broj gotovo dosegnuo granicu rastave svakog trećeg braka, tj. gotovo 30% od ukupno sklopljenih brakova.

U Republici Hrvatskoj je od 1950. godine do 2012. sklapanje brakova smanjeno za 17672, odnosno za oko 35%. Istodobno se već od 1970. godine broj rastava/razvoda ustalio na oko 5000 brakova, što je 1970. godine značilo da se rastaje svaki sedmi brak, a 2012. to je gotovo svaki treći brak (3,5).

⁵⁵ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., br. 39. (Dalje: OD)

⁵⁶ Osim tradicionalne obitelji, postoje i različite suvremene strukture obitelji jer je u porastu broj obitelji bez djece, samohrani roditelji, binuklearne obitelji, tzv. blended family (kad se neudana majka, razvedena majka ili majka udovica uda za muškarca koji do tada nije imao obitelj ili je imao brak bez djece ili kada se otac s djetetom ponovo oženi ženom koja nije bila u braku i koja nije imala djece) kao i tzv. patchwork obitelji (moja, tvoja i naša djeca...) sastavljene od osoba koje nisu međusobno u biološkom srodstvu, poput supružnika koji imaju djecu iz prethodnih brakova, uz eventualno, zajedničku.

⁵⁷ Relatio Synodi Treće izvanredne Opće biskupske sinode: *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije* (5. – 19. listopada 2014.), 18. 10. 2014., br. 8

Godine 1970. bila su 5333 razvoda braka, a broj djece koja su tim procesima neposredno pogođena bio je 3888. Taj broj se u 2012. godini, s 5659 razvoda brakova, povećao na 5374 djece.⁵⁸

U Hrvatskoj su, prema statističkim podacima, 2013. godine razvedena 5992 braka, u 2014. razvedeno je 6570 brakova, a u 2015. bilo je 6010 razvedenih brakova.⁵⁹

Ni jedan drugi poremećaj odnosa ne ostavlja tako teške posljedice, i to ne samo na djecu i supružnike nego i na širu obitelj i zajednicu kao rastava braka.

1.3.1.1. Utjecaj rastave i razvoda roditelja na djecu

U obitelji se formiraju uvjerenja i stavovi, usvajaju navike, uči se radu i disciplini, gradi se ljestvica vrednota, izoštravaju se osjećaji dužnosti i odgovornosti, usvajaju vještine čuvanja međuljudskih odnosa te se razvija pozitivan stav prema braku i obitelji.⁶⁰ S obzirom na to, očekivano je da se nesretan bračni život roditelja neizbježno negativno odražava na duševni razvoj djece. Da bi se djeca mogla normalno razvijati, u prvom redu potrebno im je mirno ozračje, sigurnost i povjerenje. Roditelji koji zajedno žive u stalnoj svađi i napetosti razarajuće utječu na emocionalni razvoj svoje djece. Djeca najviše trpe zbog procesa rastave. „U bračnoj rastavi roditelja dijete zauzima istodobno centralno i marginalno mjesto. Njegova prisutnost je krunjenje bračnog saveza i dijete ga treba za svoj psihološki razvoj, jer je njegov svijet u dimenzijama njegove obitelji. Rastava je dakle jedno rješenje koje dijete ne može birati, osim ako je izišlo iz dječje dobi. Sve se odlučuje bez njega. Odluka bračne rastave provodi se u djelo u vrijeme njegove potrebe intimnosti obaju roditelja, što može dovesti do traumatskih pojava.“⁶¹

Za dijete je najvažnija veza ona koju održava sa svojim roditeljima te mu obitelj predstavlja najsigurnije utočište od svega iznenađujućeg i nekontroliranoga što dolazi iz vanjskoga svijeta.

Stoga je razumljivo da rastakanje obitelji za dijete predstavlja teško iskustvo, bez obzira koliko je ono staro. Može se reći da ni za jedan uzrast djece taj proces nije bezazlen i da ih pogađa traumatično, duboko i dugotrajno.⁶² Dijete na razvod braka svojih roditelja najčešće reagira šokom i osjećajem gubitka te proživljava različite reakcije kao što su strah od

⁵⁸ Usp. Pero ARAČIĆ, Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji: njihova opterećenja i njihovi brakovi i obitelji, u: *Crkva u svijetu*, 50 (2015.) 2, 238 – 240.

⁵⁹ Usp. www.dzs.hr (29. lipnja 2016.).

⁶⁰ Usp. Ante VUKASOVIĆ, Prijeka potreba odgoja za obiteljski i društveni život, u: *Obnovljeni život*, 64 (2009.) 1, 69-86.

⁶¹ Petar ČALIĆ, *Brak u procijepu*, Glas Koncila, Zagreb, 1996., 116 –117.

⁶² Pero ARAČIĆ, Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji..., 242.

napuštanja, zabrinutost za roditelje, osjećaj tuge i snuženosti, osjećaj usamljenosti, osjećaj odbačenosti, konflikt lojalnosti, bijes i agresiju.⁶³ Rezultati istraživanja Njemačkog instituta za mladež *Jugend und Gesellschaft* (Mladi i društvo) kažu kako djeca iz rastavljenih brakova pokazuju dva do tri puta više problema od djece iz stabilnih brakova, što se manifestira kroz jaku agresiju, strah, krađu, neposlušnost, nesanice i poteškoće u komunikaciji,⁶⁴ a neka djeca razmišljaju i o samoubojstvu. Stoga je razumljivo kad jedan mladić, pogođen procesom rastave roditelja, kaže: „Ni smrt nije tako teška kao rastava.“⁶⁵

Roditelji često misle da njihova djeca neće razumjeti što je to razvod, pa o tome uopće ne razgovaraju s njima, ali djeca se lakše prilagode novoj situaciji ako znaju što se događa i ako imaju podršku ljudi koje vole. Za roditelje je bitno održavanje otvorene komunikacije s djetetom te uključenost oba roditelja u djetetov život.⁶⁶

1.3.1.2. Utjecaj na brak djece iz rastavljenih brakova

Rezultati *Mannheimer Scheidungsstudie* (Mannheimska studija o rastavi), u okviru koje je anketirano 5020 osoba, pokazali su da se u prvih pet godina braka rastalo 25% upravo onih parova kojima je barem jedan od roditelja također bio rastavljen. Istodobno, brakovi u kojima su roditelji parova imali stabilan brak u 90% slučajeva su stabilni u prvih pet godina. Kod nekih parova kao da je rastava „genetski uvjetovana“ pa se prenosi iz generacije u generaciju, a kod nekih je ta sklonost rastavama postala „specifična obiteljska kultura“, u kojoj se rastava vidi kao oblik rješavanja teškoća i konflikata.⁶⁷ Ipak, nije moguće izričito utvrditi tu povezanost i njezin obujam, ali se čini kako postoji velik rizik da se lakše pribjegava rastavi kod onih koji dolaze iz konteksta rastavljenih roditelja.⁶⁸

Sve probleme koji se pojavljuju u obiteljima trebalo bi rješavati razgovorima na svakodnevnoj razini jer „obitelj kao prva stanica društva daje nenadoknadiv obol za dobro društva i zajednice. Budućnost čovječanstva prolazi kroz nju. Svaka prijetnja tome jest prijetnja samome društvu. A kao božanska tvorevina, obitelj dolazi iz Božjega promisla, pa nam kao

⁶³ Usp. Branka ČAVAROVIĆ GABOR: Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (2008.) 1, 71 – 72.

⁶⁴ Karlo KORAČEVIĆ, Novije promjene u življenju shvaćanju braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999.) 2 – 3, 278.

⁶⁵ Pero ARAČIĆ, Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji..., 243.

⁶⁶ Usp. Branka ČAVAROVIĆ GABOR: Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece..., 73.

⁶⁷ Usp. Pero ARAČIĆ, Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji..., 243 – 244.

⁶⁸ Usp. *Isto*, 244.

vjernicima valja shvatiti da ona i ne može biti razorena. Jamačno, nikada bez kobnih posljedica.“⁶⁹

1.3.1.3. Briga za djecu razvedenih roditelja

U procesima rastava brakova postoje djeca koja su prepuštena samima sebi te se moraju nositi s posljedicama zbivanja u vlastitom životu. Te su posljedice dugoročne, opterećujuće, one koje narušavaju nutarnju sigurnost i utječu na sve segmente života i razvoja djeteta kao i na njegov budući brak,⁷⁰ zato je važno s djecom razgovarati o njihovim osjećajima i mislima, biti osjetljiv prema dječjim strahovima, planirati raspored vremena predviđenog za posjete drugog roditelja, te podržavati djetetov odnos s drugim roditeljem, osim ako se ne ugrožava dobrobit djeteta.

Najpotrebnija im je sigurnost da su im roditelji doživotno vjerni u svojoj predanosti, brizi i ljubavi. Ako roditelji pokazuju nadu i pouzdanje i dijete će postupiti tako. Spoznaja da je voljeno i u sigurnim i dobrim rukama omogućit će djetetu da u svijet i život uđe s optimizmom. Bit će osposobljeno preživjeti nove krize jer će se sjećati da su ga roditelji naučili da tugu, izazov i previranje dočekuje s nadom, ljubavlju i pouzdanjem, a ne sa strahom.

U ovom procesu prilagodbe djeteta na novi život, veliku ulogu bi trebala imati i Crkva. Ponajprije bi trebalo sistematizirati i stručno ustrojiti rad s brakovima i obiteljima u svakoj župi te ustrojiti stručne timove i početi raditi s djecom rastavljenih roditelja po različitim dobnim skupinama, pomažući im da u tim procesima prorade traumu koja se dogodila, da prihvate stvarnost i da se nose s njom. Rezultat tog rada trebao bi biti da djeca steknu unutarnji mir, da se postave zdravo prema roditeljima kao i prema novom „roditelju“, da u školi budu uspješniji, bolje socijalizirani i psihofizički zdraviji. Posebno bi trebalo s mladima, koji su pogođeni rastavom roditelja, obrađivati teme koje se tiču braka. Ako se to propusti, postoji opravdan strah da će velik dio njih izabrati rastavu svojih brakova kao „lakšeg“ rješenja kad se pojave problemi i nesuglasice, jer su tako vidjeli u svojim roditelja ili bližih u rodbini.⁷¹

Koliko je ova tema aktualna i ozbiljna uvidjeli su i biskupi na Trećoj izvanrednoj Općoj biskupskoj sinodi te su upozorili: „Jednako je tako nužno na iskren i konstruktivan način se posvetiti posljedicama razvoda ili rastave na djecu, koja su uvijek nevine žrtve tih situacijâ. Ona ne smiju postati ‘predmet’ oko kojeg će se roditelji otimati te treba tražiti najbolje načine da

⁶⁹ Ivan KOPREK, Razarajući čimbenici braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.) 3, 776.

⁷⁰ Usp. Pero ARAČIĆ, Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji..., 250.

⁷¹ Usp. *Isto*, 248 – 249.

moгу prevladati traumu rasula obitelji i rasti na najvedriji mogući način. U svakom slučaju Crkva će morati uvijek isticati nepravdu do koje vrlo često dovodi rastava.“⁷²

1.3.2. Djeca rođena izvan braka

Pojam izvanbračnog rođenja složen je i sadržava rođenja u nekoliko tipova partnerskih odnosa. Dijete rođeno izvan braka može biti plod partnerskog odnosa kohabitacije, u kojem roditelji žive zajedno u zajednici koja nije brak, ali i odnosa „odvojenoga zajedničkog života“ u kojem su roditelji u intimnoj vezi, ali žive odvojeno, najčešće svaki kod svojih roditelja. Dijete može roditi i samohrana majka, tj. majka koja u trenutku rađanja nije u konsenzualnoj vezi s ocem djeteta. Taj oblik izvanbračnoga rođenja može uključivati i majke koje su u trenutku rođenja djeteta bile rastavljene od oca djeteta i one koje su bile udovice.⁷³

Rađanje djece kroz povijest uglavnom je vezano uz instituciju braka te su rađanja izvan braka činila relativno mali dio ukupnog broja rađanja. Podaci o rađanjima od 16. do 19. stoljeća pokazuju da je udio rođenja izvan braka u Europi, uz neke iznimke, iznosio od 2% do 7% te je bio odlika uglavnom siromašnih stanovnika te stanovnika iz ruralnih krajeva.

Tijekom 20. stoljeća, brak je predstavljao dominantni oblik zajednice žene i muškarca, a šezdesete i rane sedamdesete godine 20. stoljeća predstavljale su „zlatno doba braka“ u većini zapadnoeuropskih zemalja, ali i u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je u istom razdoblju zabilježen i najmanji udio izvanbračnih rođenja, i to između 4,7% i 6,8%,⁷⁴ no među mnogobrojnim promjenama koje su se dogodile krajem dvadesetog stoljeća u Europi, sve je veći trend i izvanbračnih zajednica.

Premda su brak i obitelj još uvijek temeljni čimbenik razvoja stanovništva, nepovoljna kretanja u razvoju obiteljske strukture imaju svoj odraz i u hrvatskoj obitelji. Iako hrvatski građani imaju uglavnom afirmativne stavove o roditeljstvu, braku i obitelji, uvjetovane, između ostalog, naglašenim naslijeđem vrijednosti Katoličke Crkve, jačina tih stavova vremenom se smanjuje, a građani postaju permissivniji prema alternativnim životnim stilovima i oblicima obitelji.⁷⁵ Vidljivo je kako se sve više djece rađa izvan braka. Godine 1975., izvan braka je rođeno 4,9% sve živorođene djece.

⁷² Relatio Synodi Treće izvanredne Opće biskupske sinode: *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije...*, br. 47

⁷³ Usp. Dario PAVIĆ, Trend i čimbenici izvanbračnih rođenja u Hrvatskoj od 1998. do 2012. godine, u: *Revija za sociologiju* 44 (2014.) 2, 143–144.

⁷⁴ Usp. *Isto*, 139–140.

⁷⁵ Usp. *Isto*, 158.

Do 1991. njihov je udio porastao na 5,9%, a do 1995. na 7,5% te do 2000. na 8,2%.⁷⁶ Već 2009. udio živorođene djece izvan braka porastao je na 12,9%, 2012. godine bio je 15,4%, a 2014. se povećao na 17,4%.

U Republici Hrvatskoj je u razdoblju od 1998. do 2012. godine rođeno 638123 djece, od čega je 567782 rođeno u braku, 70339 izvan braka, a dvoje je djece nađeno. Ne raste samo apsolutan broj rođenih izvan braka, nego u razdoblju od 1998. do 2012. raste i udio rođenih izvan braka u ukupnom broju rođenja, i to s 8,1% u 1998. godini na 15,4% u 2012.⁷⁷

U 2013. godini rođeno je 39939 živorođene djece. Izvan braka ih je rođeno 6889, tj. 16,1% od ukupno živorođene djece. 2014. godine, broj živorođene djece je bio 39566, a izvan braka ih je rođeno 6889, tj. 18,4% od ukupnog broja. U 2015. godini bilo je 37503 živorođene djece, a izvan braka je rođeno 6802 djece, tj. 18,1% od ukupnog broja.⁷⁸

U prijašnjim se vremenima uz neudane majke redovito vezalo siromaštvo i niže obrazovanje, uglavnom neželjena trudnoća i adolescentska dob. Međutim, u današnje se vrijeme mnogo obrazovanih, dobro situiranih majki odlučuje imati dijete bez partnera. Financijski su sigurne i neovisne, dobro obrazovane i dobro plaćene na svom poslu. Također, ove promjene često idu istodobno s odgađanjem rađanja, povećanjem dobi pri prvom porodu i povećanjem udjela alternativnih obiteljskih oblika, ponajprije kohabitacije, samohranog roditeljstva i odvojenoga zajedničkog života. Odluka o zasnivanju obitelji, njenom tipu, te imanju djece, u postmodernom kontekstu shvaća se kao pitanje slobode izbora i životnog stila, te se odmiče od tradicionalnih oblika obiteljskog života.

1.3.2.1. Osvrt na izneseno – pastoralna briga za obitelji djece rođene izvan braka

Činjenica je da su ovakve obitelji u posebnoj opasnosti da budu izolirane od društva jer se samohrani roditelji moraju dodatno angažirati oko skrbi za djecu. Najčešći problemi s kojima se susreću ovakve obitelji su financijske poteškoće, neadekvatna skrb za djecu, društveni život, emocionalne poteškoće i nepostojanje odgovarajućih oblika skrbi za njihove specifične probleme. Majke koje se nikad nisu udale u lošijem su položaju od rastavljenih majki ili od udovica jer djeca rastavljenih majki imaju očevu financijsku potporu, a djeca udovica imaju obiteljsku mirovinu.

⁷⁶ Usp. OD, br. 37.

⁷⁷ Dario PAVIĆ, Trend i čimbenici izvanbračnih rođenja u Hrvatskoj od 1998. do 2012. godine..., 146.

⁷⁸ Usp. www.dzs.hr (15. ožujka 2017.)

Osim toga, roditelji djece rođene izvan braka često su suočeni s predrasudama okoline koje su osobito izražene prema osobama koje su rodile izvan braka. Često su izloženi ismijavanju, osuđivanju i podcjenjivanju. Nameće se pitanje što se čini u pastoralnoj praksi Crkve u Hrvatskoj kako bi se pomoglo majkama koje su odlučile roditi izvan bračne zajednice, bilo slobodnom odlukom ili nakon što su spoznale da ih je partner napustio. U svim većim hrvatskih gradovima, u sklopu Caritasa, djeluju crkvena obiteljska savjetovišta, ali niti jedno nije specijalizirano za pomoć jednoroditeljskim obiteljima. Svakako, korak naprijed u pastoralnom radu s tom skupinom obitelji su Centri za pomoć trudnicama čija je glavna zadaća pomoći trudnim ženama i djevojkama koje se nalaze u duhovnoj i materijalnoj potrebi izazvanoj novonastalom situacijom u njihovom životu, te Sigurne kuće čija je uloga često od velike važnosti za samohrane majke koje često postaju žrtva bliže ili šire društvene okoline.⁷⁹ Žene koje se nalaze u teškim trenucima kada trebaju prihvatiti novi život, a ostavljene su često od svojih najbližih, partnera, roditelja i prijatelja, mogle bi imati podršku pastoralnih djelatnika u promišljanju o posljedicama i moralnim, psihološkim i vjerskim implikacijama kod neprihvatanja djeteta. U tom sektoru treba podržati i proširiti djelatnost obiteljskih centara za život.

Kompleksnost različitih životnih situacija u kojima se obitelji nalaze sugerira još pastoralnih inicijativa, npr. mogu se osmisliti i tzv. centri za slušanje, mjesta – pretežno u domovima najodgovornijih obitelji – gdje se male skupine bračnih parova susreću i razgovaraju o zajedničkim problemima, nadama, kojima djelatnik pomaže orijentirati ih u kršćanskom smislu.⁸⁰

1.4. Pastoral braka i obitelji prema posaborskim dokumentima

Brak i obitelj danas nalaze se u drugoj i drugačijoj situaciji. To se vidjelo iz brojnih već navedenih podataka. Stoga je potrebno podsjetiti na crkveno promišljanje o sustavnom radu za brakove i obitelji i to ponajprije u okviru župne zajednice.

1.4.1. Obitelj suočena s teškoćama

Suvremena obitelj značajno se razlikuje od „dojučerašnje“, i to ne samo po svom mjestu u društvu, nego i po svojoj unutarnjoj strukturi, odnosima i ulozi prema pojedinim članovima obitelji i prema društvu u cjelini. Proces modernizacije znatno su promijenili mjesto, ulogu i

⁷⁹ Usp. Veronika RELJAC, *Pastoral braka i obitelji na iskušenju*, Salesiana, Zagreb 2011., 159 – 161.

⁸⁰ Usp. Veronika RELJAC, Modaliteti obiteljskog pastorala, u: *Riječki teološki časopis* 17 (2009.) 2, 464 – 465.

važnost obitelji danas. Industrijalizacija, urbanizacija, sekularizacija i individualizacija samo su neki od modernizacijskih procesa čije je uzajamno djelovanje postupno narušilo jedinstvo obitelji.

Obiteljski je život danas češće suočen s konfliktnim situacijama koje stvaraju nemir u obitelji, razaraju zajedništvo te pojačavaju nesigurnost. Zabrinjava opadanje temeljenih ljudskih i vjerničkih vrijednosti, česta je pojava pogrešnog shvaćanja slobode i neovisnosti među supružnicima gdje se ponekad gleda na djecu kao teret, javljaju se mnoge nejasnoće s obzirom na autoritet roditelja u odnosu prema djeci, zatim nesnalaženje da se mladim naraštajima prenesu neke temeljne vrijednosti, sve veći je broj rastava, raširena je pojava abortusa te sve više do izražaja dolazi pohlepa za materijalnim dobrima što vodi u potrošački mentalitet.

Dakle, stvara se određeni raskorak između onoga što obitelj uistinu jest u smislu njenog izvornog poslanja i onoga što joj suvremeno društvo nameće. Sve više se počinje govoriti o činjenici da je hrvatska obitelj na pravoj prekretnici, tim više što se u njenu ustrojstvu događaju korjenite promjene, a u isto vrijeme društvo, i zbog gospodarskih i drugih teškoća, a i nerazumijevanja, sve manje podupire i štiti obitelj.⁸¹

Ovdje ću širi prostor dati apostolskoj pobudnici pape Ivana Pavla II. *Familiaris consortio*,⁸² a od najnovijih dokumenata spominjem dvije sinode biskupa, i to onu izvanrednu 2014. i redovitu 2015., koje pokazuju svu složenost situacije braka i obitelji i crkvenu zabrinutost za brak i obitelj, što posebno pokazuje posljednja pobudnica pape Franje *Amoris laetitia* te temeljne i za nas važne naglaske *Direktorija za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* Hrvatske biskupske konferencije iz 2002. godine.⁸³

1.4.2. Pastoral braka i obitelji prema *Familiaris consortio*

Mnogi se pitaju zašto je obitelj tako značajna i zašto Crkva toliko potencira temu braka i obitelji. Naime, o obitelji ovisi sudbina čovjeka, njegova sreća, sposobnost osmišljavanja njegove egzistencije. Budućnost čovječanstva usko je vezana uz obitelj.⁸⁴

Pitanje opstanka obitelji posebno je došlo do izražaja u godinama pontifikata Ivana Pavla II. jer je upravo u tom razdoblju utjecaj modernizacijskih procesa bitno pojačan.⁸⁵

⁸¹ Usp. Stjepan BALOBAN (ur.), *Hrvatska obitelj na prekretnici – Predgovor*, Glas Koncila, Zagreb, 2001., 5.

⁸² Krajem studenog 1981. godine, papa Ivan Pavao II. Crkvi je uputio apostolsku pobudnicu o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu – *Familiaris consortio* koja je svoje izvorište imala u biskupijskoj sinodi o obitelji, održanoj u Rimu 1980. godine. S obzirom da je *Familiaris consortio* jedan od prvih velikih dokumenata koje Papa na početku svog pontifikata uputio Crkvi, ukazuje na važnost koju je Ivan Pavao II. pridavao pitanjima obitelji.

⁸³ *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* prihvaćen je na XXIII. Plenarnoj skupštini hrvatskih biskupa nakon višegodišnjeg rada posebnog povjerenstva Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za obitelj.

⁸⁴ Usp. IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica, Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, (22. XI. 1981.), Zagreb, 2009., br. 86. (Dalje: FC).

Isti papa u propovijedi na misi otvaranja V. Sinode biskupa o zadacima obitelji (26. rujna 1980.) tvrdi da pomoću kršćanske obitelji Crkva živi i ispunja poslanje koje joj je Krist povjerio. Također naučava da je obitelj temeljni *objekt* evangelizacije i ujedno prijeko potrebni i nezamjenjivi kreativni *subjekt*.

1.4.2.1. Etape obiteljskog pastoralna

Kao svaka živa stvarnost, i obitelj je pozvana da se razvija i raste te u tom smislu pastoralno djelovanje Crkve mora biti postupno, slijedeći obitelj korak po korak u različitim etapama njenog oblikovanja i razvoja.⁸⁶ Prije svega, ovo pretpostavlja *daljnju pripravu* koja započinje već u djetinjstvu mudrom obiteljskom pedagogijom⁸⁷ jer je obitelj najpozvanija odgajati za bitne vrednote ljudskoga života, posebno za ljubav kao sebedarje. Obitelj je privilegirano mjesto u odgoju i prenošenju vjere u odnosu na sve članove, a osobito na djecu te svojom posebnošću ima presudan odgojni utjecaj na religioznom i ljudskom planu. Ipak, u situaciji relativiziranja svih vrijednosti, obitelj ne može ostati prepuštena samoj sebi te u tome veliku odgovornost imaju i druge odgojne institucije, kao što je župna zajednica koja bi u svoje programe više trebala ugrađivati oduševljavanje za vrijednost obitelji i obiteljski život u cjelini, te škola koja se preko vjeronauka susreće s tisućama mladih te može uvelike formirati njihovu svijest s obzirom na brak.

Bliža priprava uključuje mlade ljude koji intenzivnije razmišljaju o izboru životnog suputnika te o ženidbi. Idealno bi bilo da bliža priprava počinje tečajem priprave za ženidbu. Ovaj broj spominje kako bliža priprava, slično kao i kod katekumenskog puta, obuhvaća osobitiju pripravu na sakramente, „što znači i izričiti navještaj vjere i promišljanje o sakramentu i svim njegovim posljedicama i sadržajima bračno – obiteljskog života koji treba prožimati vjera.“⁸⁸ Metoda takvih susreta treba biti interdisciplinarna i obogaćena sudjelovanjem i svjedočenjem zauzetih kršćanskih bračnih parova.

⁸⁵ U Europi je to razdoblje okončanja hladnoga rata i blokovske podjele svijeta, dokidanje komunizma i dezintegracije nekih bivših socijalističkih država. To su godine dramatičnih geopolitičkih i društvenih promjena pa i sukoba na istoku i na jugoistoku europskog kontinenta. Svi su ti procesi bili važni činitelj daljnje opstojnosti obitelji. Usp. Dražen ŽIVIĆ, Neka promišljanja o društvenom položaju i ulozi obitelji u pontifikatu Ivana Pavla II., u: Ines SABOTIĆ – Željko TANJIĆ – Gordan ČRPIĆ (ur.), *Ivan Pavao II.: poslanje i djelovanje*, Zbornik radova sa simpozija održanog u Zagrebu 24. lipnja 2005., Glas Koncila, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Centar za promicanje socijalnoga nauka Crkve, Zagreb, 2007., 336.

⁸⁶ Usp. FC, br. 65.

⁸⁷ Usp. FC, br. 66

⁸⁸ Usp. FC, br. 66. Opširnije o temi, usp. Pero ARAČIĆ, Crkveno djelovanje za brak i obitelj, u: Pero ARAČIĆ (ur.), *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*, Zbornik radova studijskih dana u Đakovu, 20. – 22. 10. 1994., Biskupski ordinarijat u Đakovu i Zavod za znanstveni rad HAZU u Osijeku, Đakovo, 1995., 140.

Zaručnike je potrebno poučiti o naravnim svojstvima ženidbe, o značenju spolnosti, o kršćanskom odgoju djece, o prirodnom planiranju začeca, te na takvim susretima njegovati duh dijaloga, molitve i slušanja Božje riječi. Također im treba prenijeti osnovne elemente urednog vođenja obitelji kao što su stalan rad, gospodarenje novcem, razborito upravljanje.⁸⁹

Neposredna priprava za brak smješta se u zadnje mjesece i tjedne prije vjenčanja te je u toj pripravi potrebno osvijetliti i obogatiti sadržaje kanonskog ispita za zaručnike kako bi oni bili sažetak svega što Crkva vjeruje o braku i obitelji.⁹⁰ Ova je priprava nužna uvijek, ali je potrebna onima koji imaju poteškoće u vjeri i kršćanskoj praksi te im je priprava za brak prilika za osmišljeniju kršćansku inicijaciju u osobnu i zreliju vjeru, življenu u okviru kršćanske zajednice. Mlade zaručnike treba uvoditi u Isusov stil življenja, pomoći im u Kristovu svjetlu otkrivati i razvijati svoj život i vrijednosni sustav, prožet evanđeljem te ih je nužno pripremiti za svjesno i djelatno liturgijsko slavlje ženidbe.⁹¹

Kod *slavljenja sakramenta ženidbe* liturgijsko se slavlje pokazuje kao „vrhunac u djelovanju i životu Crkve. Svako pastoralno djelovanje usmjereno je prema ovom spašavajućem dijalogu Boga i čovjeka. Pastoralno djelovanje tokom liturgijske pripreme mora se ozbiljno truditi i doći do određene jasnoće da će to slavlje ženidbe biti valjano, dostojno i plodonosno.“⁹²

Kao znak, liturgijsko slavlje svojim izvanjskim oblikom mora biti navještaj Božje riječi, a kao sakramentalni čin ovo liturgijsko slavlje mora uključiti kršćansku zajednicu djelatnim sudjelovanjem zaručnika, svećenika, kumova, roditelja i ostalih, u odnosu na njihov položaj.⁹³ Euharistija, kao posadašljenje ljubavi Krista i Crkve koja je zapečaćena njegovom krvlju, izvor je kršćanske ženidbe te u njoj kršćanski supruzi imaju izvor iz kojeg se oblikuje i trajno oživljava njihov bračni savez.⁹⁴

U odnosu na *posliježenidbeni pastoral* neminovna je skrb svih razina mjesne crkvene zajednice u pomaganju bračnom paru kako bi živio svoje novo zvanje i poslanje.⁹⁵

⁸⁹ Usp. FC, br. 66., Usp. OD, br. 42., Usp. Pero ARAČIĆ, Teškoće u predženidbenom pastoralu, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999.) 2 – 3, 445.

⁹⁰ Usp. FC, br. 66. Usp. Pero ARAČIĆ, Crkveno djelovanje za brak i obitelj..., 141.

⁹¹ Pastoralno je nužno da se zaručnici dostatno uključuju u neposrednu pripremu slavlja vjenčanja koje im pruža velike mogućnosti njihova sudjelovanja u koncipiranju samoga slavlja, osobito pod misom, počevši od izbora biblijskih tekstova s posebnim porukama, zatim od izbora obrasca kojim se izražava međusobna privola, blagoslova prstenja, nakana sveopće ili vjerničke molitve, sve do izbora pjesama u skladu s liturgijom vjenčanja, kao i glazbenih dijelova i dr. Usp. *Red slavljenja ženidbe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 29 – 30.

⁹² Pero ARAČIĆ, Pastoral braka i obitelji: načela, etape, strukture i djelatnici, u: Pero ARAČIĆ – Nikola DOGAN (ur.), *Obitelji, postani ono što jesi!* Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* u Đakovu, 28. – 30. studenoga 1983., Biskupski ordinarijat, Đakovo, 1984., 158.

⁹³ Usp. FC, br. 67.

⁹⁴ Usp. FC, br. 57.

⁹⁵ Usp. FC, br. 69.

Radi se o pomoći mladim parovima da postupno otkrivaju ono što su postali zahvaljujući sakramentu koji su proslavili. Pobudnica *Familiaris consortio* naglašava važnost prisutnosti iskusnih bračnih parova jer se župa smatra mjestom u kojem se iskusni parovi mogu staviti na raspolaganje mlađim parovima,⁹⁶ uz eventualno sudjelovanje udrugâ, crkvenih pokretâ i novih zajednicâ.

Ženidbene drugove treba poticati na temeljni stav prihvaćanja velikog dara djece. Prvi koraci bračnog života trebaju stalnu pastoralnu pratnju, pazeći na zamke na koje mladi bračni par može naići putem raširene kulture, medijske agresije, obitelji iz kojih potječu i društvenih teškoća, te takva pastoralna aktivnost treba naći djelatnike koji se zalažu ne samo za promociju i vođenje obiteljskih skupina već i njihovu kreativnost u nalaženju novih oblika sjedinjavanja i praćenja, koji će se usredotočiti na prevenciju i dopunu samoće kojoj su mladi bračni parovi često prepušteni. Potrebno je istaknuti važnost obiteljske duhovnosti, molitve i sudjelovanja na nedjeljnoj euharistiji, potičući bračne drugove da se redovno sastaju kako bi promicali rast u duhovnom životu i solidarnosti u konkretnim životnim potrebama. Od velikog su značenja bogoslužjâ, pobožnosti i euharistijska slavlja za obitelji, poglavito na godišnjice braka kao nešto što ima vitalnu važnost za jačanje evangelizacije uz pomoć obitelji.⁹⁷

1.4.2.2. *Struktura obiteljskoga pastorala*

Kako bi crkveno djelovanje za obitelj bilo sustavno i djelotvorno, potrebne su određene strukture te u njima odgovorne osobe. *Familiaris consortio* ističe kako svaka mjesna Crkva, posebno *župna zajednica*, mora postati svjesnija milosti i odgovornosti što je prima od Gospodina s obzirom na promicanje pastorala obitelji.⁹⁸

Bilo bi vrlo važno stvoriti ozračje u župi kao zajednici koja je prijateljski raspoložena i otvorena za obitelj jer je ona temeljna zajednica za rad s obiteljima. To mora činiti iz eklezioloških razloga jer su upravo obitelji „kućne Crkve“, „najmanje zajednice vjernika posvećene sakramentom ženidbe koje žive na specifičan bračno – obiteljski način trostruku krsnu službu naviještanja, slavljenja i služenja, s posebnim uokvirenjem u obiteljsko zajedništvo. Župna zajednica treba prepoznavati mjesto braka i obitelji kao teološke i ekleziološke stvarnosti, otvoriti prostor za okupljanje obitelji i ponuditi im programe koji

⁹⁶ Usp. *Isto*.

⁹⁷ Usp. Relatio Synodi Treće izvanredne Opće biskupske sinode: *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije...*, br. 40.

⁹⁸ Usp. FC, br. 70.

nastaju ponajprije iz potreba samih sudionika.⁹⁹ Također se naglašava važnost formacije svećenika, redovnika i redovnica koji bi se zauzeli oko djelovanja za obitelj.

Familiaris consortio također naglašava kako se *kršćanskim supružima*, snagom sakramenta ženidbe, podjeljuje poslanje rada u obiteljima te oni to poslanje trebaju staviti u službu Crkve i kraljevstva Božjega u povijesti.¹⁰⁰ Ovaj apostolat najprije moraju vršiti u svojoj obitelji kao „kućnoj Crkvi“ budući da je ona, na svoj način, „živa slika i povijesno ponazočenje samoga otajstva Crkve.“¹⁰¹ Svoje poslanje obitelj treba djelotvorno pokazati i prema drugim obiteljima koje se nalaze u duhovnim i materijalnim poteškoćama.

Važnu ulogu u strateškom pastoralnom planiranju imaju *obiteljska udruženja*¹⁰² jer se tako stvara kultura solidarnosti i znak crkvenog zajedništva. Lakše je zajednički se suočiti sa svakodnevnim osobnim, društvenim i pastoralnim poteškoćama u kojima je sadržana solidarnost. U obiteljska udruženja bi trebalo uključivati mlade, te posebno zaručnike koji mogu dobiti realnu životnu potporu i na takav način bi se stvarao mentalitet i ozračje obiteljskog zajedništva.

1.4.2.3. Djelatnici obiteljskog pastoralna

Uz obitelj koja je subjekt obiteljskog pastoralna, brojni su djelatnici na tom području, prije svega *biskup* koji mora pružiti podršku obitelji i svima koji mu pomažu u pastoralu obitelji.¹⁰³ On treba poticati pastoralne inicijative na ovom području. Biskupu pomažu *svećenici* čija se odgovornost, osim na ćudoredne i liturgijske, proteže i na probleme osobne i društvene naravi.¹⁰⁴ Svećenik mora poznavati ženidbeni nauk, mora duboko osjećati potrebe obitelji i nastojati oko rasta u kvaliteti svih brakova u župi.¹⁰⁵

Doprinos pastoralu obitelji mogu dati i *redovnici i redovnice* koji svojim posvećenim životom postaju svjedoci ljubavi koja ih čini raspoloživijima da se velikodušno predaju božanskoj službi i djelima apostolata, osobito brigom za napuštenu djecu, za bolesne i za sve one koji su u današnjem društvu na različite načine marginalizirani.¹⁰⁶

⁹⁹ Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji, Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, Biblioteka Nova evangelizacija, Osijek, 2016., 206.

¹⁰⁰ Usp. FC, br. 71.

¹⁰¹ FC, br. 49.

¹⁰² Usp. FC, br. 71.

¹⁰³ Usp. FC, br. 73.

¹⁰⁴ Usp. *Isto*.

¹⁰⁵ Usp. Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji...*, 209.

¹⁰⁶ Usp. FC, br. 74.

Također u pastoralu obitelji svoje mjesto nalaze i *laici specijalisti*¹⁰⁷ koji mogu dati dragocjen doprinos u podršci obitelji. Treba dobro poznavati crkveni nauk i posjedovati sklonost komunikaciji i otvorenost prema drugima što je osobito važno u obiteljskom pastoralu. Djelatnik obiteljskog pastorala ne mora biti u braku, ali mora svjedočki, vlastitim obiteljskim iskustvom, izjaravati pozitivan stav u odnosu na obitelj jer bez vjere u vrijednosti obitelji i braka nemoguće je djelovati na promidžbi tih vrijednosti.

Istaknuta je i uloga *sredstava društvenog priopćavanja* koja mogu imati dobar utjecaj na život i navike obitelji, ali također kriju i zamke.¹⁰⁸ Primjerice, brojna istraživanja pokazuju da obitelj, Crkva i škola na području socijalizacije i odgoja gube utrku s medijima jer djeca više vremena provedu pred televizijom i računalom nego u školi.

Istodobno, roditelji su prezaposleni i jako malo vremena provode s djecom, a onda djeca, boraveći pred televizijskim ekranom, dobivaju sliku svijeta i obiteljskih odnosa koja je drukčija od njihove obitelji, ali i od cjelokupne stvarnosti. Za roditelje je jako važno znati se postaviti odgovorno i kritički prema medijskim sadržajima i znati objasniti zašto nešto gledamo, čitamo i slušamo, a što se kosi s vrijednostima obitelji.

1.4.3. Predženidbeni pastoral prema *Amoris laetitia*

U bitnome, ova pobudnica slijedi nauk i pristup iz apostolske pobudnice *Familiaris consortio*, s dodatnim naglaskom da u tom pastoralu treba sudjelovati ponajprije župna zajednica. Istaknuta je potreba većeg uključivanja čitave zajednice, dajući povlašteno mjesto svjedočenju samih obitelji, a isto tako ukorjenjivanje pripreve za ženidbu u hod kršćanske inicijacije, ističući povezanost ženidbe s krštenjem i ostalim sakramentima.¹⁰⁹

Različiti su programi pripreve za brak, a mjesna Crkva treba razlučiti koji je od njih najprikladniji. Dakle, sveukupni katehetski proces pripreve na ženidbu treba zadobiti inicijacijski karakter kako bi na najdostojniji način primili sakrament ženidbe te udarili čvrste temelje obiteljskom životu.

1.4.4. Predženidbeni pastoral prema *Direktoriju za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*

Ovaj Direktorij je pokušaj sagledavanja procesa braka i obitelji u Hrvata i pokušaj odgovora kako bi Crkva u Hrvata trebala sudjelovati u sanaciji negativnih trendova.

¹⁰⁷ Usp. FC, br. 75.

¹⁰⁸ Usp. FC, br. 76.

¹⁰⁹ Usp. AL, br. 206.

Čini se indikativnim što se uviđa kako se sve kasnije ženi i udaje pa stoga nastaje i tzv. produženo zaručništvo. Direktorij traži da se to vrijeme ispuni programima i iskoristi kao vrijeme rasta, odgovornosti i milosti jer kroz to vrijeme dvoje mladih ljudi razvijaju sposobnosti zajedničkog života, navikavaju se prihvaćati jedno drugo, odgovorno se propituju o vlastitom odnosu i odgovornom pristupu prema drugoj osobi te jedno drugo uče ljubiti Kristovom ljubavlju i u njegovom potpunom predanju Crkvi pronalaze model vlastite duhovnosti.¹¹⁰ Direktorij donosi vrlo zanimljivi prijedlog da se uspostavi nužna struktura koja omogućuje i osigurava redoviti i stalni pastoral braka i obitelji i to od Hrvatske biskupske konferencije, nad/biskupija i svake župne zajednice i njenog Pastoralnog vijeća.¹¹¹

1.4.5. Kritički osvrt na cjeloviti pastoral braka i obitelji

Činjenica je da je temeljni dokument za pastoral braka i obitelji nastao nakon Sinode biskupa 1980. godine s temom poslanja obitelji u suvremenom svijetu, a nazvan je *Familiaris consortio*. Taj dokument traži da se uspostavi cjeloviti pastoral braka i obitelji koji bi se sastojao od odgoja za ljubav, dalje, bliže i neposredne pripreve na ženidbu te posliježenidbenog pastorala braka i obitelji. Kasnije isti pristup zastupa *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* Hrvatske biskupske konferencije iz 2002., te *Amoris laetitia* iz 2016. godine. *Amoris laetitia* posebno naglašava da upravo župa treba preuzeti odgovornost za ovo što se zove cjeloviti pastoral braka i obitelji. Isto tako svi nabrojani dokumenti traže da sve pripreve na sakrament ženidbe, brak i obitelj zadobiju inicijacijsku oznaku.

Stječe se dojam da još uvijek većina župnih zajednica taj pristup nije ostvarila, iako o tome još nema neposrednijih istraživanja.

1.5. Pastoral braka i obitelji u posebnim slučajevima

Preduvjet dobrog pastorala braka i obitelji je svakako dobro poznavanje svih kretanja u društvu koje se odnose na brak i obitelj. O tome su, također, govorili relevantni crkveni dokumenti. Problem rastava i razvoda bit će obrađivan u slijedećem poglavlju.

¹¹⁰ Usp. OD, br. 45.

¹¹¹ Usp. OD, br. 72 – 73.

1.5.1. Neredovite situacije prema *Familiaris consortio*

Pobudnica *Familiaris consortio* upozorava kako je obitelj pogođena mnogostrukim, dubokim i brzim promjenama društva i kulture.¹¹² Crkva je, stoga, dužna upoznati teške i posebne situacije u kojima se njeni članovi nalaze te se posvetiti članovima takvih obitelji.

Neredovite situacije o kojima, u brojevima 80 – 84 govori ova Pobudnica su: *brak na probu, stvarno slobodne veze, katolici vezani jedino građanskom ženidbom, rastavljene i razvedene osobe koje se nisu ponovo vjenčale te razvedeni i ponovo oženjeni.*

„Sve ove situacije stavljaju Crkvu pred teške pastoralne probleme imajući u vidu, s jedne strane, nauk o nerazrješivosti ženidbe i, s druge strane, ovakvu neregularnu praksu koja potresa same temelje institucije braka i obitelji.“¹¹³

Neredoviti slučajevi priječe im sakramentalni život i vjersku praksu zbog njihova osobnog položaja koji je „u suprotnosti s obvezama što su ih slobodno prihvatili pred Bogom i Crkvom. Te su situacije, čini se, osobito osjetljive i gotovo nerazrješive.“¹¹⁴

1.5.1.1. *Brak na probu*

Prva neredovita situacija koju spominje *Familiaris consortio* je „brak na probu“.¹¹⁵ Život udvoje, prije braka, postao je stvarnost te je često opravdanje za bolje upoznavanje dvije osobe koje žele stupiti u brak. Za mlade je takav način postao pravilo od kojega rijetko tko odstupa, a i roditelji ga često odobravaju. Crkva podiže svoj glas protiv toga jer je brak za Crkvu uzvišen, on je sakrament. Zato ne može biti „braka prije braka“ i zato Crkva ne može odobriti predbračni (spolni) život dvoje mladih ljudi kao „pripremu“ na sam brak.

Oni koji zastupaju takvo stajalište, obično ga brane razmišljanjem da se mladi na taj način bolje upoznaju te se na taj način isključuje mogućnost pogreške u odabiru bračnoga partnera. Time jasno pokazuju da nisu razumjeli do kraja što je sakrament ženidbe koji nastaje onim trenutkom kada mladenci u zajednici Crkve jedno drugome obećaju vjernost „u dobru i zlu, u zdravlju i bolesti“ prema propisima Crkve. Zato je jasno da svaki „brak na probu“, predbračni odnosi i različiti oblici zajedničkog života nisu u skladu s Božjim naumom o braku koji je potvrdio Isus Krist.

¹¹² Usp. FC, br.1.

¹¹³ Stipe NIMAC, Pastoralno djelovanje u neredovitim situacijama prema *Familiaris consortio*, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999.) 2–3, 408.

¹¹⁴ IVAN PAVAO II., *Reconciliatio et paenitentia, Pomirenje i pokora, Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, svećenicima i vjernicima o pomirenju i pokori u poslanju Crkve*, (2. XII. 1984.), Zagreb, 1985., br. 34. (Dalje: RP)

¹¹⁵ FC, br. 80.

1.5.1.2. *Stvarno slobodne veze*

Život u izvanbračnoj zajednici, koji se naziva i „slobodna veza“ postoji kada muškarac i žena odbijaju dati pravni i javni oblik vezi koja uključuje spolnu intimnost. Mogući razlozi takvih veza su gospodarski, kulturni, vjerski, a nekad i preziranje svega institucionalnog.¹¹⁶

Sam izraz „slobodna veza“, kao i život u izvanbračnoj zajednici je varljiv jer se osobe ne obvezuju jedna prema drugoj te tako svjedoče manjak povjerenja jedne u drugu, u same sebe i u budućnost. Izraz „slobodna veza“ može prikrivati i različite situacije kao što je odbijanje ženidbe kao takve ili nesposobnost vezati se obvezama na dugi rok, a „sva ta stanja povređuju dostojanstvo ženidbe; ruše i sam pojam obitelji; slabe smisao vjernosti. Protive se moralnom zakonu: spolni čin mora imati mjesta isključivo u braku; izvan njega uvijek je teški grijeh i priječi pristup sakramentalnoj pričesti.“¹¹⁷ Tjelesno jedinstvo moralno je zakonito samo onda kad se između muškarca i žene uspostavi neopoziva zajednica života.

Crkvena zajednica se treba ozbiljno pozabaviti ovakvim situacijama i nastojati upoznati njihove konkretne uzroke u svakom pojedinom slučaju. Jedna od preventivnih mjera je bolji vjerski odgoj mladih, njegujući u njima osjećaj vjernosti, „poučavajući ih o uvjetima i strukturama koje potpomažu tu vjernost bez koje nema prave slobode, pomažući ih da duhovno zriju i shvate bogatu ljudsku i nadnaravnu zbilju ženidbe – sakramenta.“¹¹⁸

1.5.1.3. *Katolici vezani jedino građanskom ženidbom*

Sve je češći slučaj da i katolici, iz ideoloških ili praktičnih razloga, radije sklapaju samo građanski brak.¹¹⁹ Ovakav brak se ne može poistovjetiti s onima koji nisu u institucionalnoj vezi, ali se ne može opravdati niti ga Crkva može prihvatiti bez obzira što iz njega proizlaze građanska prava i obveze.

„Pastoralno djelovanje treba ići u pravcu objašnjenja i rasvjetljavanja nužne veze između izbora života i vjere koja se ispovijeda.“¹²⁰ Osobe koje žive u civilnom braku Crkva prihvaća i s posebnom skrbi pastoralno prati, kako one zbog svoga teškoga stanja ne bi izgubile povjerenje u Božje milosrđe. Ujedno ih potiče da žive što boljim vjerničkim životom, premda im ne može dopustiti pristupanje sakramentima.

¹¹⁶ Usp. FC, br. 81.

¹¹⁷ KKC, br. 2390.

¹¹⁸ FC, br. 81.

¹¹⁹ Usp. FC, br. 82.

¹²⁰ Stjepan SIROVEC, Moralno pastoralna problematika specifičnih slučajeva u pastoralu braka i obitelji u: Pero ARAČIĆ – Nikola DOGAN (ur.), *Obitelji, postani ono što jesi!* Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* u Đakovu, 28. – 30. studenoga 1983..., 172.

1.5.1.4. Rastavljene i razvedene osobe koje se nisu ponovo vjenčale

Različiti razlozi, kao što su nerazumijevanje ili nesposobnost da se netko otvori međusobnim odnosima, mogu dovesti do loma valjano sklopljenog braka.¹²¹ To se obično događa kad se narušeno stanje unutar braka ne može više popraviti nikakvim sredstvima te rastava tada postaje krajnji lijek i izlaz iz neizdržive bračne krize.

„Budući da se u ovakvim slučajevima radi o bračnom partneru ili partnerima koji nisu sklopili novi brak, kao posljedica rastave mogu se pojaviti osjećaji samoće, izgubljenosti, bezvrijednosti i drugi psihički problemi“¹²² te je nužno da im crkvena zajednica neprestano iskazuje ljubav i podršku u njihovom životu koji je vrlo često bremenit samoćom.

Bračni drug koji je bez vlastite krivnje bio prisiljen na rastavu i svjestan je nerazrješivosti valjano sklopljenog braka te se ne upušta u novu vezu nego jedino nastoji ispuniti svoje obiteljske i kršćanske obveze, postaje svjedok vjernosti i kršćanske dosljednosti. U ovom slučaju nema zapreke za pripuštanje sakramentima.

1.5.1.5. Razvedeni i ponovo oženjeni

Sve je više slučajeva da oni koji su se civilno razveli nakon što su sklopili crkvenu ženidbu, ponovno sklapaju samo građanski brak. Za neke od njih to je povod dodatnog udaljavanja od Crkve, a neki od njih nisu u potpunosti niti svjesni da nisu u skladu s Božjim naumom o braku i obitelji. Crkveni nauk jasno govori da njihova nova veza nipošto ne razrješuje njihovu prethodno sklopljenu crkvenu ženidbu, tj. da njihov sadašnji život nije u skladu s evanđeoskim načelom o nerazrješivosti ženidbe.¹²³ Ipak, ne može se u potpunosti izjednačavati svaki od ovih slučajeva. Pastoralni djelatnik uvijek treba uzimati u obzir pojedine slučajeve i pojedinačne osobe jer ima slučajeva da je netko ušao u novo zajedništvo nakon što je svim silama nastojao sačuvati bračno zajedništvo, ali je ipak neopravdano napušten. Drugi su opet ušli u novo zajedništvo nakon što su nepromišljeno i lakomislno razorili svoju ženidbu. Napokon, ima slučajeva da netko ulazi u novo zajedništvo radi dobra djece ili u uvjerenju da njihova prva ženidba i nije bila valjana.¹²⁴

Ipak, treba naglasiti da su takvi supružnici članovi kršćanske zajednice. Iako su oni isključeni od primanja sakramenata, kršćanska im zajednica treba posvetiti posebnu pozornost.

¹²¹ Usp. FC, br. 83.

¹²² Stipe NIMAC, *Pastoralno djelovanje u neredovitim situacijama prema Familiaris consortio...*, 411.

¹²³ Usp. FC, br. 84.

¹²⁴ *Isto.*

Za njih treba moliti i poticati ih na molitvu, na slušanje Božje riječi, na neporočan život u skladu s njihovim stanjem; poticati ih na kršćanski odgoj njihove djece i pomagati im u tome. Crkvena zajednica pozvana je činiti sve da se oni ne bi osjećali isključenima nego ih poticati na kršćanski život u skladu s ovim okolnostima.¹²⁵ „Isto tako, poštovanje koje valja iskazivati sakramentu ženidbe, samim bračnim drugovima i njihovim ukućanima, a i prema zajednici vjernika, zabranjuje pastirima da iz bilo kojeg razloga ili pod bilo kakvom izlikom, pa i pastoralne naravi, održavaju za razvedene, koji se ponovno vjenčaju, bilo kakav obred. Takvo održavanje obreda davalo bi dojam nekog sakramentalnog slavlja novog valjanog vjenčanja, pa bi prema tome dovodilo u bludnju u svezi s nerazrješivošću valjana sklopljene ženidbe.“¹²⁶

Vjerna Gospodinovoj zapovijedi o nerazrješivosti ženidbe, Crkva ne može pripustiti sakramentu pomirenja i pričesti razvedene i ponovno civilno vjenčane vjernike. Tek kada je povratak u prvobitno zajedništvo nemoguć zbog bolesti, podmakle dobi ili zbog dobra djece, a oni, bez veće sablazni, odluče živjeti u bračnoj uzdržljivosti, onda je moguć njihov povratak sakramentima Crkve.

1.5.2. *Amoris laetitia* i neredoviti slučajevi

Iako se stalno provlači pitanje različitih opterećenja u današnjim brakovima, *Amoris laetitia* traži da se učine dodatni i produbljeni naponi kako bi se svi tzv. neredoviti slučajevi i situacije uvijek iznova pomno razlučivali i nikako ne poistovjećivali s mogućim sličnostima kod drugih.¹²⁷

Upravo je zasluga dviju biskupskih sinoda 2014. i 2015. godine te dokumenta *Amoris laetitia* da su se dogodile promjene propisa Kodeksa,¹²⁸ uspostava učinkovitih crkvenih sudova te smanjeno financijsko opterećenje pogođenih osoba. Isto tako, *Amoris laetitia* traži da se obavlja razgovor „*in foro interno*“, uz poštovanje svega što Crkva traži i drži te da se na taj način pomogne dotičnoj osobi doći do jasnoće. Ovo pastoralno praćenje i prosuđivanje usmjerava pogođene vjernike da osvijeste svoju situaciju pred Bogom. Razgovor „*in foro interno*“ pridonosi istinitijem sudu što to priječi puno sudjelovanje osoba u životu Crkve i koji su koraci koji im omogućuju rast. Naravno da ostaje pitanje profila osoba koje sudjeluju, kako u razgovoru „*in foro interno*“, tako i ostalih profila koji trebaju djelovati u tzv. Centrima.

¹²⁵ *Isto*.

¹²⁶ FC, br. 84.

¹²⁷ Usp. AL, br. 296.

¹²⁸ Crkveni zakonik i najnovije odredbe i upute – Apostolsko pismo u obliku motuproprija *Gospodin Isus, blagi sudac*, reformiraju se kanoni Zakonika kanonskog prava o parnicama za proglašenje ništavnosti ženidbe pape Franje, u Rimu, 15. kolovoza 2015. <http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=21892> (3. ožujka 2017.)

Postoji opravdani strah da se ova dobra usmjerenja ne izgube u moru zamršenih slučajeva, a to je govoto svaki, i da se onda pojavi pastoralna praksa koja više ne bi bila na crti čuvanja izvorne Božje zamisli i crkvenoga nauka sukladnog toj zamisli. Ova nastojanja treba pohvaliti i istaknuti, jer se radi o osobnom pristupu, pristupu koji pokušava ući u životnu povijest i dramu pojedinca.

1.5.3. Svetost braka

Na pitanje zašto bi brak trebao biti jedini prihvatljivi oblik zajedničkog života, kardinal Joseph Ratzinger odgovara: „jer je to prostor vjernosti koji je doista primjeren dostojanstvu ljudskog zajedništva. I ne samo što se tiče odgovornosti prema drugoj osobi nego i odgovornosti prema budućnosti djece koja se rode u toj zajednici. Utoliko brak nikad nije samo privatna stvar, nego ima javno, socijalno značenje. O njemu ovisi temeljni oblik prema kojem se ravna društvo. Uz to, ondje gdje se dvoje ljudi daju jedno drugome i zajednički daruju život djeci, dodiruje se svetost, misterij čovjekove biti, ono što nadilazi naše pravo na raspolaganje nama samima. Ja jednostavno ne pripadam samo sebi. U svakom čovjeku sadržana je jedna Božja tajna. Zbog toga je zajedništvo muškarca i žene nešto religiozno, sveto, nešto što ima odgovornost pred Bogom. Svi su drugi oblici zbog toga oblici izbjegavanja kako od odgovornosti tako i od tajne čovjekove biti – i time unose u društvo slabosti koje će imati posljedice.“¹²⁹

Crkva ispovijeda svoju vjernost Bogu i njegovoj istini te u svojoj brizi štiti obitelj u svim njezinim dimenzijama, ali se ne zatvara ni za one članove čiji je bračni suživot postao praktički nemoguć iz različitih razloga ili koji žive u neredovitim situacijama, pa i u situacijama koje nisu u skladu s Božjim zakonom. Po primjeru Dobroga Pastira želi pomoći onim obiteljima koje se, često neovisno o vlastitoj volji ili pod utjecajem drugih zahtjeva različite naravi, nalaze suočene s objektivnim teškim životnim prilikama. Crkva želi također razumjeti i pomoći onima koji žive u neredovitim situacijama koje nisu u skladu s naukom Crkve. Čak i oni koji su se udaljili od Gospodinove zapovijedi mogu od Boga dobiti milost obraćenja, kajanja i spasenja, ako ustrajno traže pravi put, mole, čine pokoru i djela ljubavi. „Treba ih poticati na slušanje riječi Božje, na sudjelovanje u misnoj žrtvi, na ustrajnost u molitvi, da podupiru dobrotvorne pothvate i one što ih zajednica poduzima u prilog pravde, da odgajaju djecu u kršćanskoj vjeri, da gaje duh i djela pokore, da tako iz dana u dan zazivaju milost Božju.“¹³⁰

¹²⁹ Joseph RATZINGER, *Bog i svijet, Vjera i život u našem vremenu. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003., 353.

¹³⁰ FC, br. 84.

U svom radu s takvim obiteljima, pastoralni djelatnici trebaju biti vođeni načelom „suosjećanja i milosrđa po kojem Crkva, koja povijesti posadašnjuje i ozbiljuje Kristovo djelo, ne želi smrt grešnika, već hoće da se obrati i živi; stoga je brižna da ne skrši napuknutu trsku niti da ugasi plamen što još tinja, pa nastoji uvijek, koliko je to moguće, ponuditi put povratka Bogu i pomirenja s njime“¹³¹ te načelom „istine i dosljednosti zbog čega Crkva ne prihvaća da se dobrim nazove ono što je zlo niti zlim ono što je dobro.“¹³²

¹³¹ RP, br. 34.

¹³²*Isto.*

2. ANALIZA RAZGOVORA S RASTAVLJENIM I RAZVEDENIM OSOBAMA

U ovom poglavlju u najkraćim crtama donoseni su izravni odgovori i razmišljanja sugovornika, osoba koje je pogodila rastava odnosno razvod braka i obitelji. Brojnost i raznolikost iskustava sugovornika ne dopušta opširnije komentiranje istih već samo osnovni uvid u svu kompleksnost tih procesa pojedinaca, bračnih parova i obitelji.

2.1. Metodološke napomene

2.1.1. Izabrani oblik intervjua

Kako bi se dobio što jasniji pregled o životnoj situaciji rastavljenih i razvedenih, provela sam kvalitativno istraživanje u obliku intervjua, koristeći metodu narativnog intervjua. To je specijalni oblik intervjua čiji je cilj partnere u razgovoru, u opuštenoj atmosferi, potaknuti na pripovijedanje o temama koje nas zanimaju.¹³³ Ovo istraživanje razlikuje se od standardiziranih anketnih pitanja, te je upravljeno osobi s postavljenim otvorenim pitanjima. Takav pristup omogućuje iznošenje vlastitih i diferenciranih pogleda. Ovaj otvoreni razgovor nema ponuđenih odgovora i tumačenja, niti sugeriranja odgovora već se, u opuštenoj i prijateljskoj atmosferi, u određenim područjima, iznose vlastite životne povijesti. Ti su razgovori osobni i istiniti te traže vlastitu formulaciju. Po tome su ti razgovori i teži od onih anketnih, zatvorenih pitanja.¹³⁴

Upitnik kojeg sam preuzela od prof. dr. sc. Pere Aračića on je koristio u svrhu svojih istraživanja. Upitnik se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu iznose se osobni podaci, a u drugom dijelu nalazi se sedam grupa pitanja koja daju odgovore o svakodnevnom životu pogođenih, o posljedicama i uzrocima rastave/razvoda, o iskustvima koje su osobe stekle s obzirom na rastavu/razvod te o značenju vjere u njihovom životu i odnosu s Crkvom.

Svi su razgovori vođeni u domovima pogođenih osoba u povjerljivoj i opuštenoj atmosferi. Sve sugovornike sam najprije upoznala sa svrhom vođenja intervjua te im zajamčila anonimnost. Dužina razgovora nije bila ista kod svih. Neki sugovornici su bili vrlo detaljni u pripovijedanju oko povijesti svoje rastave i razvoda, a neki su, pak, bili suzdržani.

Razgovore sam snimala diktafonom, a nakon svakog razgovora, zapisivala sam ih na računalo.

¹³³ Usp. Ivo DŽINIĆ, *Pastoral s rastavljenima te rastavljenima i civilno ponovno vjenčanima u Hrvatskoj...*, 43.

¹³⁴ Usp. Pero ARAČIĆ – Ivo DŽINIĆ, *Mladi roditelji o Bogu, Crkvi i odgoju*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2013., 17 – 18.

2.1.2. Izbor sugovornika

Kod kvalitativnog socijalnog istraživanja, ne ide se za reprezentativnošću nego za tipičnim slučajevima, pa sam sugovornike za razgovor tražila u svojoj Splitsko – makarskoj nadbiskupiji, a do sugovornika sam došla preko poznanika. Nikoga od njih nisam poznavala.

Razgovor sam provela s deset osoba, od kojih četiri osobe dolaze iz grada, a šest ih je sa sela. U ovom istraživanju, svih deset sugovornika, od kojih su tri muškarca i sedam žena, izjasnili su se katolicima. Sve ih je pogodila rastava/razvod, iako su brak crkveno sklopili.¹³⁵

Od deset sugovornika, 5 ih je, prije vjenčanja, išlo na misu svake nedjelje, njih 3 išli su prosječno jednom mjesečno, a 2 sugovornika rijetko. Nakon rastave, na nedjeljnu misu ih 5 ide svake nedjelje, 4 ih ide jednom mjesečno, a jedan sugovornik ide rijetko. Kod osam sugovornika, situacija je, s obzirom na nedjeljnu misu, ostala ista, samo je kod dvoje sugovornika došlo do promjene, s tim da jedna sugovornica sada ide svake nedjelje na misu, a prije je išla rijetko. Druga to čini jednom mjesečno, a prije je išla svake nedjelje.

U ovih deset brakova rođeno je 9 djece. Kod razvoda, osam ih je pripalo majci, a o jednom djetetu roditelji zajednički skrbe prema sudskoj odluci. Troje razvedenih je, prilikom razvoda, bilo bez djece.

S obzirom na dob stupanja u brak, samo su dvije žene bile ispod dvadeset godina (18 i 19), jedna je imala 23, dok su ostale četiri ušle u hrvatski prosjek i udale se oko tridesete godine. Dvije su imale 28 i 29, a druge dvije 30 i 33 godine. Kod muškaraca, jedan je ušao u brak s 23 godine, jedan s 27, a jedan s 30 godina.

S obzirom na trajanje braka, jedan brak je trajao 1,5 godinu, pet brakova trajalo je od 2 do 3,5 godine, jedan brak trajao je 4 godine, jedan 5 godina, jedan 10 godina i jedan 11. U prvih pet godina, razvelo se 7 od 10 brakova.

S obzirom na poznavanje prije braka, jedna osoba stupila je u brak nakon 8 mjeseci poznanstva, jedna nakon 9 mjeseci, dvije osobe nakon godinu dana poznanstva, 3 osobe nakon tri godine poznanstva i 2 nakon pet godina poznanstva. Jedna osoba nije navela koliko dugo su se poznavali.

¹³⁵ Pojam *rastava* koristi se za razdoblje kad je počelo međusobno udaljavanje, stramputice, napuštanje zajedničkog stanovanja sve do sudskog razvoda. *Razvod* je proces civilnog poništenja braka, koji je također traumatičan i može potrajati neko vrijeme. Usp. Pero ARACIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelj...*, 18 – 19.

2.1.3. Cilj istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je dobiti što obuhvatnije informacije o životnoj situaciji rastavljenih/razvedenih osoba te omogućiti razumijevanje njihovog položaja. Bilo je važno vidjeti kako su oni doživjeli svoju rastavu, s kojim poteškoćama se susreću, kako se nose sa svojom situacijom, osjećaju li se prihvaćeno od drugih, koje značenje ima vjera u njihovom životu te kakav im je odnos s Crkvom.

S obzirom na mali broj anketiranih, ovo istraživanje ne može biti reprezentativno te dobiveni rezultati ne mogu vrijediti kao opći.

Ono što je važno je dobiti uvid u konkretnu životnu situaciju osoba pogođenih rastavom/razvodom kako bi se otkrile nove perspektive kojima bi im se pomoglo da se što bolje nose sa svojim položajem u Crkvi.

Slijedi analiza razgovora s rastavljenim/razvedenim osobama prema shemi upitnika.¹³⁶ U analizi se ne ulazi detaljnije u sve odgovore niti ih se sistematizira. Želi se pokazati kako je svaka situacija različita i da se u crkvenom djelovanju mora pristupiti osobno.

2.2. Reakcija pogođenih i kratka analiza mišljenja

2.2.1. Svakodnevni život

U prvoj skupini pitanja, sugovornici odgovaraju kako se nose sa svakodnevnim životom te koje su se temeljne promjene dogodile u odnosu na život prije.

1) Kako danas živite?

a) Samoća

Brak je život u dvoje i dijeljenje svega, s postupnim rastom zajedništva u sveukupnom pogledu. Partner koji se puno oslanjao na drugog, često nakon razvoda gubi kompletnu socijalnu mrežu, bez koje je još teže preživjeti nastalu situaciju. Stoga je razumljivo da se nakon toga procesa koji je prekinut osjeća samoća.

„Nezadovoljan sam, a najviše je to uvjetovano samoćom kao ključnim momentom.“ (1)

b) Solidarnost

Izuzetno je važno je da se u ovom periodu ljudi mogu obratiti za pomoć i podršku osobama od povjerenja, a to su najčešće članovi obitelji koji ponovo pružaju zaštitu i krov nad glavom te pomažu odgajati djecu. Nastaje određeni smiraj, ali i nova financijska opterećenja te potreba neovisnosti o drugima.

¹³⁶ Upitnik se nalazi u dodatku.

„Živim financijski skromno, u roditeljskoj kući gdje sam odrasla, ali punim plućima, sretno, veselim se svakom danu provedenom sa svojim djetetom i svojom obitelji, radujem se malim stvarima, počela sam živjeti.“ (2)

„Danas sam rastrgana na sve strane, kako bi se reklo, živim s djecom, majkom, bratom i sestrom i cijelu obitelj sama uzdržavam svojim radom....Jako malo vremena provodim sa svojom obitelji upravo iz tog razloga što radim, a radim 2 posla. (...) Želim se osamostaliti i početi živjeti sama s djecom, imati miran život, ali mi je opet žao i nekad mi se čini i nezahvalno ostaviti majku koja me primila s djecom u kuću nakon svega i pomagala mi u odgoju djece.“ (9)

c) Novi brak i određeno „oslobođenje“

Čini se da je kod nekih novi brak uspio i da su zadovoljni, a oni koji su ostali samci, zadovoljni su i na neki način 'oslobođeni' određenih teških životnih situacija i trauma.

„Nikad bolje, sa ženom i dvoje djece.“ (5)

„Izvršno. Slobodna sam i zadovoljna.“ (10)

2) Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

a) Oslobođenje

Više puta se dogodilo određeno oslobođenje iz situacije zlostavljanja i maltretiranja te je nastala i materijalna stabilizacija. Drugi, kojima su pripala djeca i koji su dodatno izloženi troškovima svih vrsta, imaju dodatna opterećenja i tjeskobe.

„Više me nitko ne maltretira psihički, bolji mi je životni standard u odnosu na prije, a taj faktor mi je važan jer ne moram brinuti oko osnovnih egzistencijalnih stvari.“ (4)

„Sad mi je puno lakše jer sam u braku bila i fizički i psihički zlostavljana, sad mi se život okrenuo na bolje. Iako je teško biti sam s djetetom, ovako mi je puno bolje jer u braku nisam imala podršku u nikakvom smislu.“ (8)

b) Iskorištavanja

Znajući da nemaju druge mogućnosti, poslodavci su neke sugovornike iskorištavali u najvećoj nevolji. Ove osobe tada nisu razmišljale o traženju svojih prava jer su bile prisiljene barem nešto sačuvati da bi materijalno mogli funkcionirati.

„Temeljne promjene su se dogodile, jer sam počela raditi i više nisam mogla biti s djecom cijeli dan. To me jako boljelo, najviše sam patila zbog toga. Dolazila sam s posla umorna i nervozna što bi se naravno odražavalo i na djecu, nikada me nisu vidjele u takvom svjetlu. Poslodavci su me iskorištavali upravo zato što znaju da nemam izlaza i da moram raditi. Ostavljali bi me da dodatno radim što mi ne bi plaćali, gorivo mi nikada nisu platili, plaća mi je bila jako mala, ali ja nisam imala izbora. Duhovno sam bila satrvana, u meni je tinjao bijes i razočaranje u život. Samo su mi moja djeca bila snaga.“ (9)

3) Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

a) Sažaljevanje

Kod nekih sudionika u procesima rastave i razvoda nastaje sažaljevanje bivših supružnika kao i činjenice da su stvorili novi brak u kojem oštećuju i nove sudionike. O tome najbolje govore dva izričaja:

„Žao mi ju je.“ (1)

„Žalim tu osobu jer mislim da nije normalna, pogotovo jer ima novo formiranu obitelj u kojoj se teško snalazi.“ (6)

b) Bježanje od misli

Ovdje je očito da stvari i dalje nisu posložene kako treba, da se i dalje zagorčava život djeci i supruzi pa sugovornica misli da je najbolje o njemu ne misliti. Naravno, ostaju pitanja koliko je to moguće i kako se zaštititi.

„Ne volim puno razmišljati o njemu jer sam s djecom živjela dan po dan i bila orijentirana na rješavanje svakodnevnih problema. Na njega nikad nismo mogle računati. Žao mi je što se ne ponaša kao otac svojoj djeci i što je odustao od našeg braka bez da se potrudio. Očito mu nije bio važan. Smetaju me podmetanja, njegovo ružno ponašanje prema djeci i meni, nemogućnost otvorenog razgovora iako sam puno puta pokušavala zbog djece i sebe, iskrivljanja stvari koje su se u prošlosti dogodile, njegove laži, ogovaranja i sl.. Sad je već prošlo dosta vremena ali me uvijek iznenadi kako i dalje nastoji zakomplicirati život djeci i meni. Evo, zato ne želim o njemu puno razmišljati.“ (7)

c) Pomiješani osjećaji

Rušenje obitelji u koju je mnogo uloženo često ostaje tajnovito i nerazumljivo. Razumljiv je osjećaj žaljenja.

„Sada kad pomislim na njega prvo što osjetim je žaljenje njega samog znajući što je propustio i izgubio, nakon toga mi se javi osjećaj mržnje što je učinio meni i djeci, što je razrušio našu obitelj, moje ideale o mirnom obiteljskom životu s puno ljubavi i topline.

I opet nastupi žaljenje njega samoga, jer opet po tko zna koji put shvatim da on nikada nije osjećao istinsku ljubav koju smo mu djeca i ja davali i da jednostavno nije sposoban ni primiti je, niti dati, sve mu se temeljilo na lažima koje je izgovarao i činio je to tako dobro da je i sam sebe uvjerio da je tako.“ (9)

d) Plemenitost

Problemi ovisnosti izazivaju sažaljenje. U toj situaciji postoji istinska želja da se dijete ne stidi svoga oca te nastaje molitva za takvog supruga. To je plemenito, ali je najvažnije nadići moguću mržnju i staviti stvari na svoje mjesto.

„Budući da je moj bivši muž živio i još uvijek živi poročno, drogira se i kockar je, voljela bih zbog sina, da se bivši muž vrati na pravi put, a što se tiče mojih osjećaja, nemam ni mržnje ni ljutnje, sve sam „pregrmila“ jer je on otac mog djeteta i bila bih sretna da se moj sin, kad odraste, ne stidi svog oca.“ (8)

2.2.2. Posljedice rastave

Ovdje sugovornici pripovijedaju o životu nakon rastave, o ulozi djece u procesima rastave i razvoda, o tome je li ima bila potrebna liječnička pomoć i koliko vremena je bilo potrebno da im život normalno profunkcionira.

1) *Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?*

a) Poput pustinje

Iz navedenih izjava, osjeća se kako je to snažan stres koji zahvaća sve dijelove pogođene osobe, sve životne snove i ono što je zajednički ostvareno. Posebno je teško razdoblje bez komunikacije sa zajedničkim djetetom te čekanje sudske odluke o uspostavi kontakta.

„Očajno. Grozno. Jako teško. Ono što nikad nisam mogla zamisliti niti sam željela sa se dogodi.“ (3)

„Bilo mi je užasno jer nisam mogao viđati dijete, bio sam prazan jer, kad sam dolazio u kuću, više nije to bio moj dom, ni moja žena, ni naše dijete, sve je bilo prazno i to se prenosilo i u moju nutrinu. Potpuna pustinja.“ (6)

b) Osjećaji u sebi i doživljaji drugih

Iz ovoga opisa može se iščitati kako prolazi jedno ljudsko postojanje koje doživljava krah svih nada. I unatoč svemu, treba tražiti svoje mjesto u društvu, u bližoj i široj rodbini, sa znancima.

„Nakon rastave bilo je grozno. Ljudi su me osuđivali iako ništa nisam kriva osim što sam napustila muža. Izmišljali su svakojake priče, dolazili se naslađivati, da tako kažem, mojom ogromnom tugom i teškom ranom. Ja sam bila psihički i fizički shrvana. Puna bijesa, gorčine, razočaranja životom, razočaranja u muža, njegovu obitelj, ljude oko sebe, cijeli svijet mi je bio neprijatelj. Bojala sam se da ne izgubim djecu, da mi i njih ne odvede iz nekog svog inata što sam ga napustila. Gutala sam poniženja i trpila niske udarce samo kako bi djeca rastavom pripala meni. Moji najbliži su me tješili, ali nikada pa ni danas nisu shvatili što sam proživljavala u svojoj glavi.

Šta ću sada? Moj je život stao! Nema dalje, zauvijek sam oštećena i obilježena. Nikada više neću nikome moći vjerovati. Zašto se to dogodilo baš meni, koja nikada ništa više nije tražila osim obitelji i toplog doma, koja je odgojena da je obitelj nešto najsvetije? Kako ću ja ispravno odgajati svoju djecu nakon svega? Kako ću im nadoknaditi ljubav i sigurnost koju gube? Nekada sam imala osjećaj da mi se srce zgrčilo na veličinu graška koliko tugu i bol sam nosila u prsima. Nisam noćima mogla spavati, a bila sam bespomoćna da bilo što promijenim. Bila sam izgubljena.“ (9)

„Užasno, kao pred smrt, jedno užasno stanje, jadno, ponižavajuće, bezizlazno, strah, kao da sam u vakumu iz kojeg nema izlaza. Sjećam se da je bilo strašno jer nisam imala ničiju podršku. Svi su me ignorirali.“ (10)

c) Oslobođenje

Svakako, ima i onih koji su postali slobodni od pakla nepodnošljivog života i zato im je nastalo olakšanje.

„Bila sam jako sretna jer sam se oslobodila velikog tereta. Takav brak opterećen teretom droge bio je nepodnošljiv, težak. Nisam mogla zamisliti da će moj život proći u suživotu s narkomanom koji ne pokazuje volju za oporavkom. Nakon takvog „pakla“, rastava je bila rasterećenje i novi, bolji život.“ (4)

2) Kako je rastava djelovala na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

a) Djeca su okrnjena

Nije moguće da djeca bez trauma dožive rastavu i razvod roditelja. Koliko god se roditelji trudili, djeci je urušena sigurnost i tlo pod nogama jer im se mama i tata više ne vole. Djeca to pokazuju potištenošću, agresivnim ponašanjem ili gubljenjem životne radosti i dječje razigranosti. Djeca postaju drugačija u svojoj okolini.

„Dijete je bilo malo pa nije znala verbalno izreći kako se osjeća, ali često je reagirala agresivno, a to je bila posljedica rastave, stresa.. I danas je tako, ali na drugačiji način. Rastava definitivno utječe na dijete. Moj svakodnevni život je bio „čardak ni na nebu ni na zemlji.“ (3)

„Bila sam poprilično pod stresom i u strahu, osjećala sam se usamljenom i na dane nisam mogla funkcionirati, a sinu je to teško palo jer bi kao i svako drugo dijete htio da mu tata i mama budu zajedno.“ (8)

b) Promjene

Cijela životna konstrukcija traži ne samo rekonstrukciju, već građenje od početka. Uglavnom, postoji faza teškog snalaženja, odnosno traženja puta, ali istodobno preživljavanja i ostvarivanja odgovornosti, napose kad su djeca u pitanju.

„Sve se promijenilo, ali sam svjestan da sam na dobitku jer je stalno bila prisutna nervoza, rasprava, svađa, nesuglasice.“ (6)

„Živjela sam iz dana u dan, bez snage za život, sve sam radila kao robot kako bih zaboravila. Bilo mi je lakše kada bih razgovarala s nekim, ali čim taj netko ode hvatala bi me depresija. Uvijek sam morala biti u društvu ili raditi kako ne bih mislila na to. Djeci je bilo teško prihvatiti da mama više nije s njima kao što je nekada bila. To im je bilo najgore za prihvatiti, nisu shvaćale zašto je moram raditi, a ja sam bila shrvana jer propuštam veliki dio njihova odrastanja.“

Uskratili smo im dio djetinjstva kad su morale bezbrižno odrasti, a mi smo ih stavili u poziciju da moraju shvatiti da tata više ne voli mamu, ali njih da. Nisam imala nekih problema tada s njima kao ni sada. Imala sam njihovo povjerenje i zadržala ga, jer ih nikada nisam lagala. Shvatile se vrlo brzo da sve što kažem je istina, a da se tata ne drži obećanja koje im daje i da njegova riječ ne vrijedi mnogo, još kad se uvjere vlastitim očima, tim mi je bilo još lakše.“ (10)

3) Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave?

a) Manipulacije

U gotovo svim slučajevima, sud dodjeljuje jednom roditelju skrbništvo za odgoj djece, ali i drugi roditelj ima pravo viđati dijete.

Upravo tu često nastaje prostor manipulacije djetetovim osjećajima, često jedan roditelj govori protiv drugoga, često se međusobno okrivljuju ili kupuju dječju naklonost. To dodatno opterećuju djecu i otežava im ionako tešku situaciju.

„Što se tiče mene, dijete je bilo zaštićeno, ali ona me ucjenjivala, nije mi ga davala uvijek kad je bio moj red, poigravala se kao da je dijete igračka.“ (6)

„Kod rastave sam nastojala djecu što više poštediti trauma i kad god je to bilo moguće nisam ih opterećivala previše. Zbog toga sam pristala na razne kompromise. Njihov otac je više brinuo o materijalnim stvarima koje smo stekli u braku (kuća , auto i sl.) pa se baš nije puno borio da provode vrijeme s njim kad je to dobio. Isto tako od prvog dana je dobio maksimalnu mogućnost da se druži i provodi vrijeme s djecom, no to nije puno koristio. Činilo mi se da je važno da se djecu ne razvlači po sudovima i centrima i da im se dodatnim prepucavanjima još više ne oteža svakodnevni život i to sam ostvarila. Bez obzira na sve djeca žele i trebaju oba roditelja, a jedan roditelj ipak ne može u cijelosti nadoknaditi oba koliko god se trudio.“ (7)

b) Strpljenje zbog djece

Iako zvuči plemenito, pitanje je, je li za djecu bilo zdravije ostati u takvom braku ili se razići. Naravno da je bilo najbolje riješiti probleme i ispraviti pogreške, no to se rijetko događa. Ono što treba znati je da nijedno dijete nije prošlo neokrznuto.

„Prije rastave su imale veliku ulogu, zbog njih sam dvije godine trpila prevare i laži svoga muža. Nakon rastave imale su ulogu da mi se slomi srce svaki put kad ih pogledam. Pomislila bih, moja mala nevina dječica nisu ovo zaslužila.“ (9)

„Dijete mi je predstavljalo olakšanje jer nisam ostala sama. On mi je bio utjeha i motiv da nastavim dalje živjeti kao čovjek.“ (10)

4) Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

a) Vjera

Mnogima je taj stres i trauma prilika da sve dobro promisle, da s vjerom osmisle novi život za koji neki od sugovornika vjeruju da je i Božja volja:

„Bog. Milost Božja i dijete.“ (3) i:

„Sveta misa, svakodnevna, s malim djetetom.“ (10)

„Jedino i isključivo vjera jer sam unatoč velikoj boli galopirajuće išao naprijed. Bog me vodio. Danas sam svjestan da mi je učinila veliku uslugu jer sam nakon nje upoznao predivnu ženu s kojom sam formirao obitelj u kojoj sam slobodan i sretan čovjek. Bog je htio da više nismo zajedno.“ (5)

b) Susretljivost svećenika

Iako se svećenici rjeđe spominju u pozitivnom kontekstu, ovdje se spominje svećenik čiji pristup nije bio tek moralizirajući, već ohrabrujući i poticajan.

„Snagu sam pronalazila u svakodnevnim sitnim uspjesima i lijepim stvarima koje bi se dogodile, u dobrim ljudima koji bi se našli na putu meni i djeci i oplemenili naš život, nastojala sam pronaći svoj mir i spokoj u svojoj nutrini. Kroz život sam se navikla oslanjati na sebe. Razgovarala sam s jednim svećenikom koji mi je rekao da se ne bojim i da će sve biti dobro. Iz nekog razloga mi se činilo da će na kraju tako i biti. Nije uvijek bilo lako imati i crpiti snagu, nekoliko puta sam se razboljela, ali nisam se predala. Život ipak ide dalje i mislim da je jedan od ciljeva tražiti u njemu što više dobrog i učiniti ga najboljim mogućim i ne postati ogorčen jer to više razara od bilo kakve obaveze i odgovornosti. Čini mi se da su ipak tamo negdje postojali anđeli koji bi mi pomogli kad mi je najteže.“ (7)

c) Obiteljska solidarnost

Roditelji i najbliži članovi obitelji su oni koji prihvaćaju, koji znaju saslušati i koji daju potporu u sveukupnom smislu riječi. Oni su često melem toj ranjenosti.

„Obitelj, a najviše majka jer je njezino ophođenje prema meni, kroz razgovore i velikom pažnjom, bilo terapijsko.“ (4)

5) Jeste li ste tražili liječničku pomoć?

a) Dobar primjer

Ovdje je vidljiva briga majke koja želi provjeriti što je s djetetom u svim tim procesima. To je za pohvalu. Tako treba i nastaviti te stalno u razvoju pratiti djecu i steći njihovo povjerenje da mogu slobodno govoriti o onome što iziđe na površinu.

„Otišla sam jednom u mentalnu dječju bolnicu na testiranje kako bih provjerila u kakvom stanju su djeca, u kakvom ja, da li se ponašam dobro u skladu s novom situacijom, vidjela da li nam dobro ide, mogu li učiniti još što kako bi bezbolnije prevladali novonastale uvjete. Bila sam svjesna da sam u prilično neočekivanoj situaciji na koju se nisam pripremala pa mi je koristio razgovor sa stručnjacima koji su se sreli sa veliki brojem sličnih situacija i mogla sam s njima podijeliti iskustva drugih roditelja.“ (7)

6) *Koliko je dugo trebalo da Vam život 'normalno' profunkcionira?*

a) Brz oporavak

Ova kratkoća oporavka vjerojatno govori o teškoći situacije u kojoj se osoba našla. Ipak, promišljanje o tome što se dogodilo i zašto, pitanja je li moglo biti drugačije i je li brak sklopljen nepromišljeno, zasigurno su došla na red i morala su se obraditi

„Ne znam točno, svakim danom bila sam sve mirnija, staloženija, jača i normalnija... možda par mjeseci – ali zaista ne znam točno. Jako brzo.“ (2)

„Možda mjesec dana. Vrlo brzo sam se sabrao i išao uzdignute glave.“ (5)

b) Život ide dalje, ali?

Ovdje je vidljivo da se osoba bori da život funkcionira, pogotovo zbog djece, ali u toj borbi da preživi, očita su i velika opterećenja jer sugovornica priznaje kako je prikrivala svoju razrušenost.

„Život ni u jednom trenutku poslije rastave nije prestao funkcionirati jer smo djeca i ja ostali prepušteni sami sebi i opcija nefunkcioniranja nije dolazila u obzir. Ja sam u toj priči bila roditelj i moja odgovornost je bila da život funkcionira koliko je to najbolje moguće. Lijevala sam suze krišom, usput, u hodu, jer nije bilo prostora za stajanje, nekad brže, nekad sporo, ali smo išle naprijed.“ (7)

c) Godine oporavka 1– 4

Ovdje su iznesena neka vremenska razdoblja oporavka koja su puno realnija te su ujedno spomenute teme kojima se osoba bavila i tražila odgovore.

„Otprilike godinu dana, iako je puno i nakon toga ovisilo o raspoloženju i scenama koje mi je priređivao moj bivši muž, npr. njegove prijeteće, a ponekad i obećavajuće poruke kao „volim te“ i da će se promijeniti poljuljale bi ponekad moju odluku. Natovarao mi je osjećaj krivnje kako naš sin radi rastave pati, pa mi je puno vremena trebalo da shvatim kako sam ipak donijela najispravniju odluku.“ (8)

„Da stanem na noge trebalo mi je oko dvije godine, tek tada sam počela disati punim plućima i uspjela se koliko toliko oporaviti.“ (9)

„3-4 godine. Još to nije „normalan“ život ali neka kolotečina postoji.“ (3)

2.2.3. Uzroci rastave/razvoda

Sugovornici odgovaraju na pitanju o uzrocima rastave/razvoda, o očekivanjima koja su imali pri ulasku u brak, o vremenu od odluke do ostvarenja rastave, procesu razvoda pred sudom, o problemima u braku te o odnosu prema prvom part

1) Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

a) Djetinjstvo

Čitajući dolje iznesene misli, očito je da je osoba od koje se sugovornica razvela imala loše djetinjstvo u kojem je ugrađena nesigurnost u to što je to ljubav, što je to dobra i kvalitetna komunikacija, kako steći međusobno povjerenje.

„Postupno, sa svakim provedenim zajedničkim danom shvaćala sam da sam potpuno pogriješila osobu za zajednički život i za brak. U meni je budio sve najlošije, konstantno sam osjećala nervozu kad je bio sa mnom, imali smo potpuno različita mišljenja i stavove o svemu što nas okružuje, bio je egocentričan do boli, narcisoidan, poremećenih i poljuljanih prioriteta, isfrustriran sa svojim odgojem u obitelji i obiteljskom situacijom, a istodobno mi nije dopuštao da išta kažem po tom pitanju... Kroz sve te njegove ispade počela sam ustvari uviđati s kim ja to živim, i kakva je to osoba ustvari. Sve ono što je on meni prezentirao prije braka, u stvari su bile samo priče, on je živio nešto potpuno drugo, jedno je govorio, drugo je radio. Prije braka bi znao plakati i govoriti da se jedva čeka maknuti od te svoje obitelji i oca koji ih maltretira cijeli život, da sa mnom želi započeti normalan život, drukčiji od onog koji živi, a napravio je upravo suprotno.“ (2)

b) Ovisnosti

Danas su česti slučajevi ovisnosti o drogama, alkoholu, kocki ili internetu. Osim ekonomskih posljedica, nastaju i poremećeni međuljudski odnosi i pomućeno poimanje svega od čega se sastoji život.

„Njegova ovisnost o teškim drogama, besparica i psihičko malteretiranje.“ (4)

„Neuredan tj. poročan život mog bivšeg muža (kocka i droga), te fizičko i psihičko zlostavljanje, npr. da mi napakosti, svu moju odjeću za posao bi namočio u kadu punu vode ili mi sakrio čizme da ne mogu otići na posao, a morala sam raditi jer je to bio izvor moje egzistencije, a poslodavci su me, poznajući moju situaciju, još više izrabljivali. Koliko me psihički uništavao, govori i činjenica da je često usred noći u moj mobilni telefon upisivao svakakve poruke te me poslije optuživao da imam ljubavnika koji mi to piše.“ (8)

c) Bračna nevjera

Česti su slučajevi bračne nevjere jer se ne njeguje dostatna disciplina, vjerojatno nema iskrenih i dubokih razgovora s vlastitim partnerom uslijed čega nastaje zapuštanje međusobnog odnosa te se onda otvara prostor drugoj osobi u životu koja možda popunjava nedostatke, stalno ili privremeno. Od 10 sugovornika u razgovorima, čak kod njih troje uzrok rastave/razvoda je bračna nevjera.

„Prevara moje žene s drugim muškarcem, a onda i njena odluka da me napusti.“ (6)

„Glavni razlog je bila muževa javna prevara i udaljavanje od obitelji. Dolazio je kući samo jesti, okupati se i spavati. Trpila sam njegova poniženja u javnosti, kada bi s njom zagrljen prolazio pokraj mene kao da me ne poznaje, kada bi je ljubio po kafićima, dok djeca i ja još živimo s njim pod istim krovom. Sjedio ju je sa mnom u auto, za isti stol u

kafiću i s tim se izrugivao. Kada bi bio kući samo bi s njom pričao satima na mobitel, djecu i mene nije ni primjećivao. Budio me u zoru kada bi došao od nje i pričao mi gdje su bili dok naše dijete leži kraj mene. A ja sam sve to vrijeme šutjela i bila ponizna zbog naše djece.“ (9)

„Našao je ljubavnicu koju je želio oženiti, zato je otišao. Iako se drogirao i stvarao mi velike poteškoće te mi nije bio nikakav oslonac, nikad prva ne bih inicirala razvod.“ (10)

2) Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu?

a) Od početka

Zanimljivo je da su već od početka postojala naslućivanja, pitanja i nejasnoće oko mogućnosti braka. Kao da se odmah nametnulo da to nije prava veza ni prava osoba za brak, no brak je ipak sklopljen. Ostaje pitanje s kojom nadom je brak sklopljen kad gotovo ništa nisu poduzeli da se nešto promijeni.

„Odmah kod vjenčanja, a i prije sam se preispitivao i dovodio u pitanje svoju odluku da je oženim.“ (1)

„Još dok smo bili u vezi nisam bila sigurna da je to prava osoba za mene, nije to nikad bila skladna veza, ali mi je bio prvi momak i muškarac i nisam imala nikakvu predodžbu što je to normalno, a što ne. Za vrijeme vjenčanja u crkvi sam se premišljala hoću li otići iz crkve. Na prvu godišnjicu braka sjedili smo u kafiću i pričali o razvodu.“ (2)

b) Postupno udaljavanje

Simbolično je rečeno da su počeli šutjeti, odnosno ostajali su bez teksta i sadržaja. Tada je nastupilo zlostavljanje te je nastala nepodnošljiva situacija koja je završila rastavom i razvodom.

U drugom razgovoru vidljiv je pokušaj da se spasi brak, ali očito nije bilo obostrane volje niti pokušaja da se uključe stručne osobe.

„Kad smo počeli šutjeti za vrijeme vožnje automobilom i shvatila sam da više nemam volje govoriti. To više nisu bili razgovori jer me moj suprug nije doživljavao i isključio je mene i djecu iz svojeg života. Bilo je i emotivnog i psihičkog zlostavljanja i život u takvom braku bez promjena je počeo izgledati nemoguć. Provociranja i poniženja su postala redovita.“ (7)

„Prva misao za rastavu se pojavila nakon godinu i pol dana kada sam pokušala učiniti sve što je bilo u mojoj moći kako bih spasila brak. Stalno sam mislila da je u meni neki problem, jer me varao. Mislila sam; „Više mu nisam zgodna kao prije, stalno nešto radim po kući, previše vremena posvećujem djeci, nisam dovoljno s njim, nisam našminkana niti uređena, ne dajem mu dovoljno ljubavi i pažnje.“ (9)

3) S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

a) Bez očekivanja

U prvom i drugom razgovoru nisu postojala očekivanja niti nekakvi ideali. Čini se kao da je bila prisutna pomućena slika braka i obitelji.

„Pa i nisam imao neka očekivanja jer brak nije nastao zato jer sam to želio, nego je ona iz obitelji koja je imala redovnika u obitelji, pa se nametalo kao normalnim da stupimo u brak jer su oni pravi vjernici, nije im bilo prihvatljivo da živimo „na divlje“.“ (1)

b) Idealizirana očekivanja

Osobe koje ulaze u brak s pravom očekuju sigurnost, povjerenje, stvaranje i čuvanje zajedništva u duhovnom i materijalnom smislu. Neki se oko toga trude i žrtvuju se jer su svjesni da se to neće ostvariti samo od sebe, nego da je potrebno uložiti sve svoje snage u to. Upravo ostalih osam razgovora ima raznoliko, ali i češće idealizirano očekivanje od braka i obitelji.

„Stvaranje vlastite obitelji koja mi je oduvijek bila ideal.“ (5)

„Očekivala sam da sam pronašla osobu s kojom ću dijeliti dobre i loše događaje u životu i koja će mi biti partner i da ćemo jedno drugom biti oslonac u svim situacijama. Bila sam spremna na nesuglasice, na kompromise, na teške periode i na velik trud...“ (7)

„Željela sam dom pun ljubavi, kućicu u cvijeću, željela sam stvarati obitelj i nešto postići jer znala sam da on materijalno nema ništa, ali to mi nije smetalo jer sam vjerovala da zajednički možemo sve. I sagraditi kuću i pružiti djeci normalan i siguran život, školovanje.“ (8)

„U brak sam ušla sa zamisli kako ću imati svoju obitelj koju ću graditi, imati djecu za koju ćemo živjeti i stvarati, ponositi se njima, dati im svu ljubav svijeta i odgojiti ih u dobre ljude. Voljeti se cijeli život, graditi povjerenje i poštovanje jedno prema drugom. Zajedno se boriti s nedaćama u životu i graditi svoj odnos.“ (9)

„Najveća sreća, obitelj, radost, ljubav, zajedništvo, smislen život.“ (10)

4) *Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?*

a) Strah i bol

To je razdoblje intenzivnog stresa, ispunjeno neizvjesnošću, nesigurnošću te strahom od sadašnjosti i od budućnosti. U središtu je opet dijete. Postoje i drugi sudionici koji otežavaju podnošenje situacije.

„Razmišljala sam o rastavi, ali poznajući njega, živjela sam u strahu od batina. Bilo me strah i bilo mi je neugodno, pitala sam se jesam li promašila život. Znala sam da nemam ničiju potporu, ni moralnu ni materijalnu. Pitala sam se kako će se osjećati moje dijete, je li mu bolje da ostanemo u braku, nisam željela ostaviti ga bez oca. Bilo je puno pitanja, a jedini odgovor je bio da će mi biti vrlo teško i toga sam bila svjesna u svakom trenutku.“ (8)

„Ne znam kako sam živjela, bila sam emocionalno uništena. Što je vrijeme više prolazilo to mi je bilo gore. Puno boli i gorčine, osjećala sam se bezvrijedno, prevareno, izigrano, odbačeno, izgaženo. Kao jedna velika nula. Tome se pridonijeli i njegovi roditelji s kojim smo živjeli, oni su uporno branili svoga sina i opravdavali njegove postupke stavljajući mene, kako bi se reklo u isti koš s njim. Psihički su me maltretirali, mogla bih danima pričati stvari kojima su me pomalo ubijali iz dana u dan.“ (9)

b) Krivnja

Vjerojatno svaki sudionik rastave i razvoda ima neki osjećaj krivnje te postavlja pitanja o razmjeru vlastitog udjela u tim procesima. Neki možda negiraju svoj udio krivnje, a neki krivnju prebacuju isključivo na sebe.

„Bilo je strašno, košmar u glavi. Stvaralo mi je poteškoću to što sam vjeroučiteljica i kako ću sad svjedočiti ljudima evanđelje, a rastavljena sam, ali sam imala zalihu Božje snage u sebi koja me tjerala naprijed te svijest da nisam kriva i da ću ipak svojim primjerom svjedočiti da sam Božja.“ (10)

5) Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

a) Dobrobit djeteta

Ovdje je očito bilo nastojanja da se probudi razumska reakcija i promišljanje te razgovor o nastaloj situaciji u braku, no bezuspješno. Ovdje je i očit primjer delikatnosti djeteta i brige za dijete. Gotovo je uvijek dilema što je bolje.

„Bilo je vremena kad sam pokušavala pomoći mu, promijeniti ga, na lijepo s njim, na ružno, pokušavala sam prijetnjama da ću otići, ali on ništa nije doživljavao ozbiljno. I onda je bila faza kad sam razmišljala kako će se osjećati moje dijete ako ostavim njegova oca. U jednom trenutku sam shvatila da bi za sina bio bolji drugačiji život. Razmišljala sam hoće li me dijete mrziti ako napustim njegova oca i budući da sam zaključila da je to najbolje da odemo, uvijek me držala misao da dovoljno volim svog sina da mu dopustim da me mrzi i onda sam krenula u rastavu i borila se za svoje dijete i stavila djetetovu dobrobit ispred svoje.“ (8)

b) Zbunjenost i borba za egzistenciju

Uz teret materijalnog i duševnog preživljavanja, dodatno opterećenje stvaraju institucije koje povećavaju bolove kopajući po ranama.

„Život mi je tada bio ubrzan, morala sam se brinuti za dijete i za posao za egzistenciju. I nisam imala vremena za razmišljati o ničemu osim o preživljavanju.“ (10)

„Bilo je vrijeme nevjerice, kad ne možeš shvatiti što ti se događa. Onda razum progovara što bi bilo razborito učiniti, onda druga strana odbija iz bijesa sve, pa borba po institucijama kad se nadaš nekoj pomoći, pa razočaranje, pa prepuštanje stihiji, borba za egzistenciju van svega toga, ljutnja, povrijeđenost, osjećaj izdaje, beznađa.“ (3)

6) *Kako ste doživjeli proces rastave i razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?*

Postoje nastojanja da razvod bude što manje stresan ili „prijateljski“, no takozvani prijateljski razvodi vrlo su rijetki. Uglavnom su to dodatne gorčine, posebno kad su u pitanju djeca. Djeca su žrtve narušenih odnosa svojih roditelja te su najčešće time opterećeni cijeli život.

„Vrlo prijateljski, čak smo poslije otišli na piće.“ (1)

„Rastava je bila preko odvjetnika, bez ikakvog konflikta, trajalo je vrlo kratko i civilizirano.“ (5)

„Nije uopće bilo prijateljski, bilo je rasprava i svađa jer je ona dobila dijete u novoj vezi, a još se nismo bili formalno razveli, pa je to dijete nosilo moje prezime. Time sam je ucjenjivao da je dijete moje samo da mi prepusti naše zajedničko dijete.“ (6)

„Proces rastave je počeo tužbom supruga koju mi nije najavio...Strašno je bilo slušati kako laže da bi sebe prikazao dobrim i kako laže o svojim prihodima da bi mu sud odredio što manja davanja za djecu. Shvatila sam da misli samo na sebe i da sam ga idealizirala. Sud je krenuo oko 1 i pol godinu od njegovog odlaska i njegovo ponašanje mi je pomoglo da konačno shvatim da taj čovjek nije onakav kakvog sam ga ja vidjela i po prvi put pomislila da je dobro što je otišao.“ (7)

„I s konfliktima i neugodama i s vrijeđanjima, bilo mi je to vrlo mučno razdoblje. Prijetio je da će ubiti i mene i moju obitelj, čak je napisao pismo da će ubiti i mene i sebe i naše dijete.“ (8)

7) *Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)*

a) Ljubomora

Ljubomora govori o nesigurnoj osobi, o osobi bez samopouzdanja koja o sebi vrlo loše misli. Takva osoba, zbog unutarnje nesigurnosti, ima potrebu sve kontrolirati.

Ovaj problem treba na vrijeme prepoznati i liječiti uz pomoć stručnih osoba.

„Ključna je bila ljubomora. To je bio najveći problem. No problem je bio i to što je počela „odlaziti“ drugim muškarcima. Tu preuzimam odgovornost jer nisam želio „spavati“ s njom. Tu joj se stvorila potreba za drugim muškarcem, a meni je bilo lakše umanjiti svoj osjećaj krivnje jer sam je napustio.“ (1)

b) Nedostatak i nemogućnost komunikacije

Ovih nekoliko izričaja govori o središnjoj temi odnosa bračnih partnera, a to je nužnost kvalitetne i stalne komunikacije. Otvorena i iskrena komunikacija te povjerenje oznake su koje mogu izgrađivati i nositi kvalitetnu svakidašnjicu. Ovdje je jasno rečeno da toga nije bilo i da je to onda i dovelo do nemogućnosti daljnjeg zajedničkog života.

„Kad bih ga pitala za mišljenje, nije ga imao. Kad bih tražila da nešto kaže, on bi šutio... Tako da sam vodila monologe koji nisu nikad rezultirali ničim.“ (2)

„Pa nedostatak komunikacije bio je osnovni problem. Zatim nedostatak posla, onda njegovo fizičko i verbalno nasilje na mene...“ (3)

„Bilo je puno problema jer sam živjela s ovisnikom koji nije bio u stanju normalno rezonirati životnu stvarnost...“ (4)

„Nije bilo moguće s njim razgovarati o problemima jer nije bio svjestan ni svojih grešaka ni postupaka. Pokušavala sam razgovarati da potražimo stručnu pomoć, pokušavala sam ga zastrašiti, ali on nije bio, zbog utjecaja droge, u stanju shvatiti me ozbiljno.“ (8)

8) Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

a) Nije moguće isključiti

Nije moguće izbrisati udio koji su osobe uložile u stvaranje braka i obitelji te u zajedničku djecu. S tim treba naučiti živjeti, bez gorčine i osuđivanja jer se time otežava i daljnji život.

„Kad imate dijete s njim, onda je pogotovo tako. U mom slučaju je i bez toga tako iako mi uopće nije jasno zašto. Kad ti netko zada toliko rana i jada u životu, počneš se pitati u trenutku jesam li mazohist...“ (3)

„Iskreno nakon ovoliko boli ne može mi izaći iz glave ni da je mrtav. Sjetim se i lijepih dana koje smo prošli, ali te uspomene ne mogu zaliječiti rane koje mi je kasnije napravio. Razmišljala sam ja i o pomirbi radi svoje djece, ali se pored njega osjećam klaustrofobično, kao da mi oduzima zrak i život. Ne mogu preboljeti što sam s njim proživjela.“ (9)

„Pa dogodi se da tu i tamo pomislim na njega, da li je uopće živ i slično, ali sve moje misli su na razini sažaljenja.“ (4)

b) Gorčina

Neki tvrde da ne misle na svoju bivšu suprugu no pitanje je jesu li to možda samo potisnuli.

„To nije točno, bar sto se mene tiče. Godinama, dok me niste pozvali na ovaj razgovor, nisam se ni sjetio te žene.“ (5)

„Ljudima kojima je umrla žena, ako je brak bio ispravan, sigurno neće izaći iz glave, ali kad je u pitanju „beštija“, to se ipak zaboravi.“ (6)

2.2.4. Planovi za budućnost

Ovdje sugovornici govore o planovima koje imaju za budućnost te koji su im životni prioriteti u situaciji koja ih je pogodila.

1) Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

a) Briga za odgoj djeteta i borba za egzistenciju

Ove dvije dimenzije u novonastalim situacijama su najredovitije: podići dijete ili djecu i osigurati egzistenciju. Oboje su često težak izazov za pojedinca.

„Želim odgojiti svoje dijete da bude dobra, poštena, vrijedna, iskrena osoba. Želim gledati svoje dijete kako raste i radovati se svakom našem danu. Želim izgraditi svoju firmu i posao na nivo da imam jednu normalnu plaću za sebe i još barem jednog radnika.“ (2)

„Nastojat ću podić dijete najbolje što mogu i potruditi se za egzistenciju.“ (3)

„Prije svega se želim zaposliti i odgojiti svoje dijete u normalno, odgovorno stvorenje bez trauma iz djetinjstva koliko to bude moguće.“ (8)

b) Stvoriti novu obitelj

Potreba da se ponovno pokuša saviti gnijezdo i formirati obiteljsko ognjište sasvim je razumljiva. Postoje očekivanja, ali pomiješana sa strahom.

„Oženiti sadašnju curu te s njom, u zajedništvu s mojim sinom, oformiti obitelj i novi život.“ (6)

„Plan mi je izgraditi novi život s nekim drugim i stvoriti novu obitelj uz čovjeka koji će biti uz mene i moju djecu i voljeti nas. Smatram da zaslužujem bolje nakon svega, sunce nakon kiše.“ (9)

2) Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave: živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se; učiti živjeti sam; „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom. Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

a) Ostvaren novi brak

„Bogu hvala, prvu sam mogućnost ispunila, drugo mislim da ne bih mogla živjeti sama i treće nisam se tome nikada nadala niti bih to željela jer je odlazak iz tog braka za mene je bio spas.“ (4)

„Živjeti s novim partnerom što sam i realizirao u novom braku, a ove druge dvije varijante ne dolaze u obzir.“ (5)

b) Otvorenost novoj vezi

„Svakako bih se volio ponovo vjenčati, jedino mi je ta varijanta prihvatljiva jer naprosto moj životni stil teži zajedništvu.“ (1)

„Kad bih naišla na nekoga s kim vidim svoju budućnost i tko bi prihvatio moje dijete, otvorena sam za tu mogućnost. Ako u tome nema mjesta za moje dijete, od toga nema ništa...“ (8)

„Za sada sama jer sam se tako ostvarila i to traje već godinama, osim ako mi ga Bog ne „baci“ s neba, to ostavljam Božjoj providnosti.“ (10)

2.2.5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu

Sugovornici pripovijedaju što su naučili iz svog životnog iskustva, što je bilo dobro, a što je trebalo biti bolje te kako su sa svim poteškoćama izlazili na kraj.

1) Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva? Što je prošlo dobro? Što je trebalo biti bolje?

a) Djeca kao temeljni kapital

Odgovornost za ljudsko postojanje djeteta je prisutno kao melem na svim ranama i ozlijeđenostima.

„Jedino dobro je naše dijete.“ (6)

„Što sam dobila dijete „besplatno“ i to predivno dijete. To je najbolje i jedino dobro iz tog braka.“ (10)

b) Životno iskustvo

Neki vrednuju ovu tešku etapu kao vlastitu „školu života“ iz koje valja učiti.

„To je sve život. Događa se i meni, a ne nekom tamo koga ne poznajem. Naučila sam razumjeti ljude dublje, ne suditi, gledati na život i ljude iz druge perspektive.“ (3)

„Naučila sam koliko vrijedi život koji mi je dan. Naučila sam cijeniti sebe i svoje sposobnosti. ...naučila sam se nositi s teškim trenucima. Naučila sam da sve to što sam prošla nije razlog da moja djeca odrastu bez ljubavi svojih bližnjih i da je moja ljubav prema njima bezuvjetna, da svaki moj dah dajem za njih dvije. Naučila sam da čovjek treba trpjeti da postigao svoj cilj...Naučila sam da je Bog sve vrijeme uz mene.“ (10)

c) Manjak zrelosti i kriva procjena

„Trebalo je više zrelosti prije ulaska u brak. Da toga nije nedostajalo, možda se ne bih ni udala za tog čovjeka.“ (4)

„Vjerojatnije sam trebala bolje procijeniti osobu s kojom sam sklopila brak i možda se više za sebe boriti kad je sve krenulo nizbrdo.“ (7)

d) „Sebičnost“ ispred dobra djeteta?

Kod nekih komunikacija s djecom nakon razvoda ne uspijeva. To svakako otežava ionako tešku situaciju.

„Normalniji odnos nas kao roditelja zbog djeteta. I zreliji i odgovorniji odnos i briga drugog roditelja- mog muža za naše dijete.“ (3)

„Trebao je biti više prijateljski odnos između mene i bivšeg muža radi dobra našeg djeteta, ali on to ne želi.“ (8)

2) Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

a) I grižnja savjesti i sigurnost u odluci

Može se reći da sudionici ovih procesa imaju izmiješane doživljaje. S jedne strane gotovo svi imaju grižnju savjesti, a s druge neki imaju i sigurnost da su donijeli ispravnu odluku o razlazu.

„Da. Kad god bih ušla u crkvu osjećala sam kao da sam manje vrijedna. Kao da sam ja jedina grešnica u crkvi. Ali nisam nikad imala grižnju savjesti zašto sam se rastala – do danas mislim da je to najbolje što sam učinila za sebe i svoje dijete.“ (2)

„Imala sam osjećaj manje vrijednosti zbog toga što sam rastavljena i što mi je život u mnogome ograničen. Ali sam bila otvorena pristat na sve da bi dijete raslo u obitelji i da se ne raspahnemo. Pokušala sam sve što sam u danom trenutku mogla i znala. Računala sam i na svoje krive korake i razmišljaš da sam, možda trebala ovako, no kad daš sve od sebe, nije me mučilo.“ (3)

„U početku me nagrizala savjest jer sam se mislio u čemu sam trebao biti bolji, predaniji i pouzdaniji, ali poslije mi je „sjelo“ da nisam mogao utjecati na nju. Jednostavno ne mogu prihvatiti da sam ja odgovoran ili da sam nečim izazvao to da ona pobjegne u 'tuđi krevet'.“ (6)

b) Nema grižnje savjesti

Zanimljivo je čuti neke da nemaju baš nikakve grižnje savjesti. Možda je to tako ili im je bilo potrebno dodatno pomoći da promišljaju nad određenim fazama zajedničkog života.

„Moram priznati da nisam imao nikakve grižnje savjesti.“ (1)

„Niti malo jer vjerujem da odgovornost za rastavu ne počiva na meni.“ (4)

„Ne jer zaista nisam ništa učinila ništa loše. Osjećala sam se slobodno i čisto.“ (10)

c) Nametnuta grižnja savjesti

Očito je da se optuživanjem želi sa sebe sprati osjećaj krivnje i drugoga proglasiti isključivim krivcem. Neki sami sebi isključivo pripisuju krivnju za ono što se dogodilo. Istina je vjerojatno u tome da je krivnja obostrana.

„Grizla me savjest jer mi je on nabijao osjećaj krivnje i pokušavao uvjeriti dijete da sam ja ta koja je razorila našu obitelj.“ (8)

„Uvijek i dan danas je tako, osjećam se grešno. Odgojena sam tako.“ (9)

3) Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

U svakom osobnom iskustvu prisutna je patnja i ona opterećuje sve one koji su sudjelovali u stvaranju braka i obitelji. Ipak, pored svega, bilo je i mnogo dobrog.

„Pa eto bilo mi je teško jer sam se morao udaljiti od nečega čega sam bio dio godinama jer iako sam želio da nas „nema“, opet sam je na neki način volio.“ (1)

a) Molitva, misa i razgovor

Osoba je očito ostala bez pokušaja novog braka, preuzela je brigu za dijete i našla snažnu potporu u misi, ispovijedi, molitvi i razgovoru sa svećenikom.

„Kad sam god mogla išla sam na sv. Misu, tu bi se smirila. U sakramentu ispovijedi bih popričala sa svećenikom. Bila sam zaokupljena djetetovim zdravljem tako da i kad sam imala potrebu puno puta, nisam je mogla ostvarit.“ (3)

„Mir pronalazim na misi. U molitvi. Ponekad smatram da me Bog ne osuđuje koliko ja sama sebe osuđujem. Bio je cijelo vrijeme uz mene i davao mi snagu. Na kraju krajeva ja nisam sama kriva za nevolju koja me snašla, kriva sam što sam izabrala krivu osobu za život i na kraju što sam spašavala svoju glavu. Teško mi se s tim nositi, guši me taj osjećaj krivnje i da radim nešto zlo, a u biti nisam imala drugog izlaza.“ (9)

b) Integriranost u zajednicu

Ovo je ono o čemu papa Franjo govori da te pogođene vjernike treba uključiti u zajednicu i čak proširiti njihove mogućnosti zauzimanja za druge i činjenja dobra, jer uostalom oni nisu „ošugavili“ i nisu zarazni, već ranjeni.¹³⁷

„Spašavao me Bog i bila sam aktivna i angažirana u crkvi s prvopričesnicima, zborom, vodila sam radionice za djecu, družila sam se s prijateljima, radila sam, tako da me to zaista okupiralo.“ (10)

c) Podrška obitelji

U ovim teškim procesima, najvažniji su razumijevanje i podrška roditelja i članova obitelji koji ne osuđuju nego pomažu preživjeti to teško razdoblje.

„Roditelji i vjera su mi bili oslonac, to me spasilo od ludila.“ (6)

„Podrška moje obitelji bila je ključna.“ (4)

Mnogo osoba ta razdoblja, ali i vrijeme nakon toga, podnose

„Najčešće suzama.“ (8).

Htjeli bi doći do svoga životnog uvjerenja, kako jedna reče:

„Moja duša bila je mirna, moja odluka je bila ispravna i nitko me nije mogao uvjeriti u suprotno. I to je bilo sve. Ja sam vratila sebe samoj sebi, počela sam se radovati životu. To mi jebilo dovoljno. Pa makar me bilo tko smatrao najvećom grešnicom na ovom svijetu.“ (2)

Naravno, uvijek ostaje pitanje unutarnje sigurnosti u osobne prosudbe. Važno je da su uistinu osobne i da osoba u velikoj mjeri stoji iza njih.

¹³⁷ Usp. AL, br. 299.

2.2.6. Značenje vjere i odnos s Bogom

Ovdje se govori o tome što sugovornicima znači vjera, koliko često mole i jesu li po vjeri iskusili pomoć.

1) Što Vam znači vjera?

a) Pomoći tražitelju

Ovdje je očito kako je osoba u braku koja je vjernik trebala svojim svjedočenjem i življenjem vjere pomoći bračnom drugu koji nema vjerskog naslijeđa i koji traga za nadnaravnim, no čini se kako to ovdje nije uspjelo.

„Tu imam velikih problema, ne bih se baš mogao nazvati vjernikom, ali ni nevjernikom, izgubljen sam u tom prostoru jer nisam odgajan u vjerskom ozračju, ali sam imao slobodu izabrati, no eto nisam...Za vrijeme braka bih povremeno otišao na misu radi mira u braku, ali u tome nisam našao ništa što bi me privuklo, ali ni odbilo od tog „gore“.“ (1)

b) Vjera je nužnost, oslonac i životni izbor

„Znači mi sve, utjehu i nadu, nešto bez čega ne mogu zamisliti svoj život.“ (5)

„Ono što je nužno za moj život, što je potrebno i što me spasilo.“ (6)

Očito je osoba sazrijevala i napredovala u svom pouzdanju u Boga te je počela vjerovati da je Bog ne napušta u ovoj situaciji, već stoji na njenoj strani da je spasi.

„Vjera mi znači jako puno. Da nisam imala vjeru u Boga i vjeru u bolje sutra, mislim da ne bih preživjela sve nedaće koje su mi se događale. A danas je moja vjera tim jača, jer sam vjerovala da je Bog uvijek sa mnom i doživjela sam njegovu prisutnost.“ (9)

Ovdje jedno izvanredno iskustvo pomaže da osoba osjeća trajnu Božju brigu za njeno postojanje:

„Glavni oslonac u svemu i moj način života, te moj izbor, a pogotovo jer sam sa 16 godina doživjela iskustvo kliničke smrti u kojoj sam imala iskustvo Božje prisutnosti. Imam stalni osjećaj sigurnosti, oslonac konstantan, apsolutno povjerenje, u kojem nema trenutka sumnje u Božju opstojnost i njegovu intervenciju u moj život.“ (10)

2) Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

a) Razgovor s križem

Različiti su načini komunikacije kako s nadnaravnim Bićem, tako i s objavljenim Bogom. Za ustaljenu vjerničku praksu to se može činiti nedostatnim, no za svaki oblik te komunikacije važni su iskrenost i pouzdanje.

„U principu ne molim nikad, ali s obzirom da sam godinama bio ribar, putanja mi je uvijek bila uz jedan križ na ulazu u moju „uvalu“ i oduvijek sam bio u nekakvom „odnosu“ s tim križem u smislu da bih mu se kratko obratio nekom zamolbom ili zahvalom te sam zaista imao duboki respekt.“ (1)

b) Dublja i češća molitva

Molitva kao upućenost Bogu najčešće je izazvana životnim situacijama. Ova dugotrajna situacija stresa i traume kod većine pogođenih vodi produbljenijem odnosu s Bogom te oni tako uspiju preživjeti taj krah.

„Kad god mogu i kako mogu. Molitva mi je, kroz ovu životnu situaciju, poprimila različite dimenzije. Od površne do dublje.“ (3)

„Molim se češće nego prije, ali zapravo više razgovaram s Bogom kao s prijateljem.“ (9)

c) Svakodnevna molitva

Zanimljivo je kako se kod osoba koje redovno mole, u ovim krizama nije narušio odnos s Bogom, nego je vidljiva ustrajnost i povjerenje da s Njim treba komunicirati i dalje.

„Svaku večer prije spavanja se molim, sad se molim i sa svojim sinom, a onda u sebi, dok ne zaspem, i tako već godinama. Nije se promijenilo tijekom ovog vremena.“ (2)

„Obavezno ujutro i navečer i tako cijeli svoj život jer sam tako odgojen, ništa se nije promijenilo.“ (5)

„Svakodnevno, otkad znam za sebe to je konstanta jer sam tako odgojen.“ (6)

3) Jeste li ste po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Osobe koje nemaju jasniji odnos s Bogom izjavljuju:

„U tom smislu nisam ni iskao nikakvu pomoć.“ (1)

„Nemam takvo iskustvo.“ (4).

Drugi imaju zanimljivo iskustvo koje je opisano vrlo slikovito i dojmljivo:

„Da, jedino po vjeri. Onaj trenutak kad me nazvala, otišao sam na groblje, u kapelicu i dugo se molio, a na groblje sam otišao jer mi je tamo najizraženija simbolika „novog“ života. Unatoč velikoj boli, istodobno sam osjećao i veliku utjehu.“ (5)

a) Bog koji čuje i proviđa

I u ovakvim doživljajima, pogođene osobe znaju pročitati Božju brigu i blizinu.

„Prije 4 mjeseca ostala sam bez posla, bilo mi je jako teško živjeti bez financija. Sjećam se, vozila sam se u autu i u mislima razgovarala s Bogom, zahvaljivala mu na svemu što mi je pružio i što mi daje snage da idem dalje, molila sam ga da mi iskrсне neki posao, bilo kakav. Sutra mi je došla rodica u kuću i rekla da ide na porodiljni dopust, te da je razgovarala s direktorom da me primi na njeno mjesto dok se ona vrati. Bog me čuo.“ (9)

b) Svećenik

I crkvene osobe svojom prisutnošću i lijepom riječju mogu biti velika potpora u tom traumatičnom zbivanju i procesima.

„Mislim da jesam. Spomenula sam svećenika koji me je uvjerio da će sve biti dobro, stvarno mi se nekako „razbistrilo u glavi“, činilo da će biti dobro i da idem dobrim putem. Bog čuje!“ (7)

2.2.7. Odnos s Crkvom

Ovdje sugovornici odgovaraju na pitanja kakav odnos imaju s vjernicima katolicima, što očekuju od svećenika, bračnog savjetovališta i crkvenih djelatnika te ima li rastava/razvod posljedica na njihov odnos s Crkvom.

1) Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

a) S kim razgovarati?

Ovdje se zapaža izmiješanost osjećaja i predrasuda. Najprije, osoba misli kako je, s obzirom na dijete, razvodom učinila nešto dobro. Drugi je osjećaj kako je tim činom ušla u grupu odbačenih i grešnih, a treći osjećaj i predrasuda su kako bi ju crkveni djelatnik unaprijed osudio te mu se stoga nije ni usudila obratiti za pomoć.

„Imala sam osjećaj da sam odbačena zbog rastave iako smatram da nisam ništa loše napravila nego najbolje što je bilo moguće za sebe i svog sina. Osjećala sam da sam svrstana u skupinu najvećih grešnika koji ne žive po vjeri u niti jednom trenutku. Nisam osjećala da se mogu obratiti nekome iz Crkve jer mi se činilo da će me osuditi budući da Crkva ne podržava rastavu.“ (8)

Svakako, tema profila crkvenih djelatnika, posebno svećenika, raznolika je, a s obzirom na poželjnost da budu sugovornici u tjeskobnim situacijama, vrlo je niska.¹³⁸

b) Podrška svećenika

Upravo ovo iskustvo govori da nisi svi crkveni djelatnici isti u svom postupanju i da su neki itekako znali pružiti podršku i razumijevanje.

„Svećenici su mi bili velika podrška, ali to nije ni čudno jer sam u crkvi odrasla, pekla hostije, bila angažirana na sto strana, svi su znali sto mi se događa, tako da su me podržali.“ (10),

A ovo je odgovor i poticaj mnogima da traže pomoć:

„Ok. Ako tražiš pomoć, učinit će sve što mogu.“ (3)

c) Uskraćivanje sakramenata razvedenima i ponovo civilno vjenčanima

¹³⁸ Usp. Pero ARAČIĆ, Ivo DŽINIĆ, Poželjni sugovornici u životnim pitanjima i teškoćama, u: *Muško i žensko - stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja*. Zbornik radova, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2008., 217– 241.

Neki sugovornici ne znaju da, oni koji su se razveli i nisu ušli u drugi brak, mogu slaviti sakramente ispovijedi i pričesti. Problem nastaje tek sklapanjem drugog braka kojim se negira nerazrješivost prvog braka koji u redovitom postupku nije proglašen nevaljanim.¹³⁹

„Katastrofa, iznenađujuće loše jer ne mogu shvatiti da štiti nešto što je tako loše, a napose „ne sagriješi bludno“, a ona je učila preljub, ostavila me i ja to moram ispaštati. Osjetio sam se izigran.“(6)

d) Prihvatili su stav Crkve

Zanimljivo je kako neki sugovornici, unatoč razorenju braka i obitelji, poštuju stavove Crkve i ne optužuju je nego drže da je njena dosljednost dobra.

„Iako se Crkva čini krutom te ima zakonitosti koje živi i to zahtijeva od svojih vjernika, ja to poštujem koliko se god s tim ne slagao. Ne vidim tu nikakav problem.“ (1)

„Zakon je takav i ja ga poštujem, iako sam ja zakinut. Ali Crkvu jednako poštujem kao i prije.“ (5)

2) Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Neki sažalijevaju i osuđuju, najčešće ne poznajući povijest dotične osobe niti dotičnog braka, no ipak donose vlastite prosudbe, a često i presude. A drugi izričaj iz razgovora kaže da takav pristup razumije kod prosječnih ljudi, ali od istinskih vjernika je imala podršku.

„Nisam primijetila ništa posebno drukčije, ali se zna dogoditi da ljudi iza mojih leđa pričaju o meni kao o „razvedenoj“, kao o nekom tko je manje vrijedan, ili nije idealan primjer ili nije pravo društvo za određene ljude ili tako nešto.“ (2)

„Svi te drugačije gledaju. To je neminovno. Osim onih koji su uvjereni vjernici koji istinski žive svoju vjeru.“ (3)

a) Civilizirano i bez prijezira

Svakako je zanimljivo čuti i izričaje o prihvaćanju i ne osuđivanju onih kojima se to dogodilo.

„Sve je bilo primjereno civiliziranom ophođenju prema rastavljenom čovjeku.“ (1)

„Nisam osjetila nikakav prijezir, svi su se uglavnom normalno ophodili jer je u sredini u kojoj živim stopa razvedenih visoka. Nije bilo velikog čuđenja.“ (4)

„Nikad mi nitko nije dobacio, rugao se ili predbacivao, a napose ne od onih do kojih mi je stalo.“ (5)

b) Različite sredine i različita poimanja

Uvijek postoje oni koji na žene gledaju drugačije, a posebno na razvedene žene ili udovice, kao da im je, time što su same, umanjena vrijednost.

¹³⁹ Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji...*, 69.

Oni koji poznaju dotične osobe te su svjesni njihovih kvaliteta, onda ih i razumiju, uvažavaju i podrška su im. Oni koji su „stranci“, imaju sasvim drugačije stavove, iako se to ne bi smjelo događati u crkvenoj zajednici.

„Ljudi koji me poznaju, na tu situaciju su gledali s odobravanjem dok ljudi koji me ne poznaju osobno, ali znaju da sam razvedena, gledali su me s osudom jer stav moje okoline prema ženama općenito je vrlo loš, a napose prema rastavljenim ženama. Kod nas su rastavljene žene sinonim za prostitutke.“ (8)

„Oni koji dobro poznaju moju situaciju, poštuju moju odluku i slažu se sa mnom. Gledaju me kao borca, kao osobu koja je pretrpjela jako mnogo i jako mi pomažu. Drugi kojima to nije bitno i nikada ih nije zanimalo da saznaju od mene kako se borim s tim, imaju svoje verziju priče. Izmišljaju svakojake priče, gledaju me kao „raspuštenicu“.“ (9)

3) Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

a) Bez očekivanja

Više puta je konstatirano kako se crkvene osobe i institucije još uvijek nisu u javnosti nametnule kao kvalitetan i dosljedno poželjan sugovornik. Pogotovo u ovim delikatnim situacijama. Radi se o svećenicima i crkvenim obiteljskim savjetovaništima. To znači da bi tim djelatnicima trebalo pružiti dodatnu formaciju i pomoći im da zažive pravu kršćansku duhovnost te postanu bliži onima koji su stvarno ugroženi i ostavljeni. Tako dva odgovora glase:

„Ništa ne očekujem.“ (1)

„Ne znam, ne očekujem puno od nikoga općenito.“ (2)

b) Svećenik koji sluša i savjetuje

Ovdje je izneseno ono što pogođeni pojedinac traži i nalazi u svećeniku, a to je uho koje zna saslušati i razgovarati. Time se potvrđuje da konkretan čovjek nije otpisan i da ima podršku u svakoj mogućoj situaciji, makar je ne mogao bitno promijeniti.

„Znam da mi nitko ne može pomoći da se riješi moj status, ali redovno odem kod svog župnika na razgovor i to mi puno, puno pomaže jer me istinski sasluša i najdobrodušnije savjetuje. To je prijeko potrebno svakome tko ne može sakramentalno živjeti, a ovakvi susreti mi potvrđuju da nisam odbačen.“ (5)

„Pa moja očekivanja su uglavnom zadovoljena. Tada sam puno pričala sa svećenikom, savjetovao mi je da to prihvatim i idem dalje, zaista su mi svi u mom samostanu i župi bili podrška.“ (10)

c) Poljuljano povjerenje

Ovo iskustvo je sasvim drugačije i šokantno:

„Nemam očekivanja jer kad mi je bilo najteže i najgore, obratila sam se jednom svećeniku za razgovor očekujući utjehu, a on se obrušio na mene kao strvinar na lešinu i to mi je bilo jako bolno iskustvo koje me na neki način odmaklo od Crkve. Ne od vjere i ne od Boga. Vjerujem da sam imala nesreću sresti baš takvog svećenika, ali ne vjerujem da su svi takvi iako je moje povjerenje u hijerarhijsku Crkvu time poljuljano.“ (8)

Razumljivo da se očekuje

„...razumijevanje, a ne osuđivanje koje sam većinom iskusila, ali to me nije odbilo od Boga.“ (9)

d) Potreba konkretnog i sustavnog pristupa

Kroz ova dva izričaja vidi se potreba sustavnosti i potreba vremena za osobni i dugotrajniji razgovor i analizu svake pojedine situacije. Opravdano se traži

„Da ostanu angažirani u takvim pitanjima i situacijama, ali malo sustavnije nego kao što je sada. Da se ponudi nešto osmišljeno, konkretno osobama koje se rastave, ali i dalje žele biti angažirani kao vjernici.“ (3)

I to bez obzira na krivnju ili ne, sklopljen novi brak ili ne, neki od njih kažu

„Očekujem svašta, ali vidim da od toga nema ništa, nema nešto konkretno organizirano ili ponuđeno nama koji smo se, ne vlastitom krivnjom, našli u ovakvoj situaciji. Bilo bi potrebno da imaju malo više razumijevanja, vremena i volje za ovakve kao ja.“ (6)

4) *Kakve posljedice ima rastava/razvod na Vaš odnos s Crkvom? Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?*

a) Poštovanje

Ovaj izričaj je pozitivan u smislu opće obrednosti te ne ulazi u bit stvari pa se stoga i odnos s Crkvom uzima kao neko puko naslijeđe, s tim da jedan ili drugi obred ipak nešto i djeluje, kao što je rečeno sprovod i valjda pomisao na smrt.

„Moj stav je isti i prije i sada. Imam duboko poštovanje prema sredini i običajima u kojima sam odgojen, volim otići i na crkveni sprovod jer to zaista upućuje na nešto nadnaravno. Nemam nikakvog otpora.“ (1)

b) Distanca od Crkve

Kod nekih osoba, rastava i razvod djeluje na odnos s Crkvom, a pogotovo onda kad se sklopi novi brak i kad su u pitanju sakramenti ispovijedi i pričesti. U prvom slučaju, sugovornica samo konstatira i ne osuđuje, dok u drugom sugovornica vrlo oštro proziva službenike Crkve i crkveno djelovanje zbog osuđivanja, ali daleko više zbog uskraćivanja sakramenata. Očito je potrebno pojasniti joj postupanje Crkve. Ipak, ista osoba djeci ne uskraćuje vjerski odgoj, nego ga potiče, kao i sudjelovanje na nedjeljnoj misi.

„Ne ispovijedam se, ne pričešćujem se, ne krivim za to nikoga, samo sam izgubila želju i poticaj za to...“ (2)

„Smatram da bi Crkva trebala imati malo više razumijevanja i ući u srž problema rastavljenih, a ne površno pristupati onome što je postalo sveprisutno i svakodnevno u društvu. Smatram da se Crkva ne bavi dovoljno slučajem kao što je moj, a vjerujem da je to poslanje Crkve. Zbog negativnog iskustva sa svećenikom kojeg sam spomenula, distancirala sam se od Crkve. Ako nas Bog ne osuđuje za neke postupke i oprašta nam, i Crkva bi se tome trebala okrenuti, a ne osuđivati i zabranjivati sakramente onima koji se ponovo odluču na brak. Dijete odgajam u vjeri, šaljem ga na školski i župni vjeronauk i obavezno na nedjeljnu svetu misu.“ (8)

Ova sugovornica, ali sigurno i mnogi drugi, imaju potrebu za slobodnim razgovorom i pojašnjenjima. Ponekad i neki nesporazum može postati opterećenje.

„Žao mi je što ne mogu bez straha od osuđivanja otvoreno o rastavi porazgovarati s bilo kim u Crkvi. Ne kažem da ne mogu ni s kim no umara i frustrira to što postoji velika mogućnost da će pristup djelatnika Crkve biti „s visoka“ i arogantan, osuđujući čak i prije nego dođemo do problema. Jednom sam za dijete zamolila jednog svećenika za malu uslugu koju je redovito odobravao drugoj djeci i doživjela sam jako neugodno iskustvo koje ne bih željela ponoviti. Mojoj djeci sam ipak pružila religiozni odgoj bez obzira na neugodne situacije s djelatnikom Crkve, jer uvijek ima i plemenit djelatnik Crkve koji je strog, ali pravedan i pomaže ljudima kojima pomoć treba. U mojoj glavi Crkva bi trebala biti i utočište, a nikako ne bi trebalo djecu osuđivati jer su im se roditelji rastali.“ (7)

c) Nema posljedica

U ovim izričajima, vidi se kako osobe prihvaćaju stavove Crkve iako im nije lako jer ne mogu na ispovijed i pričest. Kao redoviti sudionici nedjeljne mise, iznova doživljavaju to opterećenje.

„U temelju nema.“ (3)

„Nema posljedica, redovno idem na misu nedjeljom. Jedino sam uvijek tužna prilikom pričesti na svetoj misi. Sina odgajam isto kao što su mene odgojili roditelji, šaljem ga na vjeronauk jer vjerujem da je vjerska formacija vrlo važna.“ (4)

Ovdje nova supruga, koja prije nije bila u braku, ima zapreku ići na sakramente jer se nije ni mogla vjenčati u Crkvi. Opet se nameće važnost pojedinačnog razgovora i pojašnjenja.

„Idem u crkvu i dalje svake nedjelje, a tako odgajam i svoje dijete, ali sam ljut na institucionalnu Crkvu koja mi ništa nije pomogla ni olakšala, a ni mojoj budućoj ženi koja s mojim razvodom nema nikakve veze, a cijeli će život ispaštati jer ne može primiti sakramente.“ (6)

c) Promjene na bolje

Neki zapažaju kako su se u vjeri i vjerskoj praksi promijenili na bolje te i djecu nastoje vjerski odgajati. Ipak, njih pogađa to što crkveni djelatnici, svećenici ili vjeroučitelji to javno osuđuju. Zašto? Jer je to ponovno diranje u rane i njih svaki put iznova boli. A s druge strane se mora povremeno o tome javno i jasno progovoriti.

„Ima, ali 'dobre posljedice'. Bliže sam Bogu i Crkvi. Samo ponavljam već navedeno, najviše me smeta osuđivanje svećenika. Djecu odgajam u vjeri i nastojim ih što više približiti Bogu.“ (9)

5) *Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?*

a) Druga prilika

Nekim sugovornicima, a i mnogim drugima, nije jasno da postoje rastavljene i razvedene osobe koje nemaju problema, s obzirom na sakramente, jer nisu ušli u novi brak. Naravno, u tom kontekstu samohrane majke ili samohrani očevi imaju različita dodatna opterećenja.

Nekima nije jasno da se mora provesti postupak za moguće proglašenje nevaljano sklopljenog braka. Taj proces treba tražiti. Također, treba biti jasno da nisu svi crkveno sklopljeni brakovi valjani, isto kao što su i mnogi valjano sklopljeni, ali su ih supružnici ili jedno od njih, svojim zapuštanjem i lošim postupanjem, razorili. Da bi se došlo do jasnoća u svim pojedinostima, nužno je obaviti razgovor s nadležnim osobama.

„Bilo bi mi jako drago da mi Crkva dozvoli da se poništi moj brak, i da mi da priliku, ako ikad nađem nekoga koga ću iskreno zavoljeti i tko će me iskreno zavoljeti, da se ponovo vjenčam u crkvi. Mislim da je to želja mnogih rastavljenih – da nam Crkva da drugu šansu.“ (2)

„Smatram da su osobe koje su rastavljene jer ih je netko ostavio ili su rastavljene bez svoje krivnje nepravedno kažnjene na ovaj način. Što su ti ljudi trebali učiniti da sačuvaju brak i kako? Zar nitko od njih nema pravo na novi početak? Ponekad je uz sav trud brak nemoguće održati. Možda to netko tko nikad nije bio u braku ne može razumjeti. Pogotovo je samohranim roditeljima život i bez dodatnih kazni prilično složen.“ (7)

b) To bi bila velika pomoć

Kao i u prethodnom komentaru, i ovdje vrijede ista razmišljanja. Nema drugog puta nego tražiti svjetlo za sve pojedinosti.

„To bi bilo od velike pomoći jer bi lakše bilo podnositi teret rastave.“ (4)

„Meni zaista ne znači ništa to što ne mogu na sakramente jer se zaista osjećam čiste savjesti, ali to bi svakako bilo od velike pomoći jer ljudi, a pogotovo oni koji nisu odgovorni strašno pate, a to bi im bila utjeha. Mojoj sadašnjoj ženi je to veliki problem i velika patnja.“ (5)

„To bi mi bilo od velike važnosti, a vjerujem i svima koji do toga drži. Kad bih se samo mogao ispovjediti...u stvari, to još uvijek mogu, no kad sklopim civilni brak, znam na što pristajem.“ (6)

„Može, pogotovo ispovijed. Meni osobno to jako znači. Da se očistim pred Bogom...“ (9)

c) Crkva ima obvezu

Na to su upozorila ova dva odgovora, odnosno refleksije. Ukoliko se, bez već navedenih procedura ne dođe do jasnoće o valjanosti ili nevaljanosti prve ženidbe i, dosljedno tome, do jasnoće može li se i kada pristupiti spomenutim sakramentima, odnosno novoj ženidbi, Crkva mora ostati vjerna nauku o nerazrješivosti ženidbe. Može se dogoditi da je nemoguće sudski dokazati nevaljanost prve ženidbe, a rastavljeni misle da je tome tako, onda se u razgovoru „*in foro interno*“ i uputama Biskupskih konferencija može doći do odluke o pristupanju sakramentima.¹⁴⁰

„Onda se tu ruši temelj Isusova nauka.“ (3)

„Mislim da je nauk Crkve ispravan jer je ženidba nerazrješiva.“ (10)

Iako je kod mnogih podnaslova napravljena refleksija nad izričajem sugovornika, ovdje u glavnim crtama želim sažeti glavne naglaske i ciljeve ovih izravnih razgovora. Razgovori su polazili od promjena koje su se dogodile do svih reakcija koje je izazvao razvod/rastava. Propitivale se kako su se u svemu tome snalazila djeca i kako su se oni ponašali prema njima. Tu je potvrda da su, s jedne strane, neki od sudionika nastojali da djeca prođu što bezbolnije, a drugi su manipulirali s djecom. Sve dobronamjerne, plemenite supružnike brinula su najviše djeca.

Razlozi rastave i razvoda su raznoliki, a najčešće su to preljubi, ovisnosti, agresivnost te zapuštanje komunikacije u braku. Gotovo kod svakoga je drugačije. No, tu je i pitanje osjećaja grešnosti i grižnje savjesti. Iako će neki reći da nisu ni malo krivi, vjerojatno i sami osjećaju da imaju nekog udjela u raspadu braka. Dojam je mnogi od njih očekuju i nekako se nadaju onome što je zatražila *Amoris laetitia*, a to je razgovor „*in foro interno*“ koji bi im pomogao na putu razlučivanja i rasuđivanja kako bi prošli određeni proces opraštanja sebi, drugoj strani i gdje je moguće i doći i do stvarnog pomirenja. To bi donosilo duševni mir i donekle sačuvalo zdravlje.

Zanimljivo je pitanje što je s vjerom, Crkvom, crkvenom zajednicom i zatraženom pomoći. Samo jedna osoba se udaljila o Crkve i vjere kao što se samo jedna „poboljšala“ u svojoj praksi.

Ostali su ostali u dosadašnjem načinu življenja vjere. Ono što je zabrinjavajuće je to što rijetki traže duhovnu i stručnu pomoć od savjetodavnih službi. Temeljno je da je to za svakog sudionika dugotrajni proces stresova koji postaju trauma koja je gotovo neizlječiva. Upravo je zato nužan osobni pristup.

¹⁴⁰ Usp. AL, br. 300.

3. CRKVENI RAD S POGOĐENIMA I CJELOVITI PASTORAL BRAKA I OBITELJI KAO PREVENCIJA

U ovom trećem dijelu pokušava se vidjeti što Crkva traži od svojih djelatnika s obzirom na rastavljene i razvedene. Predlaže se osposobljavanje osoba za vođenje procesa oprostjenja sebi i partneru/ici, a ukoliko je moguće i pomirenje. Isto tako se upozorava na važnost prevencije koja nastaje redovitim i cjelovitim pastoralom braka i obitelji na župnoj razini.

3.1. Pastoral rastavljenih i razvedenih

Statistički je po sebi jednostavno uočiti razmjere fenomena rastava i razvoda. Mnogo teže je doći do stvarnih uzroka koji su doveli do toga. A još teže je kako pomoći osobama da prihvate određene crkvene disciplinske mjere, a da ostanu u župnoj zajednici i ne oslabe u vjeri.

3.1.1. Uzroci rastave i razvoda

Kako u društvu, tako i u Crkvi, postoji veliki broj osoba pogođenih rastavom i razvodom te mogućom drugom ženidbom. Broj rastava brakova i obitelji rapidno se povećava, tako da je njihov broj gotovo dosegnuo granicu rastave svakog trećeg braka, tj. gotovo 30% od ukupno sklopljenih brakova.

To je vrlo nepovoljan pokazatelj koji upućuje na to da, nažalost, veliki broj bračnih parova svoje poteškoće i poremećene odnose rješavaju rastavom i razvodom braka. Neki od uzroka rastave braka leže u činjenici da današnje obitelji više ne uživaju podršku nekadašnjih višegeneracijskih obitelji, mjesta stanovanja, župe, zakona i običaja, nego su uglavnom oslonjene na zrelost bračnih drugova te uspjeh braka ovisi o njihovim ljudskim svojstvima. Odnose u braku diktira i suvremeni način života i rada koji premalo prostora ostavlja za kvalitetan dijalog i zajedništvo supruge. Bračna kriza je vrlo česta upravo u prvim godinama braka i pogađa mlade ljude koji se mogu susresti s čitavim nizom neriješenih problema kao što su problem radnoga mjesta, problem stanovanja, različita shvaćanja o odgoju djece, različita očekivanja od braka i obitelji. Praksa pokazuje da mnogi od bračnih parova ulaze u brak, a da se prije nisu pravo upoznali, te su bez dovoljnoga znanja o zadacima koji proizlaze iz bračnoga zajedništva.¹⁴¹

¹⁴¹ Usp. Hedviga REISZ – Zvezdana ĐURĐEVIĆ, Zakon o braku i porodičnim odnosima u praksi Općinskog suda Osijek, u: *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*, Zbornik radova studijskih dana u Đakovu, 20. – 22. 10. 1994., 239.

Vrlo često se znakovi krize toga zajedništva opažaju prekasno. Površan i neozbiljan pristup životu, te brojni čimbenici suvremenog potrošačkog društva, samo prodube krize u braku te pridonose bržoj odluci za rastavom/razvodom braka.

Iz statističkih podataka za Hrvatsku proizlazi kako su najčešći uzroci rastave različitost karaktera, neuredan život supružnika, fizičko i psihičko maltretiranje, preljub, odvojen život i sl.¹⁴²

Događa se da i vrlo angažirani vjernici dožive rastavu/razvod braka. To je osobito problem u Katoličkoj Crkvi jer ona čvrsto naučava i brani, na Svetom pismu utemeljenu, istinu o nerazrješivosti valjano sklopljenog braka, i ne priznaje valjanost drugog braka ukoliko je prvi brak valjano sklopljen.

Na činjenicu da se sve veći broj vjernika rastavlja, upućuje i apostolska pobudnicaa *Familiaris consortio*.¹⁴³ Pitanja oko ove teme tište danas ne samo rastavljene te rastavljene i civilno ponovo vjenčane, nego i mnoge dušobrižnike u crkvenim zajednicama koji se neprestano moraju sučeljavati s tim područjem pastoralnoga rada.

Upravo zbog činjenice da problem rastave zahvaća sve više i vjerničke krugove te zbog spomenutih poteškoća koje iz toga proizlaze, Crkva se u posljednjim desetljećima morala otvorenije suočiti s ovim problemom.

3.1.2. Uloga Crkve u procesima rastave i razvoda

Crkva, da bi pomogla u tim izvanrednim i nepodnošljivim situacijama, dopušta rastavu „od stola i postelje“. Iako se kod valjano sklopljenog braka i dalje radi o bračnoj vezi, zbog kompleksnosti situacije koja je nastala u jednom braku, Crkva kao krajnje sredstvo dopušta takvu rastavu. One osobe koje su rastavljene/razvedene, a koje nisu ulazile u neku drugu životnu zajednicu, žive same ili s djecom, mogu pristupiti sakramentima ispovijedi i svete pričesti te nemaju nikakvih ograničenja s obzirom na sudjelovanje u životu Crkve. Nažalost, brojni vjernici to ne znaju, te se zbog takvog neznanja nakon rastave/razvoda povlače iz života Crkve ili župne zajednice, misleći da su isključeni iz Crkve i da nemaju pravo sudjelovanja u njezinu životu.

Poteškoća za katolički nauk nastaje kada osobe nakon rastave i razvoda braka stupaju u drugi, civilno sklopljeni brak jer unatoč teškoj situaciji u kojoj se nalaze dotični vjernici, Crkva ostaje čvrsto uvjerena u nerazrješivost ženidbe i ne može priznati valjanom novu ženidbu, ukoliko je prijašnja valjana.

¹⁴² Usp. Ivo DŽINIĆ, *Pastoral s rastavljenima te rastavljenima i civilno ponovno vjenčanim u Hrvatskoj. Izazov za dijakoniju u Crkvi*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2006., 36.

¹⁴³ Usp. FC, br. 83.

Za katolički nauk takve osobe žive u suprotnosti s objektivnom vrednotom nerazrješivosti ženidbe te su same sebe dovele u situaciju da imaju neka ograničenja s obzirom na sudjelovanje u životu Crkve. To se prije svega odnosi na nemogućnosti pristupanja sakramentima ispovijedi i pričesti te nemogućnost biti kum, čitač, vjeroučitelj u školi ili kateheta u župi te nemogućnost biti članom biskupijskog ili župnog pastoralnog vijeća.

Nakon Apostolske pobudnice *Familiaris consortio* koja jasno „potiče pastire i cijelu zajednicu vjernika da pruže pomoć razvedenima koji su se ponovo oženili i da velikom ljubavlju učine sve da se ne osjećaju odijeljenima od Crkve, jer oni mogu, dapače i moraju, kao krštenici sudjelovati u njezinom životu“,¹⁴⁴ svi relevantni crkveni dokumenti nastoje potaknuti pastoralne djelatnike i sve kršćanske vjernike da rastavljenim, razvedenim i ponovno civilno vjenčanima omoguće da osjete Kristovu bliskost i bliskost cijele Crkve. Na toj liniji je i *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*¹⁴⁵ koji je u nekim svojim segmentima još više konkretizirao na kakav su suživot u crkvenim zajednicama razvedeni i ponovno civilno vjenčani vjernici pozvani. Posebno se od pastoralnih djelatnika očekuje da prouče Direktorij i da kontinuirano doprinose stvaranju ozračja u kojem će se izbjegavati svaki oblik osude i marginaliziranja vjernika koji žive u drugom, civilnom braku. Rastavljeni i ponovno civilno vjenčani ne bi smjeli imati osjećaj da su na temelju njihova sadašnjeg životnog stanja promatrani kao javni grešnici. Daleko više bi ih trebalo ohrabriti da iz sadašnje situacije s obzirom na vjerski život učine sve što je moguće kako bi sebe sve više otvarali djelovanju milosti. Nažalost, mnogi od njih se, misleći da za njih više tu nema mjesta, nakon rastave povlače iz župnog života te je s njima teško uspostaviti komunikaciju. Na toj liniji je i *Amoris laetitia*, koja uz to traži da se promisle gore navedene prepreke u životu crkvene zajednice da bi se tako što više ublažio položaj pogođenih osoba i da bi im se omogućilo što punije sudjelovanje u životu kršćanske zajednice, makar ne mogli imati potpuno sakramentalno zajedništvo.

3.1.3. Smjernice za pastoral rastavljenih i razvedenih u župi

„Kada ženidbeni drugovi dožive probleme u svojim odnosima, moraju moći računati na pomoć i praćenje Crkve.“¹⁴⁶

¹⁴⁴ FC, br. 84.

¹⁴⁵ Usp. OD, br. 62 – 63.

¹⁴⁶ Relatio Synodi, br. 44. Pitanje rastavljenih i ponovno oženjenih privuklo je pozornost biskupa okupljenih na III. Izvanrednoj općoj skupštini Sinode biskupâ, a samim time i vjernika i šire javnosti. Iako nije došlo do konkretnijih rješenja i smjernica vezanih za status ovih osoba, interes za njih već je znak i pomak kojim se pokazuje razumijevanje i suosjećanje s ljudima koji su u braku, najčešće žene i djeca u obitelji, postali žrtvama odbacivanja, nasilja, podejnjivanja i iskorištavanja, što zajednički život čini nepodnošljivim. Samim tim, ali i zbog rastućeg

Bilo bi jako važno ući u komunikaciju s takvim osobama te ih pridobiti na razgovor. Neki svećenici običavaju jednom godišnje obratiti se svojim župljanima pismom. U takvom pismu bi se primjerice moglo progovoriti o delikatnoj temi rastave, razvoda i ponovne ženidbe te na taj način senzibilizirati vjernike za ovu problematiku.

Također, rastava, razvod i ponovna ženidba može biti tema iscrpne rasprave i razgovora na sjednici župnog pastoralnog vijeća u okviru kojeg bi mogle nastati i neke ideje za konkretan pastoralni rad s osobama koje su ranjene razvodom. To bi neke vjernike ohrabrilo da stupe u razgovor s rastavljenima/razvedenima kojima je ponekad lakše porazgovarati s nekom poznatom osobom iz svoje okoline. U mnogim župnim zajednicama postoje i župni listovi u kojima se mogu pronaći informacije o aktivnostima iz života župe. U župnom listu se može napisati članak o ovoj temi te on može poslužiti kao medij kojim se zajednica senzibilizira za tu problematiku.

Najbolje bi bilo da o tome progovore osobe koje se s teškom sudbinom rastave i razvoda uspješno nose uz pomoć drugih vjernika. Cilj svih ovih aktivnosti i susreta na župnoj razini jest stvaranje klime u župnoj zajednici u kojoj će se razvedeni i ponovno civilno vjenčani vjernici osjećati prihvaćenima i poštivanima kao punovrijedni kršćani. Njihova prisutnost može pridonijeti i obogaćenju župnoga života, ukoliko se njihova životna iskustva uzimaju u obzir te ih se integrira učeći iz tih njihovih iskustava koja za mnoge mogu biti spasonosna.¹⁴⁷

Mnogi razvedeni i ponovno civilno vjenčani dolaze redovito nedjeljom na misu. Oni, s pravom očekuju da im svećenik ponekad uputi ohrabrujuću riječ, a posebno zbog onih koji se i u svojem drugom, civilno sklopljenom braku, trude živjeti kršćanski. Uz ideal koji se zastupa, potrebno je progovoriti i o lomljivosti brakova te na taj način pridonijeti oslikavanju stvarnog stanja koje vrlo često nije idealno. U molitvama vjernika, ova tematika se gotovo i ne spominje te i tu ima prostora da ih se spomene i za njih moli.

Nezaobilazna etapa pastorala s dotičnim osobama također je i individualni razgovor s dušobrižnikom. Ovaj korak u pastoralu s rastavljenima i ponovno vjenčanima osobito je smatrala važnim Bečka platforma Wi-Ge.¹⁴⁸

broja osoba u takvim životnim situacijama, složenijih bračnih problema i novih oblika suživota, problem rastavljenih i ponovno oženjenih ljudi postao je uistinu kompleksniji i zahtjeva pastoralnu hitnost.

¹⁴⁷ Usp. Ivo DŽINIĆ, Pastoralne smjernice za rad s razvedenima i ponovno civilno vjenčanima poziv na dijakonijsko djelovanje, u: *Riječki teološki časopis*, 16 (2008.) 1, 205 – 206.

¹⁴⁸ Ovu platformu, koja je dobila naziv prema prvim slovima njemačkog naziva za rastavljene i ponovno vjenčane (*Wiederverheiratete und Geschiedene*) u Bečkoj je nadbiskupiji 1989. osnovalo nekoliko bračnih parova koji su i sami prošli kroz bolan razvod braka te su nakon toga ponovo sklopili novi civilni brak. Glavni razlozi osnivanja platforme bili su osjećaj nepripadnosti Crkvi, nemogućnost primanja sakramenata, problemi kod obavljanja službi u Crkvi (kumstvo), krštavanje djece tih ljudi i dr. Platforma želi svojim radom stvoriti ozračje u župnoj zajednici, ali i u društvu da rastavljeni i oni s drugim brakom pripadaju Crkvi, oni nisu vjernici drugog reda, u svojim neuspjesima su našli novi pristup vjeri i kroz drugi brak žele tu vjeru živjeti, žele odgajati svoju djecu u toj

Razgovor s dušobrižnikom je važan iz nekoliko razloga. Prvo, u takvom razgovoru se može informirati je li moguće proglašenje nevaljanim prvog braka i na koji način jer mnogi su neupućeni kad se radi o uvjetima za valjano sklapanje braka. Ako postoje uvjeti za proglašenje braka nevaljanim, dušobrižnik će dotične uputiti na nadležni crkveni sud.¹⁴⁹ Dotični često puta imaju potrebu ispričati cijelu povijest propalog braka. U tome se krije odlična prilika da dušobrižnik upozna dotične s njihovim položajem u Crkvi. Rastavljene osobe koje su u drugom, civilnom braku često svoju situaciju gledaju preko nepripuštanja sakramentima pokore i euharistije. Dušobrižnik uvelike može smiriti njihove strahove i ukloniti komplekse i postići da se i oni u crkvenom životu osjećaju prihvaćenima.¹⁵⁰

Dalje, *Familiaris consortio* potiče pastoralne djelatnike i cijelu zajednicu vjernika na to da učine sve kako se razvedeni, iako žive u novoj vezi, ne bi osjećali odvojenima od Crkve nego kako bi, kao krštenici, mogli sudjelovati u njezinu životu, jer su zapravo na to i obvezni.¹⁵¹ Pobudnica opominje vjernike da pokažu više solidarnosti s tim osobama, da im se treba pomoći sudjelovati u životu Crkve i vlastite župne zajednice i da im se pruži osjećaj da su na svim bogoslužjima i crkvenim događanjima jednako dobrodošli kao svi drugi članovi njihove župne zajednice. Nakon razvoda dotični često odlaze u određenu izolaciju, uvjereni da njihova prisutnost i njihov angažman u župnoj zajednici i crkvenim skupinama više nisu poželjni. Članovi tih skupina trebali bi podržavati njihovu povezanost s drugim članovima župe te im se svjesno obratiti, potaknuti ih na razgovor sa svećenikom, pozivati ih na razna događanja u župi, ali i ohrabriti na dragovoljnu suradnju ili neki određeni zadatak u zajednici.¹⁵² Na dekanatskoj razini bi se mogli planirati neki regionalni susreti s dotičnim osobama kao što su duhovne obnove, vikendi na kojima bi se rastavljeni/razvedeni i ponovno civilno vjenčani povezali i zbližili, razne radionice, seminari i sl.¹⁵³

istoj vjeri, žele biti aktivni članovi župnog života i dr. U platformi nisu protiv nerazrješivosti braka no i oni žele svoje mjesto u crkvenom životu. Nakon petnaestak godina platforma zauzima važno mjesto u obiteljskom pastoralu Bečke nadbiskupije. Ona uvelike djeluje i razvija se u suradnji s pastoralnim uredom nadbiskupije, s obiteljskim savjetovaštima i s referatima za daljnju izobrazbu za dušobrižnike i dušobrižnice. Njezino djelovanje se prvenstveno raščlanjuje u dva tima. Prvi tim je odgovoran za izobrazbu, savjetovanje i praćenje dotičnih osoba. Primjerice nastoji se kroz razgovore uspostaviti ponovni kontakt s Crkvom odnosno pomirenje. Drugi tim ide za oblikovanjem svijesti dotičnih, brine se o koordinaciji rada, o skupinama za samopomoć, informacijskim susretima i pokušava dotične osobe potaknuti na dublje zalaganje u pastoralu. To dublje zalaganje uključuje i aktiviranje pojedinih župnih zajednica na senzibilizaciju i prihvaćanje ovih osoba. Osnivanje platforme je u očima rastavljenih i ponovno vjenčanih doživljeno kao pozitivno iskustvo jer su osjetili da prvi put netko otvoreno govori o njihovim problemima. Usp. Ivo DŽINIĆ, *Pastoral s rastavljenima te rastavljenima i civilno ponovno vjenčanima u Hrvatskoj...*, 106 – 127.

¹⁴⁹ Usp. *Isto*, 158 – 160.

¹⁵⁰ Usp. Ivo DŽINIĆ, *Pastoralne smjernice za rad s razvedenima i ponovno civilno vjenčanima...*, 210 – 211.

¹⁵¹ FC, br. 84.

¹⁵² Usp. Ivo DŽINIĆ, *Pastoralne smjernice za rad s razvedenima i ponovo civilno vjenčanima...*, 213 – 214.

¹⁵³ Usp. Ivo DŽINIĆ, *Pastoral s rastavljenima te rastavljenima i ponovno civilno vjenčanima u Hrvatskoj...*, 172–175.

Naposljetku, rastavljeni/razvedeni mogu biti izazov na dijakonijsko djelovanje u Crkvi.

Razvod mnoge osobe dočekaju nespremne te im je za novi početak itekako potrebna pomoć bližnjih. Mnogi su potrebni materijalne pomoći jer nakon rastave i razvoda često ostaju bez financijskih sredstava. Neki od njih vraćaju se roditeljima, a drugi se žele sami izboriti za novi život. Sve je to prilika u kojoj crkvena zajednica ima mogućnost konkretno pomoći te je u tom smislu pastoral s razvedenima uvijek izazov za dijakoniju u kršćanskoj zajednici. Crkvene zajednice trebaju doći do toga da postanu mreža koja obuhvaća obitelji koja prihvaća dotične osobe te svojom potporom i pomoći stoji uz njih. Dužnost je, dakle, župne zajednice da kao milosrdni Samaritanac (Lk 10, 29 – 37) pritekne u pomoć dotičnima.¹⁵⁴ Razvedeni i ponovno civilno vjenčani mogu biti također pomoć u obiteljskom pastoralu. Oni koji bi bili spremni podijeliti svoja iskustva rastave i sklapanja ponovnog braka, uvelike bi obogatili i ohrabрили obitelji da ustraju u svom braku bez obzira na križeve koji se mogu javiti.

Ove osobe treba prihvaćati s velikom empatijom o čemu je progovorio i *Relatio Synodi* III. Izvanredne opće skupštine Sinode biskupâ: „Svaku obitelji prije svega treba slušati s poštovanjem i ljubavlju postajući sputnicima na putu poput Krista s učenicima na putu u Emaus. Za te situacije na osobit način vrijede riječi pape Franje iz enciklike *Evangelii gaudium*, br. 169: „Crkva će svoje članove – svećenike, redovnike i vjernike laike – morati uvesti u to „umijeće praćenja drugoga“, kako bi svi naučili izuti svoje sandale pred svetim tlom drugoga (usp. Izl 3,5). Ritam toga praćenja mora biti odmjeren i ohrabrujući, odražavajući našu bliskost i pogled pun poštovanja i suosjećanja, koji ujedno ozdravlja, oslobađa i potiče rast u kršćanskom životu.“¹⁵⁵

Ovu misao i zahtjev uvrstila je i *Amoris laetitia* i dala joj dodatnu težinu i važnost u pastoralnom djelovanju.¹⁵⁶

Razvedeni i ponovno civilno vjenčani imaju svoje mjesto u Crkvi i imaju isto dostojanstvo kao i ostali vjernici. Kod nas još uvijek prevladava tradicionalni tip pastorala te se ne može uvijek reći da župna zajednica brine o dotičnima. Naglasak je na župnoj zajednici koja treba postati mjesto prihvaćanja i razumijevanja za dotične osobe. S organiziranim i konkretnim pastoralom i smjernicama rastavljeni i ponovno vjenčani bi se mogli ponovno osjećati punopravnim članovima župne zajednice.

¹⁵⁴ Usp. Ivo DŽINIĆ, Pastoralne smjernice za rad s razvedenima i ponovo civilno vjenčanima..., 215.

¹⁵⁵ *Relatio Synodi* Treće izvanredne Opće biskupske sinode: *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije...*, br. 46.

¹⁵⁶ Usp. AL, br. 293.

3.2. Etape procesa opraštanja

Kao pomoć već pogođenima izuzetno je važno proći proces razlučivanja i prosudbe te opraštanja. Stoga autor Pero Aračić u svojoj knjizi *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji* predlaže i donosi 12 etapa opraštanja.¹⁵⁷ Ovdje su sažeti sadržaji pojedinih etapa potkrijepljeni izričajima sugovornika. Zato treba uzeti vrijeme, ostvariti potrebne uvjete i ozbiljno sebi odgovarati na postavljena pitanja i pokušavati doći do što bolje jasnoće.

3.2.1. Ne osvetiti se i zaustaviti napadačke čine

U razgovorima s pogođenim osobama, postoje primjeri koji govore o progonjenju istih.

„Prijetio je da će ubiti i mene i moju obitelj, čak je napisao pismo da će ubiti i mene i sebe i naše dijete“ (8).

U ovom procesu opraštanja važno je odreći se osvete i zaustaviti napade s bilo koje strane. Kod osvete se radi o osjećajima povrijeđenosti te nakani da se uzvratu barem približna bol. Osoba koja se želi osvetiti stalno živi u prošlosti i u planiranju osvete te postaje sve sličnija svom uvreditelju. Ipak, javlja se i osjećaj krivnje te strah da napadač ponovo ne uzvratu. Onaj tko se prepušta ovom osjećaju, podlozan je velikom stresu koji utječe na zdravlje te bi to trebao biti „alarm“, zapravo poticaj da se krene kvalitetnijem životnom izboru, a to je opraštanje. Ipak, nije moguće ići putem opraštanja ako je stalno prisutan strah od napadanja druge osobe, zato je nužno tražiti zaštitu od napada koja ponekad mora ići preko nadležnih institucija. Potrebno je steći sigurnost koja će omogućiti put prema opraštanju.

3.2.2. Priznati svoju povrijeđenost i siromaštvo

Neki sugovornici se ne žele sjećati ove životne etape:

„Ne volim puno razmišljati o njemu jer sam s djecom živjela dan po dan i bila orijentirana na rješavanje svakodnevnih problema. Na njega nikad nismo mogle računati (...) Sad je već prošlo dosta vremena ali me uvijek iznenadi kako i dalje nastoji zakomplicirati život djeci i meni. Evo zato ne želim o njemu puno razmišljati“ (7).

Pitanje je može li se o nekome ne misliti ili ga staviti u zaborav ili je najprije potrebna obrada svih osjećaja. Ova etapa traži oživljavanje događaja uvrede da bi se naučilo prihvatiti nanesenu bol, njegovati je i preobražavati.

¹⁵⁷ Usp. Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelj...*, 149 – 179.

Vjerojatno bi bilo lakše da nije usađenih obrambenih mehanizama, koji pomažu pogođenoj osobi da preživi i da ne bude potpuno shrvana. Radi se ponajprije o *spoznajnim* otporima kad se izbjegava priznati ili se umanjuje uvrijeđenost i bol. Neki to žele zaboraviti, a drugi na brzinu i površno opraštaju. To se sve može razumjeti kad se radi o bliskim osobama, koje su nam takvo što nanijele i prouzročile. Ali, čak i onda kad se misli da se zaboravlja ta duboka bol, ona ipak ostaje u nama i stvara frustracije. Stoga, prije nego se prizna stvarni uzrok ranjenosti, nije moguće početi proces opraštanja. Kad je riječ o *emotivnim* otporima, onda je na djelu osjećaj stida jer smo ranjivi, nemoćni i ovisni i ovi osjećaji rastu više kad je u pitanju osoba od koje se očekivalo suprotno, tj. od koje se očekivalo poštovanje. Toga se mora postati svjesnim, jer je put opraštanju inače neizvjestan kad bi se njime htjelo prikriti stid. Upravo zato stid treba priznati, prihvatiti, i obraditi.

3.2.3. Podijeliti s nekim svoju povrijeđenost

Pitanje je treba li podijeliti s nekim svoju povrijeđenost. Odgovor je pozitivan kako se osoba ne bi zatvorila u sebe te kako ne bi preuzela ulogu žrtve. Potrebno je povjeriti se onome koji će saslušati i koji neće osuđivati. Dakle, posebnu važnost u procesu opraštanja ima pažljivi sugovornik:

„Znam da mi nitko ne može pomoći da se riješi moj status, ali redovno odem kod svog župnika na razgovor i to mi puno, puno pomaže jer me istinski sasluša“ (6).

Kad se nađe osoba koja je spremna slušati, to odmah znači dijeljenje patnje te povrijeđenoj osobi postaje lakše. Ovo bezuvjetno prihvaćanje od strane sugovornika prenosi se i na pogođenu osobu te ona sebe počinje prihvaćati s više blagosti. Sve to pak donosi unutarnji mir.

Pitanje je i može li se osjećaj povrijeđenosti dijeliti i s uvrediteljem. To je moguće ako uvreditelj prizna pogrešku, izrazi žaljenje i odluku da to neće ponavljati, novi uvjeti se rijetko ostvaruju. Moguće je i da savjetnik preuzme ulogu uvreditelja te u njegovo ime prizna krivnju, izrazi žaljenje i odluku o neponavljanju. Mogu se upotrijebiti i druga sredstva kao što je pisanje pisama koja se ne šalju ili razgovor kao da je dotična osoba prisutna. Kad ništa od toga nije moguće, ostaje molitva za uvreditelja.

3.2.4. Dobro identificirati svoj gubitak i obaviti žalovanje

Nužno je dobro promotriti vlastitu povrijeđenost i gubitak kako bi bili što bliže istini o tom gubitku. Tek tada se može ići putem opraštanja.

Najčešće je pogođen jedan dio osobe, neko iskustvo ili nešto iz ranog djetinjstva. Osim vlastite krivnje, gotovo uvijek se radi o udjelu krivnje i drugih. Zato je potrebno prestati se prekoravati i samokažnjavati, jer to priječi put opraštanja.

Predlaže se stoga propitivanje vlastite osobe kroz vježbe: *Koji je dio mene napadnut?*, *Nisam jedini krivac za teško stanje ili uvredu* i *Pogreške nisu nepopravljive*.

Najteže je otkriti i analizirati vlastite ožiljke iz ranog djetinjstva koji su često brojni. Upravo odatle mogu dolaziti određene blokade u ponašanju. Put prema postupnom ozdravljenju znači poći što dalje u djetinjstvo i tamo pronaći mogući izvor tih blokada.

3.2.5. Prihvatiti srdžbu i želju za osvetom

Svatko osjeća ljutnju te poriv za osvetom svom uvreditelju, no takve reakcije postaju opasne onda kad prelaze u pamćenje zloga te tako zagađuju međuljudske odnose. Ta podmuklost se zadovoljava samo kad je uvreditelj kažnjen i ponižen. A oblici koje može poprimiti u ponašanju kažnjavanja jesu cinizam, prijezir, negiranje drugoga, mržnja, trajno neprijateljstvo.

„Spontana ljutnja i srdžba inače su normalne pojave i reakcije i njih treba izreći, pogotovo unutar braka. Ljutnja i srdžba djeluju kao obrambeni mehanizmi za naše osobne vrijednosti. No, isto tako, kad su reakcije opravdane, one u sebi uvijek nose potrebu očuvanja komunikacije i želju da se očuva međusobni kontakt. Kod propalih brakova očito to nije uspjelo.“¹⁵⁸

3.2.6. Oprostiti samom sebi

Ovdje se sugovornik nerado sjeća bračnog druga te želi sve zaboraviti.

„Ljudima kojima je umrla žena, ako je brak bio ispravan, sigurno neće izići iz glave, ali kad je u pitanju 'beštija', to se ipak zaboravi.“ (6)

Pitanje je je li moguće zaboraviti i nije li potrebno najprije sebi oprostiti. To je temeljno. Tek kad osoba sebi oprosti, otvara se put ozdravljenju i opraštanju uvreditelju. Zato je potrebno zaustaviti se i razmisliti što je to što sebi ne mogu oprostiti. Je li to činjenica da je osoba ušla u brak s narkomanom u uvjerenju da će ga promijeniti, da je dopustila fizičko ili verbalno maltretiranje, bračnu nevjeru, kao u navedenom slučaju, ili nešto slično.

Postoje neki izvori neprijateljstva prema samom sebi. Prvi je izvor mašta o apsolutno čistoj sreći i savršenom biću bez mana. No potrebno je prihvatiti i svoju grešnost i ograničenost.

¹⁵⁸ Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji...*, 155.

Drugi izvor neprijateljstva prema samom sebi su negativne poruke od bliskih osoba koje dovode do osjećaja manje vrijednosti ili do depresije, npr. kad se djeci govore uvredljive riječi ili kad ih se zapušta. Treći izvor osjećaja krivnje i odbijanja oprostjenja sebi izvire iz sjena prošlosti onih dijelova osobnosti koje se nisu mogle razviti u određenoj društvenoj sredini, jer ih je smatrala neprihvatljivim.

Iznimno je važno prihvatiti sebe i sebi oprostiti, iako to nadilazi naše sposobnosti, ali čovjek nije prepušten samom sebi i zato mu nije dopušteno sebe mrziti ni prezirati.

3.2.7. Shvatiti svoga uvreditelja

Shvatiti svog uvreditelja pretpostavlja da se osoba riješila zabrinutosti oko povrede koju je doživjela te je sposobna izići iz sebe i pogledati onoga koji je nanio zlo, uništio brak. Radi se o pokušaju da osoba shvati motive za počinjeno zlo ili razoreni brak. Ovim postupkom opraštanje postaje lakše te se slika o počinitelju mijenja.

Iskustvo govori da se, onaj koji nam je nanio bol, čini strašnim, odvratnim i neodgovornim te u našim očima ostaje nepopravljiv. Poučeni evanđeoskom porukom: „Ne sudite da ne budete suđeni“ (Mt 7,1), ne smijemo osuđivati drugoga nego doći do što objektivnijeg pogleda prema sebi pa onda i prema onom koji nam je učinio zlo. Dakle, potrebno je najprije prepoznati vlastite nedostatke, a onda je moguće jasnije vidjeti i svog uvreditelja.

Postoji opasnost da, onoga koji nas je uvrijedio i nanio bol, razorio brak, poistovjetimo s njegovim pogreškama te da ga nastojimo ocrnjivati i uništavati. No, treba uvidjeti i ono dobro što se dogodilo, tako jedan sugovornik kaže:

„Dobro je to što imam veliko životno iskustvo koje sam stekao u braku s tom ženom.“ (1)

Mnogi sugovornici ne razumiju do kraja zašto se to dogodilo, to ostaje tajna. U tom smislu, jedan sugovornik kaže:

„Što se mene tiče, nema razloga. Jedno ljeto je sezonski otišla raditi u Njemačku iako je ovdje imala posao te se više nije vratila, a po ničemu nisam mogao naslutiti da će se to dogoditi. Ona je vjerojatno imala razloge, ali ja ih ne znam jer sam je u trenutku kad je otišla iz naše kuće vidio zadnji put, a da uopće nisam bio svjestan ni upoznat s tim da mi eventualno imamo ozbiljnih problema.“(5)

Ove događaje nije moguće izbrisati iz vlastite povijesti, niti ih razumjeti. Naneseno zlo ostaje dio vlastite povijesti, ali i opraštenje postaje dio moje povijesti. Tu patnju i bol moguće je nadići i oprostiti samo s Božjom pomoći.

3.2.8. Naći u svom životu smisao povrede

U prijašnjim etapama zadovoljeni su temelji i psihološki uvjeti za oprostjenje, a to su: odluka da se osoba ne želi osvećivati, da se želi vratiti sebi, da želi uvidjeti unutarnju patnju i nju prihvatiti te razvijati raspoloženja shvaćanja uvreditelja. Također je potrebno vidjeti što učiniti s uvredama, izdajom i nevjernosti te kako, unatoč svemu, rasti. Treba otkriti pozitivne učinke uvreda i način kako neuspjeha u braku i obitelji okrenuti prednosti. Treba početi vjerovati da doživljena povreda može postati izvorom rasta i sazrijevanja osobe.

Kad se dogodi rastava braka i obitelji, padaju u vodu sve zamisli, uvjerenja, životni planovi i snovi o ljubavi, braku, obitelji. Sve su to prolazili pogođeni sugovornici:

„Ja sam bila psihički i fizički shrvana. Puna bijesa, gorčine, razočaranja životom, razočaranja u muža, njegovu obitelj, ljude oko sebe, cijeli svijet mi je bio neprijatelj. Bojala sam se da ne izgubim djecu (...) Nikada više neću nikome moći vjerovati. Zašto se to dogodilo baš meni, koja nikada ništa više nije tražila osim obitelji i toplog doma, koja je odgojena da je obitelj nešto najsvetije? Kako ću ja ispravno odgajati svoju djecu nakon svega? Kako ću im nadoknaditi ljubav i sigurnost koju gube? „Nekada sam imala osjećaj da mi se srce zgrčilo na veličinu graška koliku tugu i bol sam nosila u prsima. Nisam noćima mogla spavati, a bila sam bespomoćna da bilo što promijenim. Bila sam izgubljena.“ (9)

Ipak, sugovornica se oporavila i krenula novim životom.

Svaki pojedinac, prolazeći iskustvo teške povrede, prošao je put sazrijevanja. Trebalo bi se upitati što smo naučili iz svojega iskustva. Jedna sugovornica kaže:

„To je sve život. Događa se i meni, a ne nekom tamo koga ne poznajem. Naučila sam razumjeti ljude dublje, ne suditi, gledati na život i ljude iz druge perspektive.“ (3)

Dakle, kod nekih se dogodila refleksija i sazrijevanje te je tako ono što se dogodilo postalo izvor rasta.

Kad osoba doživi povredu, počne dublje razmišljati. Tu postoje tri razdoblja. Prvo je pitanje žalovanja s obzirom na ono što se dogodilo. Drugo je razdoblje upoznavanje sebe i svojih planova za budućnost, a treće razdoblje je uređenje svoga života. Ova razdoblja ne treba preskakati, ali posebno treba promišljati drugo razdoblje kad bismo trebali postaviti pitanje kako smo dospjeli u takvo stanje ranjivosti. Rane koje su nastale povredom dovode osobu do toga da se riješi nekih iluzija o sebi i o drugima. Drugo je pitanje tko sam zapravo ja? I nitko na to pitanje ne može odgovoriti osim mene samog. Treće je pitanje što želim učiniti od svoga života te koji su razlozi moga življenja. U ovom procesu je nužno naći smisao vlastite patnje.

3.2.9. Dostojan oprostjenja i već mi je oprošteno

Oproštenje je, s jedne strane, čovjekovo nastojanje, a s druge Božji milosni dar. Da bi osoba mogla ući dublje u iskustvo teških opraštanja kao što je oproštenje uništenja braka i obitelji, progonjenje jednog ili drugog supružnika te djece, oštećenje njihove budućnosti, potrebno je prisjetiti se vlastitog iskustva primljenog opraštanja. Nameće se pitanje zar nije bilo i takvih trenutaka nezamislivog opraštanja i pomirenja. Sigurno je bilo takvih trenutaka koje nismo ostvarili osobnim snagama, već je to pravo čudo Božje. Ovo iskustvo je drugačije i jače od iskustva ljubavi, priznanja, uspjeha, radosti i ne može se tek tako dobiti. Ono je dar i njemu se treba otvoriti. Ili osoba ostane zatvorena i tvrdokorna kao što su to bili pismoznanci i farizeji, ili se otvori tom daru opraštanja poput Marije Magdalene i Zakeja.

3.2.10. Prestati htjeti oprostiti pod svaku cijenu

Kod ove etape radi se o tome da osoba pokušava opraštati uzdajući se u svoje sile. Potrebno je prihvatiti da nisam ja jedini činitelj opraštanja te izbjegavati opasnost da mi to bude sredstvo prevlasti i nadmoći. U tijeku ovoga procesa treba sačuvati dobru mjeru osobnog napora i otvorenost da jedini Bog i njegovo milosrđe izvode opraštanje. Opraštanje je dar kojemu treba biti otvoren, primiti ga i darovati dalje. Tako oproštenje i opraštanje postaje životni stil, a ne tek nekakav moralni propis.

3.2.11. Otvoriti se milosti opraštanja

Oprostiti znači odazvati se Isusovu pozivu da budemo milosrdni kao što je Otac naš milosrdan, kako i stoji u šestom poglavlju Lukina evanđelja. Nažalost, odgojem smo, preko roditelja, svećenika i vjeroučitelja, primili različite slike Boga. Često je Bog bio predstavljen kao strogi sudac koji kažnjava, zato je potrebno osloboditi se takve slike. U protivnom, ostajemo nesposobni opraštati. „U Isusovu postupanju se najbolje vidi tko je Bog koji oprašta. Isus nije uznositi ni ohol prema onima koji su slabi, niti ih prekorava. On ima pristup jednostavnosti, skromnosti, spremnosti da razumije. On takve posjećuje. Još zanimljivije je da im daje važnost i vrijednost jer od njih nešto prima. Od Samarijanke traži vodu, sa Zakejem ide na objed u njegovu kuću, Marija mu pere noge. On uspostavlja odnos s konkretnom osobom prije govora o praštanju.

Prihvatanjem dotične osobe Isus pokazuje praštanje.¹⁵⁹ Da bi mi primjerom mogli nasljedovati Isusa, potrebno je više se s njim „družiti“.

3.2.12. Odlučiti okončati ili obnoviti odnos

Kad se dogodi oprostjenje uvreditelju, nastaje pitanje što s odnosom tih dviju osoba – prekinuti odnos ili ga obnoviti i produbiti. Mnogi kažu da oprostjenje nije potpuno bez pomirenja. To je sigurno poželjno kad su u pitanju bračni drugovi, djeca i roditelji, prijatelji ili susjedi, no kad bi pomirenje i bilo moguće to ne znači odnos kakav je bio prije nego bi se morao stvarati novi odnos koji će biti dublji ili potpuno novi. Postoje okolnosti u kojima nije moguće pomirenje s uvrediteljem jer je umro, nije ga moguće susresti ili je nepopravljiv. U tim slučajevima oprostjenje je moguće jer je ono raspoloženje srca, bez obzira što je uvreditelj nedostižan ili ne prihvaća, jer povrijeđena osoba će se pomiriti sa sobom, neće njegovati duh osvete i neće osuđivati.

Uspostava odnosa uvreditelj – uvrijeđeni je kompleksna. Uvrijeđeni ima pravo paziti da opet ne postane žrtvom, a uvreditelj mora priznati svoju pogrešku te se zapitati što je iz svega naučio i što mora promijeniti. Kad se dogodi oprostjenje, najvažnije je postaviti pitanja je li oprostjenje u osobi proizvelo blagotvorni učinak i je li onaj koji nas je uvrijedio nešto naučio u tom nesretnom događaju.

„Kod neke djece do tog opraštanja i pomirenja dolazi tek u odrasloj dobi i nakon dugotrajnog duhovnog procesa. Za njih je to tek tada bilo uistinu pravo ozdravljenje.“¹⁶⁰

3.3. Cjeloviti pastoral braka i obitelji

Crkva i mnoge društvene institucije drže da je budućnost čovječanstva usko vezana uz obitelj. Koliko god obitelj bila temeljni *objekt* crkvenog djelovanja, nužno je i potrebno, i to je pravi pomak u crkvenom načinu razmišljanja, obitelj treba postati nezamjenjivi kreativni *subjekt*, tog crkvenog djelovanja. Zato obitelj treba vrednovati kao prvu i nezaobilaznu stvarnost gdje se u cjelokupnom odgoju novi naraštaji uče ljubavi kao sebedarju (dalja priprava na ženidbu, brak i obitelj). Bračni drugovi trebaju sudjelovati u svim oblicima priprave zaručnika za brak i obitelji (bližoj pripravi) te u pripravi samog slavljenja ženidbe (neposrednoj pripravi).

¹⁵⁹ Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji...*, 173.

¹⁶⁰ *Isto*, 177.

Tako bi se ostvarila prava inicijacija u sakramentalni život ženidbenih drugova, kako su naglašavali *Familiaris consortio* i *Amoris laetitia* te *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*. Posebna teškoća se krije u posliježenidbenom pastoralu braka i obitelji, odnosno u praćenju mladog bračnog para i obitelji, kako to ustrajno naglašava *Amoris laetitia*.

Da bi se moglo ostvariti praćenje bračnog para, što traži kako *Familiaris consortio*¹⁶¹ tako i *Amoris laetitia*, taj rad se ponajprije mora ustrojiti na razini župe.¹⁶² Stoga je temeljni zaključak da se pastoral braka i obitelji, ali i pripreve za ženidbu treba ustrojiti na razini župe.

Isto tako sva tri dokumenta traže da se u taj pastoral praćenja uključe iskusni i vjerski zreliji bračni parovi, obiteljske udruge i pokreti. Obitelji, ukoliko su „kućne Crkve“ i žive poslanje sakramenta ženidbe¹⁶³ moraju biti odgovorne za zdravost živog tkiva Crkve. Zato su nositelji tog pastorala bračni drugovi i to kao *subjekt*.

Biskup, svećenici, redovnici i redovnice te bračni drugovi i drugi potrebni specijalisti, svatko na svoj način, sustavno i organizirano, trebaju pastoral braka i obitelji, pogotovo posliježenidbeni, uzeti kao prioritet i uložiti kako sredstva tako i vrijeme i trud oko promišljanja kako suočiti sve negativne trendove koji se događaju u hrvatskom društvu.

Naravno da je pitanje kako se sveukupna društvena javnost postavlja prema aktualnoj situaciji braka i obitelji i uopće budućnosti hrvatskoga naroda. Očito je da nam nedostaje medijskih djelatnika koji imaju pozitivan stav prema toj stvarnosti. Isto tako nedostaje nam djelatnika koji bi kritički i javno promišljali i o novim ovisnostima koje narušavaju obiteljsko zajedništvo i bračnu i obiteljsku komunikaciju. To sve nadilazi granice ovoga rada pa se ovo donosi kao određeno upozorenje.

Bez uspostave cjelovitog pastorala braka i obitelji, i to prvenstveno na župnoj razini, nije moguće crkveno djelovanje koje bi zaustavilo koroziju tolikih brakova i obitelji. Isto tako, nije moguće crkveno djelovanje u korist kvalitete brakova i obitelji. Također, bez sustavnog pastorala braka i obitelji teško je očekivati stvaranje i podizanje novih generacija koje bi osigurale budućnost hrvatskoga naroda, na što ukazuje i činjenica depopulacije u Hrvatskoj.

¹⁶¹ Usp. FC, br. 70.

¹⁶² Usp. AL, br. 206.

¹⁶³ Usp. FC, br. 71.

Zaključak

Imajući u vidu cijeli rad, može se reći da se došlo do nekih važnih spoznaja. Naime, nakon što sam u prvom dijelu podsjetila na temeljene biblijske odrednice o braku i obitelji te crkveno učenje o braku kroz povijest posve je razvidno da je brak trajna zajednica muškarca i žene i da je to Božja zamisao te da sam Bog upravo muškarcu i ženi u braku povjerava stvaranje novih života. Na temelju statistika o sklapanju i razvodima brakova i obitelji u „kršćanskoj“ Europi, postalo je očito da crkveno učenje o nerazrješivosti braka velikim dijelom nije prihvaćeno kod vjernika. Kad pogledamo, za nas iznenađujuću i neočekivanu pojavu, da se u Hrvatskoj rastavlja svaki treći brak,¹⁶⁴ nastaje pitanje koliko je kod katolika u Hrvatskoj brak svet i koliko ga se prihvaća kao od Boga zadanu stvarnost? Tome se može pridružiti i činjenica depopulacije, tj. izumiranja. Pitanje je kako to da su katolički, ali i drugi kršćanski narodi Europe izgubili volju za životom. Odnosno, kako to da ih je zahvatio strah od budućnosti iako ne žive u materijalnoj oskudici. Na kraju se čini kao da Bog ne vodi povijest pojedinca, njegove obitelji i naroda. U tom vidu problem je slojevitiji te je uzdrmao i hrvatski narod. To su doista izazovna pitanja na koje Crkva i njeno djelovanje moraju tražiti odgovor i možda priznati i vlastite propuste u djelovanju s obzirom na brak i obitelj. Stoga, iako teško pitanje, čini nam se opravdano ga ipak postaviti: što se događa s izvornom Božjom zamisli o braku i obitelji?

Kad je pak riječ o temi rastavljenih, kod mnogih autora izostaje činjenica da su u ta zbivanja uključena i djeca pa se radi i o rastavama obitelji. Prosječno, barem 2/3 brakova su imali djecu. Kod sudskih rješenja djeca su uglavnom dodijeljena majkama, a očevi su obvezni plaćati alimentaciju i imaju pravo susretati dijete/djecu. Tu se otvara prostor različitim manipulacijama.

Nužno je dodati i to da se ovaj vidik rastave i razvoda ne uzima dovoljno u obzir ni u društvenom ni u crkvenom kontekstu. Stoga nema dostatnog rada s djecom pogođenom razvodom i rastavom pa dosljedno tome nema ni relevantnih istraživanja. Događa se rastava obitelji, ne samo braka.

Za crkveno djelovanje bilo je nužno posvijestiti postojanje posljedica za bračne drugove, sudionike tih procesa, koji traju godinama, te sama trauma praktično nikad ne završava.¹⁶⁵ Kod istih su traume ispunjene mnogobrojnim osjećajima, od osjećaja grješnosti i grižnje savjesti do zdravstvenih problema koje su posljedica tih zbivanja. O tome se mogu u novije vrijeme naći kvalitetne studije, iako ostaje otvoreno pitanje koliko se radi s pogođenim osobama.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Usp. Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji...*, 20 – 21.

¹⁶⁵ Usp. Nikolina JURIĆ, *Trauma – rana koju vrijeme ne liječi*, u: *Vjesnik Đakovačke osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 144 (2016.) 12, 47 – 48.

¹⁶⁶ Usp. Pero ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji...*, 23 – 24.

Češće je spomenuto da posljedice procesa rastave i razvoda posebice trpe i djeca. Isto tako je uočeno da se ta složena tematika ne obrađuje dostatno, a pogotovo se s pogođenom djecom ne prolaze nužne stručne obrade. Osnovno što ta djeca gube je temeljna sigurnost, a to je ljubav oca i majke. Djeca na razvod braka svojih roditelja reagiraju strahom od napuštanja, imaju osjećaje tuge i snuđenosti, usamljenosti, odbačenosti, te često osjećaju bijes i agresiju. Dakle, očekivano je da se nesretan bračni život roditelja negativno odražava na duševni razvoj djece. Djeca najviše trpe zbog procesa rastave. I najnovija istraživanja upravo potvrđuju da djeca iz rastavljenih brakova imaju dva do tri puta više problema od djece iz stabilnih brakova, a to se očituje kroz strah, krađu, neposlušnost, nesanicu i poteškoće u komunikaciji, a neka djeca razmišljaju i o samoubojstvu. Ovdje još jednom ponavljam riječi mladića pogođenog procesom razvoda roditelja, koji kaže da ni smrt ne bi bila tako teška kao razvod.

Zanimljiv je i podatak da pogođeni vrlo rijeko traže stručnu pomoć i terapiju da bi se moglo strukturirati i proći procese žalovanja te formirati koliko toliko normalan život. To je inače hrvatska „bolest“ koja pokazuje sumnjičavost prema stručnim službama, što možda govori i o kvaliteti ponude. Kod mnogih postoji i navika da stvari stavljaju „pod tepih“. Tako prekrivene i neriješene stvari, prije ili kasnije, „narastu“ i zatruju život i učine ga nemogućim. K tome ni svećenici, a ni drugi crkveni djelatnici nisu baš poželjni sugovornici u težim životnim problemima.¹⁶⁷

Interesantna je činjenica da *Amoris laetitia* predlaže osnivanje Centara za pružanje pomoći,¹⁶⁸ ponajprije onim supružnicima i djeci koji su sigurnosno ugrožena, ali i svima kojima je potrebna stručna pomoć. Takvu vrstu pomoći kod nas nude i Obiteljska savjetovališta, kojih ima u svim nad/biskupijama. Ostaje pitanje imaju li dovoljno osoblja osposobljenog za vođenje ove vrste procesa?

Amoris laetitia također predlaže i razgovore „*in foro interno*.“¹⁶⁹ Ti bi razgovori trebali pomoći pogođenim osobama da dođu do što veće jasnoće s obzirom na (ne)pristupanje sakramentima ispovijedi i pričesti. Tu ostaju na snazi propisi iz *Familiaris consortio*,¹⁷⁰ ali se podosta promišlja kako pomoći da osobe u tom vidu donesu i osobnu subjektivnu odluku, ukoliko se crkveno – pravnim putem ne može dokazati nevaljanost prethodne ženidbe.

¹⁶⁷ Usp. Istraživanje upravo o toj tematici: Pero ARAČIĆ – Ivo DŽINIĆ, Poželjni sugovornici u životnim pitanjima i teškoćama..., 217 – 241.

¹⁶⁸ Usp. AL, br. 242.

¹⁶⁹ Usp. AL, br. 300.

¹⁷⁰ Usp. FC, br. 84., gdje se kaže: „Crkva, ipak ponovno potvrđuje svoju stegu, zasnovanu na Svetom pismu, prema kojoj ona ne može euharistijskom zajedništvu pripustiti razvedene i ponovno oženjene.“ A u istom broju stoji : „Konačno ima i takvih koji su sklopili drugu vezu radi odgoja svoje djece, a koji često, prema njihovoj savjesti, imaju subjektivnu sigurnost da njihova prethodna ženidba, nepopravljivo razorena, nikada nije ni bila valjana.“

Očito je da se ovdje radi o osobnim povijestima i nezaobilazno je pristupiti osobno i proći proces analize vlastite situacije, prosudbe, pomirenja sa sobom, oprostjenja sebi i oprostjenja drugome te doći do spoznaje je li moguće vratiti se ili definitivno reći ne toj bračnoj zajednici.

Iz pastoralne literature je očito da o ovoj temi nema dostatno promišljanja, ni dobro razrađenih prijedloga, ali još manje čvrstih i utemeljenih odluka nadležnih lokalnih crkvenih vlasti, te je onda i pitanje kada to može zaživjeti u pastoralnoj praksi. Iz ponešto dostupne pastoralne literature došlo se do uvjerenja da bi upravo strateški trebalo poraditi u dva pravca.

S jedne strane žurno pomagati već pogođenima počevši od uspostave potrebnih i ovdje spomenutih centara te u njima, s dodatno formiranim stručnim osobama, prolaziti put razlučivanja, prosuđivanja i opraštanja.

S druge strane nužno je napraviti analizu da bi se utvrdilo je li, koliko i kako ostvaren cjeloviti pastoral braka i obitelji u okviru svake župe, kako su to zamislili *Familiaris consortio*, naš *Obiteljski direktorij* i *Amoris laetitia* da bismo uspjeli razraditi konstruktivnu pastoralnu strategiju braka i obitelji.

Bibliografija

Crkveni dokumenti

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Lumen gentium*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti, Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Kršćanska sadašnjost, 1972.

Zakonik kanonskog prava, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

Katekizam Katoličke crkve, Glas Koncila, Zagreb, 1994.

DENZINGER, Heinrich - HÜNERMANN, Peter, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, U pravi trenutak, Đakovo, 2002.

IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica*, Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu, (22. XI. 1981.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

IVAN PAVAO II., *Reconciliatio et paenitentia, Pomirenje i pokora*, Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, svećenicima i vjernicima o pomirenju i pokori u poslanju Crkve, (2. XII. 1984.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.

PAPA FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi*. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supruzima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji, (19. III. 2016.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.

Relatio Synodi Treće izvanredne Opće biskupske sinode: *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije* (5.-19. listopada 2014.), 18. 10. 2014.

Red slavljenja ženidbe, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

Djela

AKRAP, Anđelko – ČIPIN, Ivan, *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj – zašto smo neoženjeni i neudane*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2006.

ARAČIĆ, Pero, Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće, u: BALOBAN, Stjepan (ur.), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Glas Koncila, Zagreb, 2001., 109 – 137.

- ARAČIĆ, Pero, Crkveno djelovanje za brak i obitelj, u: ARAČIĆ, Pero (ur.), *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*, Zbornik radova studijskih dana u Đakovu, 20 – 22. 10. 1994., Biskupski ordinarijat Đakovo i Zavod za znanstveni rad HAZU, Osijek, Đakovo, 1995.
- ARAČIĆ, Pero, Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji: njihova opterećenja i njihovi brakovi i obitelji, u: *Crkva u svijetu*, 50 (2015.) 2, 237 – 251.
- ARAČIĆ, Pero, Pastoral braka i obitelji: načela, etape, strukture i djelatnici, u: ARAČIĆ, Pero – DOGAN, Nikola (ur.), *Obitelji, postani ono što jesi!* Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* u Đakovu, 28. – 30. studenoga 1983., Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1984., 151 – 167.
- ARAČIĆ, Pero, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji, Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, Biblioteka Nova evangelizacija, Osijek, 2016.
- ARAČIĆ, Pero – DŽINIĆ, Ivo, *Mladi roditelji o Bogu, Crkvi i odgoju*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2013.
- ARAČIĆ, Pero – DŽINIĆ, Ivo, Poželjni sugovornici u životnim pitanjima i teškoćama, u: *Muško i žensko - stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja*. Zbornik radova, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2008., 217 – 241.
- BALOBAN, Josip, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Glas Koncila, Zagreb, 2004.
- BALOBAN, Josip, *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, Glas Koncila, Zagreb, 1990.
- BALOBAN, Josip, Vrednote u Hrvatskoj između deklarativnog i stvarno življenog, u: *Bogoslovska smotra* 77(2007.) 4, 793 – 805.
- BALOBAN, Josip – ČRPIĆ, Gordan, Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000.) 2, 313 – 341.
- BALOBAN, Josip – NIKODEM, Krunoslav – CRNIĆ, Danijel, Analiza stavova o braku i obitelji u Hrvatskoj i Europi, u: BALOBAN, Josip – NIKODEM, Krunoslav – ZRINŠČAK, Siniša (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi, Komparativna analiza*, Kršćanska sadašnjost i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.
- BALOBAN, Stjepan (ur.), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Glas Koncila, Zagreb, 2001.
- BULAT, Nikola, Sakramentalnost kršćanske ženidbe, u: *Crkva u svijetu*, 17 (1982.) 4, 312 – 326.
- COURTH, Franz, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, Forum bogoslova Đakovo, Đakovo, 1997.
- ČALIĆ, Petar, *Brak u procijepu*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

- ČAVAROVIĆ GABOR, Branka: Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (2008.) 1, 69 – 91.
- ČONDIĆ, Alojzije, Jesu li brak i obitelj zastarjele ustanove u hrvatskom društvu, u: *Služba Božja* 50 (2010.) 3, 249 – 272.
- DŽINIĆ, Ivo, *Pastoral s rastavljenima te rastavljenima i civilno ponovno vjenčanim u Hrvatskoj. Izazov za dijakoniju u Crkvi*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2006.
- DŽINIĆ, Ivo, Pastoralne smjernice za rad s razvedenima i ponovno civilno vjenčanim poziv na dijakonijsko djelovanje, u: *Riječki teološki časopis*, 16 (2008.) 1, 201 – 219.
- HLAVAČEK, Biljana – MRAVUNAC, Damir, Bitne vrjednote za uspješan brak i obitelj, u: ARAČIĆ, Pero – DŽINIĆ, Ivo – HLAVAČEK, Biljana (ur.), *Kršćanski identitet i obitelj*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2011., 65 – 86.
- JOIN LAMBERT, Michael – LEON DUFOUR, Xavier, Adam u: *Rječnik biblijske teologije*, LEON DUFOUR, Xavier (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
- JURIĆ, Nikolina, Trauma – rana koju vrijeme ne liječi, u: *Vjesnik Đakovačko – osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 144 (2016.) 12, 47 – 48.
- KORAČEVIĆ, Karlo, Situacija braka i obitelji u suvremenom društvu, u: BALOBAN, Stjepan (ur.), *Izazovi civilnog društva u Hrvatskoj*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- KORAČEVIĆ, Karlo, Novije promjene u življenju shvaćanju braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999.) 2-3, 271– 283.
- KOPREK, Ivan, Razarajući čimbenici braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.) 3, 759 –778.
- MATELJAN, Ante, Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelea, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 4, 550 – 573.
- NIKODEM, Krunoslav – ARAČIĆ, Pero, Obitelj u transformaciji, u: Josip BALOBAN (prir.), *U potrazi za identitetom, Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 145 – 176.
- NIMAC, Stipe, Pastoralno djelovanje u neredovitim situacijama prema *Familiaris consortio*, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999.) 2 – 3, 407 – 424.
- PAVIĆ, Dario, Trend i čimbenici izvanbračnih rođenja u Hrvatskoj od 1998. do 2012. godine, u: *Revija za sociologiju* 44 (2014.) 2, 139 – 162.
- PAVIĆ, Juraj – TENŠEK, Tomislav Zdenko, *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
- PAŽIN, Zvonko, *Otajstvo je to veliko. Liturgija i teologija Reda slavljenja ženidbe*, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 2005.

- PULJIZ Vlado –ZRINŠČAK, Siniša, Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, u: *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2002.) 2, 117 – 137.
- RATZINGER, Joseph *Bog i svijet, Vjera i život u našem vremenu. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003.
- REISZ, Hedviga – ĐURĐEVIĆ, Zvezdana, *Zakon o braku i porodičnim odnosima u praksi Općinskog suda Osijek, u: Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*, Zbornik radova studijskih dana u Đakovu, 20. – 22. 10. 1994., Biskupski ordinarijat, Đakovo i Zavod za znanstveni rad HAZU, Osijek, Đakovo, 1995., 235 – 246.
- RELJAC, Veronika, Modaliteti obiteljskog pastoralna, u: *Riječki teološki časopis* 17 (2009.) 2, 459 – 482.
- RELJAC, Veronika, *Pastoral braka i obitelji na iskušenju. Svjetla i sjene postkoncilskog pastoralna braka i obitelji u Hrvatskoj (1965. – 2000.)*, Salesiana, Zagreb, 2011.
- SIROVEC, Stjepan, Moralno pastoralna problematika specifičnih slučajeva u pastoralu braka i obitelji, u: ARAČIĆ, Pero – DOGAN, Nikola (ur.), *Obitelji, postani ono što jesi!* Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* u Đakovu, 28. – 30. studenoga 1983., Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1984., 168 – 180.
- ŠKALABRIN, Nikola, *Ženidba. Pravno – pastoralni priručnik*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Teologija u Đakovu i Pravni fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 1995.
- ŠIMUNOVIĆ, Josip, Mijenjaju li se bitne vrednote za brak u Hrvatskoj i Europi, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.) 3, 727 – 758.
- TESTA, Benedetto, *Sakramenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
- VUGDELIJA, Marijan, *Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije. Biblijsko – teološka antropologija*, Služba Božja, Split, 2000.
- VUKASOVIĆ, Ante, Prijeka potreba odgoja za obiteljski i društveni život, u: *Obnovljeni život*, 64 (2009.) 1, 69 – 85.
- WERTHEIMER – BALETIĆ, Alica, *Stanovništvo i razvoj*, Biblioteka Gospodarska misao, Zagreb, 1999.
- ŽIVIĆ, Dražen, Neka promišljanja o društvenom položaju i ulozi obitelji u pontifikatu Ivana Pavla II., u: SABOTIĆ, Ines –TANJIĆ, Željko –ČRPIĆ, Gordan (ur.), *Ivan Pavao II., poslanje i djelovanje*, Zbornik radova sa simpozija održanog u Zagrebu 24. lipnja 2005., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Glas Koncila, Zagreb, 2007., 333 – 342.

Internet izvori

<http://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (23. veljače 2016.)

www.dzs.hr (29. lipnja 2016.)

<http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=21892> (3. ožujka 2017.)

Prilozi

1. prilog: Pitanja za razgovor – osobni podaci

1	Spol	m	ž
2	Koliko je dugo od Vaše rastave?		
3	Koliko ste dugo bili oženjeni/udani?		
4	Koliko ste imali godina kad ste se oženili/udali?		
5	Jeste li prije vjenčanja bili zaručeni?		
6	Koliko dugo ste se poznavali prije vjenčanja?		
7	Jeste li prije vjenčanja stanovali zajedno?		
8	Jesu li civilno i crkveno vjenčanje bili isti dan?		
9	Ako ne, koliko dugo je prošlo vremena od jednog do drugog?		
10	Koliko Vam je sada godina?		
11	Koje ste vjeroispovijesti?		
12	Prije vjenčanja, na nedjeljnoj misi sudjelovali ste: a. svake nedjelje b. prosječno mjesečno jednom c. rijetko		
13	Nakon rastave braka na nedjeljnu misu idem: a. svake nedjelje b. prosječno mjesečno c. rijetko		
14	Kod rastave ste imali dijete?		
15	Koliko ste tada djece imali?		
16	Kome su pripala djeca? a. majci b. ocu c. svakome po jedno?		

2. prilog: Pitanja za razgovor

1. Svakodnevni život

- 1.1. Kako danas živite?
- 1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?
- 1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

2. Posljedice rastave

- 2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?
- 2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)
- 2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?
- 2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?
- 2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?
- 2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

3. Uzroci rastave/razvoda

- 3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?
- 3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?
- 3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?
- 3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?
- 3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?
- 3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i samu rastavu pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?
- 3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)
- 3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

4. Planovi za budućnost

- 4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?
- 4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave/razvoda:
 - a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
 - b) učiti živjeti sam
 - c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

- 5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?
 - a) Što je prošlo dobro?
 - b) Što je trebalo biti bolje?
- 5.2. Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?
- 5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

6.3. Jeste li po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom? Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

3.prilog: Razgovori s razvedenima¹⁷¹

(1) Mate je 2013. godine imao 42 godine, a rastao se prije 10 godina. U braku je bio 3 godine. Prije vjenčanja su se poznavali 5 godina, s tim da su neko vrijeme i živjeli i stanovali zajedno prije vjenčanja. Drži se katolikom, iako prije i poslije vjenčanja na misu ide rijetko. Kod rastave nisu imali djecu.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Nezadovoljan sam, a najviše je to uvjetovano samoćom kao ključnim momentom.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Više nemam nikakvih opterećenja, napada ljubomore...i to mi je vršilo pritisak, čak se liječila od ljubomore. Bila je ekstremna, do te mjere da me nitko na ulici nije smio pozdraviti. Utoliko mi je lakše jer u odnosu na prije.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Žao mi ju je.

2. Posljedice rastave

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave?

Dobro, doživio sam oslobođenje u pravom smislu riječi.

2.2. Kako su rastava i razvod djelovali na Vaš svagdanji život. (Kako na djecu)?

Nema odgovora.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Nismo imali djecu.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Ništa mi nije ni trebalo jer sam doživio apsolutno oslobođenje. Moj brak je bio pogreška i kad to riješiš nužno osjećaš oslobođenje.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Ne, nije mi bila potrebna.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život 'normalno' profunkcionira?

Nikad mi nije normalno funkcionirao, ni prije, ni poslije, tako da je ovo ustvari bila jedna normalna okolnost u kaosu mog života.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Najviše ta prokleta ljubomora, nemogućnost komunikacije sa svijetom. Sve je bio problem, a napose komunikacija s bilo kojom ženom koja je bila vezana za moj život, npr. prijateljica iz djetinjstva.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu?

Odmah kod vjenčanja, a i prije sam se preispitivao i dovodio u pitanje svoju odluku da je oženim. Naš odnos je bio toliko nezreo da nije bio „osuđen“ na trajanje.

¹⁷¹ U svim razgovorima su promijenjena imena zbog zaštite identiteta sugovornika.

3.3.S kojim zamisljima i očekivanjima ste išli u brak?

Pa i nisam imao neka očekivanja jer brak nije nastao zato jer sam to želio, nego je ona iz obitelji koja je imala redovnika u obitelji, pa se nametalo kao normalnim da stupimo u brak jer su oni pravi vjernici, nije im bilo prihvatljivo da živimo „na divlje“.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Nije bilo baš bajno, ali ipak u redu jer smo ipak civilizirani. Trudila se zadržati me, ali to nikako nije dolazilo u obzir.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Sugovornik nije odgovorio.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i samu rastavu pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Vrlo prijateljski, čak smo poslije otišli na piće.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima ? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Ključna je bila ljubomora. To je bio najveći problem. No problem je bio i to što je počela „odlaziti“ drugim muškarcima. Tu preuzimam odgovornost jer nisam želio „spavati“ s njom. Tu joj se stvorila potreba za drugim muškarcem, a meni je bilo lakše umanjiti svoj osjećaj krivnje jer sam je napustio.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Sklon sam se vezati se za ljude, nije baš jednostavno zaboraviti bez obzira ne sve.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Sugovornik nije odgovorio.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
- b) učiti živjeti sam
- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Svakako bih se volio ponovo vjenčati, jedino mi je ta varijanta prihvatljiva jer naprosto moj životni stil teži zajedništvu.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

a) Što je prošlo dobro?

Dobro je to što imam veliko životno iskustvo koje sam stekao u braku s tom ženom.

b) Što je trebalo biti bolje?

Trebalo je nedostajati onoga čega je bilo puno, tj. nerazumijevanja i ljubomore.

5.2. Jeste li ste imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Moram priznati da nisam imao nikakve grižnje savjesti.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Pa eto, bilo mi je teško jer sam se morao udaljiti od nečega čega sam bio dio godinama jer iako sam želio da nas „nema“, opet sam je na neki način voli.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Tu imam velikih problema, ne bih se baš mogao nazvati vjernikom, ali ni nevjernikom, izgubljen sam u tom prostoru jer nisam odgojan u vjerskom ozračju, ali sam imao slobodu izabrati, no eto nisam...

Za vrijeme braka bih povremeno otišao na misu radi mira u braku, ali u tome nisam našao ništa što bi me privuklo, ali ni odbilo od tog „gore“.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

U principu ne molim nikad, ali s obzirom da sam godinama bio ribar, putanja mi je uvijek bila uz jedan križ na ulazu u moju „uvalu“ i oduvijek sam bio u nekakvom „odnosu“ s tim križem u smislu da bih mu se kratko obratio nekom zamolbom ili zahvalom te sam zaista imao duboki respekt.

6.3. Jeste li ste po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Ne, jer u tom smislu nisam ni iskao nikakvu pomoć.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Iako se Crkva čini krutom te ima zakonitosti koje živi i to zahtijeva od svojih vjernika, ja to poštujem koliko se god s tim ne slagao. Ne vidim tu nikakav problem.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Sve je bilo primjereno civiliziranom ophođenju prema rastavljenom čovjeku.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Ništa ne očekujem.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom?

Moj stav je isti i prije i sada. Imam duboko poštovanje prema sredini i običajima u kojima sam odgojen, volim otići i na crkveni sprovod jer to zaista upućuje na nešto nadnaravno. Nemam nikakvog otpora.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Sugovornik nije odgovorio.

(2) Tihana je 2013. godine imala 36 godina, a već 4 godine bila je rastavljena. U brak je, nakon poznanstva od 3 godine ušla s 28 godina i u njemu je ostala 3,5 godine. Katolkinja je koja je prije vjenčanja na misu išla prosječno jednom mjesečno, dok nakon rastave ide također prosječno jednom mjesečno. Dijete iz toga braka je pripalo njoj.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Živim financijski skromno, u roditeljskoj kući gdje sam odrasla, ali punim plućima, sretno, veselim se svakom danu provedenom sa svojim djetetom i svojom obitelji, radujem se malim stvarima, počela sam živjeti.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Izašla sam iz depresije i sretnija sam nego ikad iako imam brdo problema, najviše financijskih, radujem se svakom novom danu, živim, a ne čekam život, sretna sam i zahvalna Bogu na svemu, od najmanjih sitnica pa nadalje, provodim u djelo puno stvari koje sam uvijek htjela učiniti za sebe, a nikad nisam napravila i uvijek negdje potiskivala i stavljala u drugi plan; npr. položila ispit za turističkog vodiča koji sam godinama odgađala, počela ljetovati sa svojim djetetom – makar na par dana i skromno, položila stručni ispit za voditelja poslovnice, otvorila vlastitu firmu, upisala planinarsku školu...

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Ne mogu zamisliti da sam s tim čovjekom živjela.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Bila sam emocionalno istrošena, prazna, izgubljena, prestrašena, a s druge strane osjetila sam veliko olakšanje i želju za životom kakav želim.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Ukratko, postala sam sretna.. dijete je bilo malo, godinu dana i nije bilo ni svjesno ikakve promjene, jer smo vrlo vrlo rijetko bili svi troje kući otkad se rodio, dijete ni ne zna da je ikad drukčije živjelo.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Radi djeteta nikad ne bih ostala u tom braku, i nisam uopće pomišljala oko toga trebam li radi djeteta biti u lošem braku. Moje mišljenje je bilo i tada i sada da je bolje biti sretan i odvojen nego nesretan zajedno u istom stanu, i da se loša situacija u stanu loše odražava na dijete.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Iskreno ne znam, kao da se nešto u meni prelomilo i kao da sam progutala energetske bombe, odjednom sam osjetila ogromnu volju i želju da idem dalje i da se moram maknuti. Inače je moja najveća snaga i jedina utjeha moj sin Roko, kad god sam i sretna i tužna, i sjetna i kad sam sama... uvijek.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Prije moje odluke da ću podnijeti zahtjev za razvod braka zatražila sam pomoć psihologa, dva mjeseca sam išla kod psihologa da mi pomogne da prestanem plakati, da mi vrati onu staru mene koja je umrla u toj lošoj vezi i braku, da mi vrati osmijeh na lice i da me spasi i izvuče s dna – tako sam rekla psihologici kad sam prvi put došla. Nakon zadnjeg susreta došla sam kući i rekla svom suprugu da želim razvod braka.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Ne znam točno, svakim danom bila sam sve mirnija, staloženija, jača i normalnija... možda par mjeseci – ali zaista ne znam točno. Jako brzo.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Postupno, sa svakim provedenim zajedničkim danom shvaćala sam da sam potpuno pogriješila osobu za zajednički život i za brak.

U meni je budio sve najlošije, konstantno sam osjećala nervozu kad je bio sa mnom, imali smo potpuno različita mišljenja i stavove o svemu što nas okružuje, bio je egocentričan do boli, narcisoidan, poremećenih i poljuljanih prioriteta, isfrustriran sa svojim odgojem u obitelji i obiteljskom situacijom, a istodobno mi nije dopuštao da išta kažem po tom pitanju. „Davio“ me sa pričama o svojoj obitelji i njihovim unutrašnjim problemima, i sa problemima sa svima s kojima se susretao, a to je bilo svaki dan – u društvu, u poslu naročito – uvijek je netko negdje nešto njemu napravio, svi su mu bili krivi.

Nastojala sam objasniti da je ustvari problem u njemu samome i da mora promijeniti svoje stavove ako ne želi ostati sam u životu, jer nije baš cijeli svijet u krivu, nego on koji misli da se sve vrti oko njega.

Kroz sve te njegove ispade počela sam ustvari uviđati s kim ja to živim, i kakva je to osoba ustvari. Sve ono što je on meni prezentirao prije braka, ustvari su bile samo priče, on je živio nešto potpuno drugo, jedno je govorio, drugo je radio. Prije braka bi znao plakati i govoriti da se jedva čeka maknuti od te svoje obitelji i oca koji ih maltretira cijeli život, da sa mnom želi započeti normalan život, drukčiji od onog koji živi, a napravio je upravo suprotno.

Što sam se ja više borila ukazati mu na njegove greške, on se više počeo okretati protiv mene. Dok je u početku tražio moju pomoć i savjete, pomalo je počeo situaciju okretati na način da sam mu i ja postala neprijatelj.

Počeo mi je „nabijati“ komplekse, znao me ponižavati pokušavajući sebe izdignuti, u svakoj situaciji više mu je bilo važno kako se osjeća bilo tko osim mene, počeo je ustvari provoditi ponašanje svoga oca i prenositi na mene sve ono za što je govorio da želi pobjeći. Ukratko, gradio je svoj ego gazeći po meni.

Zgadio mi se kao osoba, kao muškarac, polako su se rušili svi moji pozitivni stavovi o njemu, postao mi je odvratan iskompleksirani neodgojeni gotovan koji niti vidi niti prihvaća išta, i koji nikad neće odrasti.

Svaki provedeni dan bio je pakao, počela sam osjećati konstantnu nervozu, tugu, samoću, jedva sam čekala da ode na put da ga ne gledam, upadala sam u sve veću depresiju, sve ono šta sam smatrala normalnim, na čemu sam odgojena i odrasla u njegovom okruženju je bilo nenormalno – i obrnuto – meni je njegov način življenja, ponašanja i razmišljanja bio nepodnošljiv. Jedno je govorio, drugo je živio, treće mislio. Govorio je svugdje okolo da me voli, a u kući je bila druga priča. Shvatila sam da sam mu žena, majka, prijateljica, psihologica, i mjesto gdje će istresti sve svoje frustracije. Nisam imala muža, imala sam rastrojenu osobu koja preko mene liječi svoje komplekse i frustracije iz djetinjstva.

Iscijedio me kao spužvu, više nije bilo u meni ni snage, ni radosti, ni nade, ni volje. Ostala je moja sjena koja je išla spavati plačući, i ustajala je ujutro plačući. Moj život nije imao smisla.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Još dok smo bili u vezi nisam bila sigurna da je to prava osoba za mene, nije to nikad bila skladna veza, ali mi je bio prvi momak i muškarac i nisam imala nikakvu predodžbu što je to normalno, a što ne. Za vrijeme vjenčanja u crkvi sam se premišljala hoću li otići iz crkve... Na prvu godišnjicu braka sjedili smo u kafiću i pričali o razvodu...

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Tijekom obreda vjenčanja razmišljala sam da li radim grešku svog života, cijelu misu sam razmišljala sama sa sobom šta radim i da li radim grešku, osjećala sam da radim grešku. Umjesto da sam slušala svećenika tijekom mise, samo sam razgovarala s Bogom i u sebi raspravljala šta ja to radim, je li to čovjek s kojim mogu izdržati, jer sam većinu njegovih loših strana i tada vidjela, ni tada mi nije bio ni blizu idealan, ali je bio momak koji mi je dolazio u kuću, s kojim sam „spavala“ a to je značilo moraš se za njega udati, a onda i tu su svi uzvanici, gosti, kako ću sad tek tako otići, sramota, i sto sličnih detalja. Razmišljajući tako tijekom mise u jednom trenutku sam u sebi rekla; dragi Bože idem, dat ću sve od sebe ali se bojim da to nije to... ako više ne budem mogla, razvest ću se pa makar napravila najveći grijeh na ovom svitu... Prošla sam milijun problema u djetinjstvu, dragi Bože, nema toga na ovome svitu tko bi me više maltretirao, dosta je bilo cijelo djetinjstvo ni kriva ni dužna. Ne želim ostatak života provesti u svađama, problemima i suzama. Dragi Bože, ja ću pokušati, ali nisam sigurna da ću uspjeti. Ako ne uspijem, ja ću se razvesti.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Kad sam prvi put izgovorila suprugu da želim rastavu, osjetila sam užasno veliko olakšanje. Osjećala sam radi društva kao da radim nešto loše – jer razvod je kao nešto loše, i ja sam ta koja griješi, ali u sebi sam osjećala da je to prva ispravna odluka nakon puno godina.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Osjećaj da sam dotakla dno, ništa nije imalo smisla, tuga u dubini duše, usamljenost, strah, osjećaj da moram nešto napraviti za svoj život jer se gubim, tonem, nisam to više ja, izjava da želim razvod braka, olakšanje, nagla snaga da uzmem život u svoje ruke, ništa me više ne može spriječiti, to sam odavno trebala napraviti, žaljenje zašto sam si dozvolila da me netko tako spusti na dno, krivljenje same sebe zašto je sve tako kako je, odlazak iz stana i novi početak, a onda dugi, dugi period krivljenja same sebe, zašto sam bila tako glupa pa sam mogla sve to sebi dozvoliti, trpiti takvu gomilu nenormalnih stvari, situacija, godina života, zašto sam sebi dozvolila da tako propadne, zatim lagani povratak životu, usmjerenost na budućnost i svoje dijete, smirenje emocija i vraćanje snage, radost, sreća što sam živa, zdrava i imam svoje dijete.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Osjećala sam kao da se moram pravdati ljudima koji me ne poznaju, koji nemaju pojma koliko boli to što sam prošla, osjećala sam se kao da je moj život u rukama ljudi kojima sam samo broj i nije ih briga ništa dalje od pravnih formi. Kako nekome objasniti da patite i želite se maknuti iz te patnje? A vidi vas prvi put i vi ste mu samo jedan u nizu.. A o njihovoj odluci ovisi ostatak mog života.

Socijalne radnice (promijenile su se dvije) bile su jako drage i davale su mi snage. Psihologica je bila korektna, i iznenadila sam se kad mi je rekla da moj suprug ima problem u odnosu s ljudima, da je izrazito narcisoidan i usmjeren na samoga sebe. Prvi put sam dobila potvrdu svojih razmišljanja od stručne osobe, u tom trenutku kao da mi je laknulo – ipak ja nisam toliko glupa i u krivu, problem u njemu postoji, nisam ga umislila. Jer obično to tako biva, okriviš prvo sebe i misliš da je možda problem u tebi. Sutkinji smo bili samo broj, čisto diktiranje podataka - sve do zadnjeg saslušanja kad je i donesena presuda. Naime, tada smo dobili novu sutkinju i prvi put sam osjetila da me netko pogledao, obratio pažnju... Kad smo došli do teme alimentacija i visina alimentacije, „svađala“ se s mojim mužem više od pola sata gdje mu je rekla nekoliko meni važnih rečenica – dala mu je do znanja da ga može biti sram jer se cjenka oko

iznosa za vlastito dijete, a novca ima i više nego dovoljno za dati svom djetetu. Jer on je pokušavao sud uvjeriti da on jedva živi, i da on nema dovoljni ni za sebe, prešućujući stvarnu plaću i primanja. Zgadilo mi se sve. I tada je pokazao da je sam sebi uvijek na prvom mjestu.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Da, na način da bih rekla što me muči i ništa se ne bi promijenilo. Sutra bih doživjela opet isto. I tako do zadnjeg dana. Kad bih ga pitala za mišljenje nije ga imao. Kad bih tražila da nešto kaže, on bi šutio... Tako da sam vodila monologe koji nisu nikad rezultirali ničim. Ili bi urlao kako je njemu teško gledati njegove roditelje koji ne mogu sa mnom imati normalan odnos jer sam ja oštrokondža itd, itd. Samo mu je bilo važno što misle njegovi roditelji – ti isti od kojih se kleo da želi pobjeći i početi normalan život, jer oni ne žive normalnim životom... Uvijek sve puno kontradikcije.

Djeca – pokazao je kad se dijete rodilo da se ništa nije promijenilo, on je uvijek sebi u prvom planu. Do današnjeg dana.

Novac – škrtac do boli – to sam tek otkrila kroz zajednički život. Ali je uvijek imao za dati svojim roditeljima ili sestrama, braći.

Seksualnost – stvarao mi je komplekse svojim izjavama o meni i mom seksualnom ponašanju. Kad smo se upoznali naglašavao je kako je tražio djevicu, našao mene, a onda mi svakim danom nalazio mane, ustvari mu je trebala itekako iskusna žena, djevica s takvim nije imala šta raditi.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

On je meni bio prvi partner i nimalo se ne slažem s tim stavom. Itekako sam ga htjela izbaciti iz glave, i maknuti s tog pijedestala „prvog muškarca“.

Moja velika želja je bila to promijeniti – jedva sam čekala dan kad mi više neće biti jedini muškarac. S današnjeg stajališta, žao mi je što nisam imala barem još jednu vezu prije njega. Možda bih bolje znala prosuditi što je normalno u vezi a što ne.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Želim odgojiti svoje dijete da bude dobra, poštena, vrijedna, iskrena osoba. Želim gledati svoje dijete kako raste i radovati se svakom našem danu.

Želim izgraditi svoju firmu i posao na nivo da imam jednu normalnu plaću za sebe i još barem jednog radnika. Velika mi je želja imati vlastiti stan za sebe i svoje dijete, ako ne stan, onda izdvojeni dio kuće u kojoj živimo – samo da smo sami, jer sad nismo.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
- b) učiti živjeti sam
- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

O vjenčanju niti ne razmišljam, niti priželjkujem ponovno vjenčanje. Htjela bih se ponovo zaljubiti i imati nekoga – ali nisam sigurna da bih mogla ponovo uploviti u brak, vrlo teško. Ili možda nisam srela pravu osobu koja bi mi vratila povjerenje. Naučila sam živjeti sama i dobro mi je tako. Ni u ludilu se ne bih vratila svom bivšem mužu, niti da je zadnji na ovom svijetu.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

a) Što je prošlo dobro?

Imam dijete, prekrasno dijete.

b)Što je trebalo biti bolje?

Sada ni ne mogu zamisliti da je išta moglo biti bolje.

5.2. Jeste li ste imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Da. Kad god bih ušla u crkvu osjećala sam kao da sam manje vrijedna. Kao da sam ja jedina grešnica u crkvi. Ali nisam nikad imala grižnju savjesti zašto sam se rastala – do danas mislim da je to najbolje što sam učinila za sebe i svoje dijete.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Moja duša bila je mirna, moja odluka je bila ispravna i nitko me nije mogao uvjeriti u suprotno. I to je bilo sve. Ja sam vratila sebe samoj sebi, počela sam se radovati životu. To mi je bilo dovoljno. Pa makar me bilo tko smatrao najvećom grešnicom na ovom svijetu.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Da postoji netko tko sve vidi i sve zna, i tko je uvijek tu za mene. Imam prijatelja kojega ne vidim, ali je uvijek tu.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Svaku večer prije spavanja se molim, sad se molim i sa svojim sinom, a onda u sebi, dok ne zaspem, i tako već godinama. Nije se promijenilo tijekom ovog vremena.

6.3. Jeste li ste po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Mislim da mi je Bog dao snage da kažem – dosta je, želim razvod. Mislim da mi je Bog dao volju za život i da mi je dao zadatak da se borim. I ja to činim, svaki dan ispočetka. Ne mogu opisati.

7.Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Sugovornica nije odovorila.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Nisam primijetila ništa posebno drukčije, ali se zna dogoditi da ljudi iza mojih leđa pričaju o meni kao o „razvedenoj“, kao o nekom tko je manje vrijedan, ili nije idealan primjer ili nije pravo društvo za određene ljude ili tako nešto.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Ne znam, ne očekujem puno od nikoga općenito.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom?

Ne ispovijedam se, ne pričešćujem se, ne krivim za to nikoga, samo sam izgubila želju i poticaj za to.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Nisam kruta u nekim stvarima kao što su bili moji roditelji, shvaćam da u životu nekad i ne ide po „Bibliji“, i da nije sve tako crno bijelo. Ali treba uvijek i iznad svega ostati „pravi čovjek“.

Uvijek su me učili da treba trpjeti, ali ja nisam mogla toliko trpjeti, između dva izbora – trpjeti i žrtvovati svoj život, ili prestati trpjeti, izabrala sam ovo drugo. A mnogi naši roditelji nisu. Ne smatram da su bili u pravu. Odrasla sam u lošem braku gdje je jedna osoba uvijek trpjela, otac je bio alkoholičar, tisuću puta sam poželjela da se rastanu da

ih više ne gledamo takve. I na kraju krajeva, da mi brat i ja živimo u miru, a ne u svađama.

Također sam odgojena da ni u ludilu ne smijem prvo živjeti s nekim a onda ako se budemo slagali i vidimo da zaista odgovaramo jedno drugom, da se vjenčamo. Sad imam potpuno drukčiji stav – iako to Crkva ne dopušta. Sutra bih savjetovala svom djetetu da prvo pokuša živjeti zajedno, a onda tek da stupi u brak.

Odgojena sam da mi prvi muškarac u životu ujedno bude i posljednji – sad imam potpuno drukčiji stav.

Ukratko, što se tiče Crkve, jedino se promijenilo moje mišljenje o braku i svemu vezanom za brak. Sve ostalo je ostalo isto.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Bilo bi mi jako drago da mi Crkva dozvoli da se poništi moj brak, i da mi da priliku, ako ikad nađem nekoga koga ću iskreno zavoljeti i tko će me iskreno zavoljeti, da se ponovo vjenčam u crkvi. Mislim da je to želja mnogih rastavljenih – da nam Crkva da drugu šansu.

(3) Lucija je 2013. imala 38 godina, a u brak je ušla kad je imala 30 godina, nakon poznanstva od 5 godina. Na misu je i prije i poslije išla svake nedjelje. U braku su dobili jedno dijete koje je kod razvoda pripalo njoj.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Trudim se odraditi sve što trebam. Vrlo ubrzano.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Promjena boravišta, povratak na posao, putovanje na posao, dijete u vrtić. Zdravstvene promjene djeteta i prilagodba tome.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Ne znam kako to opisat. Izmiješano je jako puno svega. S jedne strane olakšanje, s druge teret.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Očajno. Grozno. Jako teško. Ono što nikad nisam mogla zamisliti niti sam željela sa se dogodi.

2.2. Kako je rastava djelovala na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Dijete je bilo malo pa nije znala verbalno izreći kako se osjeća, ali često je reagirala agresivno, a to je bila posljedica rastave, stresa.. I danas je tako ali na drugačiji način. Rastava definitivno utječe na dijete. Moj svakodnevni život je bio „čardak ni na nebu ni na zemlji“.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Svi se sebi kunu da je rastava dobra za dijete međutim smatram da je to sebični izgovor da bi se skinula odgovornost sa sebe.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Bog. Milost Božja i dijete.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Da, imala sam problema sa zdravljem ali pokazalo se da nije kobno.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

3-4 godine. Još to nije „normalan“ život ali neka kolotečina postoji.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Problem od rođenja djeteta, nedostatak posla, nedostatak komunikacije i milijun drugih stvari kulminiralo je njegovim nasilnim ponašanjem prema meni. Nezrelost kad se treba suočiti s problemom. Riješit ga, a ne gurati pod tepih i čekati da se sam riješi.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Nakon što je ponovo digao ruku na mene.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Da ćemo biti normalan bračni par, koji će se truditi ostvariti najbolje moguće u svojoj obitelji.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Teško mi je opisat. Izmiješano je puno osjećaja. Ipak sam se nadala da će muž prihvatiti stručnu pomoć i da ćemo to uspit nadvladat.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Bilo je vrijeme nevjerice, kad ne možeš shvatit što ti se događa. Onda razum progovara što bi bilo razboriti učiniti, onda druga strana odbija iz bijesa sve, pa borba po institucijama kad se nadaš nekoj pomoći, pa razočaranje, pa prepuštanje stihiji, borba za egzistenciju van svega toga, ljutnja, povrijeđenost, osjećaj izdaje, beznađa....

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Na samom sudu je izgledalo ugrađeno, kao prijateljski jer je odvjetnik druge strane to odradio, al sve van toga je bilo s konfliktima i neugodama koje su trajale do prije kratkog vremena.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Pa nedostatak komunikacije bio je osnovni problem. Zatim nedostatak posla, onda njegovo fizičko i verbalno nasilje na mene...

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Kad imate dijete s njim, onda je pogotovo tako. U mom slučaju je i bez toga tako iako mi uopće nije jasno zašto. Kad ti netko zada toliko rana i jada u životu, počneš se pitat u trenutku jesam li mazohist. Teže je kad se stvari naprasno dogode i ostanu neke nedefinirane.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Nemam nikakvih. Sve koje sam imala su se rasplinule. Nastojat ću podić dijete najbolje što mogu i potruditi se za egzistenciju. Preživjeti.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se

Zbog mog vjeroučiteljskog poziva i svjetonazora to ne dolazi u obzir, a i ne želim živjeti dvolično. A i da mogu, teško bi mi bilo steći povjerenje prema nekoj drugoj muškoj osobi. A bez povjerenja kao temelja mislim da ne može bit ništa dobro i normalno.

b) učiti živjeti sam

To i činim. I učenje je stalno u tijeku. Iz dana u dan.

c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Nadala sam se dok se brak mogao spasiti, pa ništa. Jedino kad bi se dogodilo čudo milosti Božje da mu promjeni moždani sklop. Drugačije nemoguće.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

To je sve život. Događa se i meni, a ne nekom tamo koga ne poznajem. Naučila sam razumjeti ljude dublje, ne suditi, gledati na život i ljude iz druge perspektive.

a) Što je prošlo dobro?

Dijete s kojim sad imam miran kut. Prihvatila sam da je tako i da treba ić dalje kroz život.

b) Što je trebalo biti bolje?

Normalniji odnos nas kao roditelja zbog djeteta. I zreliji i odgovorniji odnos i briga drugog roditelja- mog muža za naše dijete.

5.2. Jeste li ste imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Imala sam osjećaj manje vrijednosti zbog toga što sam rastavljena i što mi je život u mnogome ograničen. Ali sam bila otvorena pristat na sve da bi dijete raslo u obitelji i da se ne raspadnemo. Pokušala sam sve što sam u danom trenutku mogla i znala. Računala sam i na svoje krive korake i razmišljaš da sam, možda trebala ovako, no kad daš sve od sebe, nije me mučilo.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Kad sam god mogla išla bi na sv. Misu, tu bi se smirila. U sakramentu ispovijedi bih popričala sa svećenikom. Bila sam zaokupljena djetetovim zdravljem tako da i kad sam imala potrebu puno puta, nisam je mogla ostvarit.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Povjerenje u Božju Providnost.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Kad god mogu i kako mogu. Molitva mi je, kroz ovu životnu situaciju, poprimila različite dimenzije. Od površne do dublje.

6.3. Jeste li po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Jesam. Od porođaja gdje smo obje izvukle jedva živu glavu, komplikacija i svega, uvjereni sam da nas je Bog sačuvao puno toga. Za dijete se nije znalo hoće li preživjeti, s kakvim posljedicama, sad je zdravo i normalno, vrlo živahno i bistro stvorenje. Cijelo vrijeme sam vjerovala da me Bog neće ostavit.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Ok. Ako tražiš pomoć, učinit će sve što mogu.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Svi te drugačije gledaju. To je neminovno. Osim onih koji su uvjereni vjernici koji istinski žive svoju vjeru.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Da ostanu angažirani u takvim pitanjima i situacijama, ali malo sustavnije nego kao što je sada. Da se ponudi nešto osmišljeno, konkretno osobama koje se rastave, ali i dalje žele biti angažirani kao vjernici.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom?

U temelju nema.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Ne. Samo sad čvršće stojim iza nekih stavova.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Onda se tu ruši temelj Isusova nauka.

(4) Maja 2014. godine ima 45 godina, a rastavljena je već 18 godina. Brak u koji je ušla sa 23 godine trajao je 2,5 godine. Prije vjenčanja išla je na misu svake nedjelje, a poslije mjesečno jednom prosječno. Nisu imali djece u tom braku.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Zadovoljna sam, udana sam i imam jedno dijete.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Više me nitko ne maltretira psihički, bolji mi je životni standard u odnosu na prije, a taj faktor mi je važan jer ne moram brinuti oko osnovnih egzistencijalnih stvari.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Malo sam tužna jer ne znam što je s njim i što se ne mogu pričestivati. U mojoj vjerskoj praksi, pričest je od izuzetne važnosti.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Bila sam jako sretna jer sam se oslobodila velikog tereta. Takav brak opterećen teretom droge bio je nepodnošljiv, težak. Nisam mogla zamisliti da će moj život proći u suživotu s narkomanom koji ne pokazuje volju za oporavkom. Nakon takvog „pakla“, rastava je bila rasterećenje i novi, bolji život.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Djecu nismo imali, tako je sigurno Bog htio, a nakon rastave je olakšavajuća okolnost bila ta što sam potpuno promijenila sredinu, tj. napustila sam Pariz u kojem smo zajedno živjeli i vratila se roditeljima u Split tako da se nismo ni čuli niti smo se susretali. Ta fizička distanca mi je puno pomogla, a također i novi način života i ljudi...sve je išlo u moju korist.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave?

Nema odgovora.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Obitelj, a najviše majka jer je njezino ophođenje prema meni, kroz razgovore i velikom pažnjom, bilo terapijsko.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Nije mi bila potrebna pomoć liječnika jer je obitelj zadovoljila pomoć koja mi je u tadašnjem životnom trenutku bila nužna.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Mogu kazati da mi je život odmah normalno profunkcionirao jer sam se vratila u normalne obiteljske okolnosti, počela sam raditi i izlaziti s prijateljima tako da nisam prošla neke teške faze u kojima čovjek „vegetira“. Moji roditelji su se pobrinuli da sve prođe najbolje kako je moguće u takvim uvjetima.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Njegova ovisnost o teškim drogama, besparica i psihičko maltretiranje.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu?

Moja majka je to inicirala kad je pronašla moj dnevnik u kojem sam pisala sve što mi se događalo i što me mučilo. Promišljanje o rastavi poprimilo je ozbiljnost kad se jednom prilikom toliko nadrogirao i napio da nije bio u stanju stajati pa ga je moja otac odnio sa posla kući, a kad kada je napustio program liječenja tada sam shvatila da je rastava jedino rješenje.

3.3. S kojim zamislama i očekivanjima ste išli u brak?

Vjerovala sam da ćemo živjeti zajedno sretni, da ćemo imati posao i jednog dana djecu te da ćemo se vratiti u Hrvatsku.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Nije bilo lako jer se čovjek, protiv svakog razuma, nada promjeni na bolje. Koliko god teško bilo, izlazila sam vani s prijateljicama i trudila se što manje misliti na problem. Puno mi je pomoglo jer sam imala podršku roditelja pa je cijeli taj period bio zaista ljudski podnošljiv jer su mi oni davali veliku snagu.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Najprije faza patnje pa faza zabave i izlazaka i onda faza čekanja poziva na sud.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Bilo je skroz o.k. jer on nije bio tada na sudu.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Bilo je puno problema jer sam živjela s ovisnikom koji nije bio u stanju normalno rezonirati životnu stvarnost. Bili smo i bez novaca, živjeli smo bijedno. Iz dana u dan je govorio da će prestati, ali to se, naravno, nikad nije dogodilo.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Pa dogodi se da tu i tamo pomislim na njega, je li uopće živ i slično, ali sve moje misli su na razini sažaljenja.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Sugovornica nije odgovorila.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
- b) učiti živjeti sam
- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Bogu hvala, prvu sam mogućnost ispunila, drugo mislim da ne bih mogla živjeti sama i treće nisam se tome nikada nadala niti bih to željela jer je odlazak iz tog braka za mene bio spas.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kadsada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

a) Što je prošlo dobro?

Rastava i život poslije nje jer sam se u drugom braku ostvarila i kao žena i kao majka.

b) Što je trebalo biti bolje?

Trebalo je više zrelosti prije ulaska u brak. Da toga nije nedostajalo, možda se ne bih ni udala za tog čovjeka.

5.2. Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Niti malo jer vjerujem da odgovornost za rastavu ne počiva na meni.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Podrška moje obitelji bila je ključna.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Sugovornica nije odgovorila.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Redovno molim prije spavanja, a koji put zaspećem prije nego se pomolim do kraja.

6.3. Jeste li ste vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Nemam takvo iskustvo.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Sugovornica nije odgovorila.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Nisam osjetila nikakav prijezir, svi su se uglavnom normalno ophodili jer je u sredini u kojoj živim stopa razvedenih visoka. Nije bilo velikog čuđenja.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Očekujem da mi da mi pomognu dobiti poništenje braka.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom? Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Nema posljedica, redovno idem na misu nedjeljom. Jedino sam uvijek tužna prilikom pričesti na svetoj misi. Sina odgajam isto kao što su mene odgojili roditelji, šaljem ga na vjeronauk jer vjerujem da je vjerska formacija vrlo važna.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

To bi bilo od velike pomoći jer bi lakše bilo podnositi teret rastave.

(5) Petar je 2013. imao 41 godinu, a od rastave je prošlo 13 godina. U brak je, nakon godinu dana poznanstva, ušao sa 27 godina. Smatra se katolikom i na misu je i prije ženidbe i nakon rastave išao svake nedjelje. Nisu imali djece.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Nikad bolje, sa ženom i dvoje djece.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Radikalne promjene, dobio sam djecu, oženio se iz ljubavi, normalno živim, radim posao kojeg volim.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Ne mislim na nju.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Loše, ružno, bio sam „razvaljen“ od emocija i shrvan, bilo mi je užasno teško prihvatiti činjenicu da je otišla, ali brzo sam se vratio u relativno normalno stanje.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život?

Bio sam izgubljen potpuno, ali u to sam vrijeme radio po cijele dane, tako da mi je to puno pomoglo.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca u procesu rastave/razvoda?

Nema odgovora.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Jedino i isključivo vjera jer sam unatoč velikoj boli galopirajuće išao naprijed. Bog me vodio. Danas am svjestan da mi je učinila veliku uslugu jer sam nakon nje upoznao predivnu ženu s kojom sam formirao obitelj u kojoj sam slobodan i sretan čovjek. Bog je htio da više nismo zajedno.

2.5. Jeste tražili liječničku pomoć?

Ne.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Možda mjesec dana. Vrlo brzo sam se sabrao i išao uzdignute glave.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave?

Što se mene tiče, nema razloga. Jedno ljeto je sezonski otišla raditi u Njemačku iako je ovdje imala posao te se više nije vratila, a po ničemu nisam mogao naslutiti da će se to dogoditi. Ona je vjerojatno imala razloge, ali ja ih ne znam jer sam je u trenutku kad je otišla iz naše kuće vidio zadnji put, a da uopće nisam bio svjestan ni upoznat s tim da mi eventualno imamo ozbiljnih problema. Ustvari, samo me nazvala i rekla da se neće vratiti jer joj je doktor rekao da ne može imati djece i onda se opravdala da radi toga ne želi uništiti i moj život. Nakon što sam dugo promišljao, danas vjerujem da je ona drugačije od mene doživljavala život u braku i da se u našem braku nije realizirala njena vizija, no nije mi dala naslutiti da je nezadovoljna.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Kad me nazvala na telefon i priopćila mi to.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Stvaranje vlastite obitelji koja mi je oduvijek bila ideal.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Nazvao me njen odvjetnik i rekao mi da ona želi razvod te želim li ga i ja. Pristao sam. Bilo mi je teško, ali sam riješio sam sa sobom da moram nastaviti živjeti.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Sugovornik nije odgovorio.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Rastava je bila preko odvjetnika, ali bez ikakvog konflikta, trajalo je vrlo kratko i civilizirano.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Nije bilo problema nikakvih, osim toga što nismo mogli imati djece, ali nisam joj stvarao nikakav pritisak radi toga, a ni ona meni. Mislim da je problem svega u tome što je ona, a da mi to nije priopćila, imala viziju prije braka da će živjeti vrlo lagodno i imala je tko zna kakve snove, a to nije zadovoljeno. Bila je nezrela i jedini način je bio bijeg.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

To nije nije točno, bar sto se mene tiče. Godinama, dok me niste pozvali na ovaj razgovor, nisam se ni sjetio te žene.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Moja je budućnost sada s mojom ženom i djecom.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se

b) učiti živjeti sam

c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Živjeti s novim partnerom što sam i realizirao u novom braku, a ove druge dvije varijante ne dolaze u obzir.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

a) Što je prošlo dobro?

Dobro mi je prošlo to što sam spoznao koliko sam ja kao osoba jak, znao sam što želim, da želim nastaviti svoj život.

b) Što je trebalo biti bolje?

Ja sam od sebe davao sve i mislio sam da činim sve najbolje, ne mogu zamisliti da je nesto trebalo biti bolje, iako očito nisu bile dobre ni temeljne stvari kao komunikacija.

Pazite, moj brak je naprasno prekinut a da po ničemu nisam mogao naslutiti da će do toga doći.

5.2. Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Niti najmanje.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Pa već sam vam i rekao, pomagao mi je isključivo Bog. To mi je davalo nevjerovatnu snagu.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Znači mi sve, utjehu i nadu, nešto bez čega ne mogu zamisliti svoj život.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Obavezno ujutro i navečer i tako cijeli svoj život jer sam tako odgojen, ništa se nije promijenilo.

6.3. Jeste li ste po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Da, jedino po vjeri. Onaj trenutak kad me nazvala, otišao sam na groblje, u kapelicu i dugo se molio, a na groblje sam otišao jer mi je tamo najizraženija simbolika „novog“ života. Unatoč velikoj boli, istodobno sam osjećao i veliku utjehu.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

„Zakon“ je takav i ja ga poštujem, iako sam ja zakinut. Ali Crkvu jednako poštujem kao i prije.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Nikad mi nitko nije dobio, rugao se ili predbacivao, a napose ne od onih do kojih mi je stalo.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Znam da mi nitko ne može pomoći da se riješi moj status, ali redovno odem kod svog župnika na razgovor i to mi puno, puno pomaže jer me istinski sasluša i najdobroćudnije savjetuje. To je prijeko potrebno svakome tko ne može sakramentalno živjeti, a ovakvi susreti mi potvrđuju da nisam odbačen.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom?

Nikakve.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Nema, djeca su mi krštena, vodimo ih u crkvu svake nedjelje, redovno hodočastimo u Međugorje, svakodnevno zajedno molimo.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Meni zaista ne znači ništa to što ne mogu na sakramente jer se zaista osjećam čiste savjesti, ali to bi svakako bilo od velike pomoći jer ljudi, a pogotovo oni koji nisu odgovorni strašno pate, a to bi im bila utjeha. Mojjoj sadašnjoj ženi je to veliki problem i velika patnja.

(6) Zvonimir 2013. godine ima 35 godina, a u brak je, nakon poznanstva od 3 godine, ušao s 23. Pet godina je bio u braku, a od rastave je prošlo 7. Na misu ide svake nedjelje i prije vjenčanja i poslije rastave. O jednom djetetu iz toga braka skrbe zajedno prema sudskoj odluci.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Nikad bolje. Samo da ostane ovako.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Više nisam nervozan i nezadovoljan, sredio sam svoj život, stan, našao sam novu partnericu s kojom planiram brak.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Žalim tu osobu jer mislim da nije normalna, pogotovo jer ima novo formiranu obitelj u kojoj se teško snalazi.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Bilo mi je užasno jer nisam mogao viđati dijete, bio sam prazan jer kad sam dolazio u kuću, više nije to bio moj dom, ni moja žena, ni naše dijete, sve je bilo prazno i to se prenosilo i u moju nutrinu. Potpuna pustinja.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Sve se promijenilo, ali sam svjestan da sam na dobitku jer je stalno bila prisutna nervoza, rasprava, svađa, nesuglasice.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Što se tiče mene, dijete je bilo zaštićeno, ali ona me ucjenjivala, nije mi ga davala uvijek kad je bio moj red, poigravala se kao da je dijete igračka.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Dijete, molitva, roditelji i moje sestre.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Ne.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Otprilike 4 – 5 mjeseci da mogu normalno živjeti, ali imao sam dijete pa me to najviše motiviralo da nastavim sa životom normalno jer je dijete trebalo brigu i pažnju, a i bio sam svjestan da nisam odgovoran za raspad braka. To je bila olakšavajuća okolnost koja me tjerala da idem dalje.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Prevara moje žene s drugim muškarcem, a onda i njena odluka da me napusti.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Tjedan dana prije nego što me napustila jer smo se posvađali i dala mi je do znanja da će me napustiti iako sam mislio da je to samo nešto prolazno.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Da imam ženu, obitelj, da živimo zdravo i normalno.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Vjerovao sam da se to ipak neće realizirati, bio sam zbunjen i molio se da se to ne dogodi, unatoč tome što je naš brak postao nalik kaosu.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Nije uopće bilo prijateljski, bilo je rasprava i svađa jer je ona dobila dijete u novoj vezi, a još se nismo bili formalno razveli, pa je to dijete nosilo moje prezime. Time sam je ucjenjivao da je dijete moje samo da mi prepusti naše zajedničko dijete.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Najveći problem bila je njena odsutnost i njena želja za „samostalnim“ životom pored obitelji i to da ima svoju privatnost iz koje smo dijete i ja isključeni. Nепrestano i neumjereno je imala potrebu negdje izlaziti s društvom. Udala se s 18 godina i bilo mi je prihvatljivo da se nalazi povremeno s prijateljicama, ali ona nije u tim izlascima imala mjere.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Ljudima kojima je umrla žena, ako je brak bio ispravan, sigurno neće izići iz glave, ali kad je u pitanju „beštija“, to se ipak zaboravi.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Oženiti sadašnju curu te s njom, u zajedništvu, s mojim sinom, oformiti obitelj i novi život.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
- b) učiti živjeti sam
- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Dakle, kao što sam već i rekao, ponovo se oženiti te živjeti životom dostojnim normalnog čovjeka kojem je cilj zdrava i sretna obitelj. Ne bih htio biti sam, a napose ne mogu zamisliti mogućnost ponovnog života u braku s bivšom ženom.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

a) Što je prošlo dobro?

Jedino dobro je naše dijete.

b) Što je trebalo biti bolje?

Trebalo mi je više njene brige za mene, eto to je meni falilo da se osjećam od nje „zbrinut“, željen i voljen.

5.2. Jeste li ste imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

U početku me nagrizala savjest jer sam se mislio u čemu sam trebao biti bolji, predaniji i pouzdaniji, ali poslije mi je „sjelo“ da nisam mogao utjecati na nju. Jednostavno ne mogu prihvatiti da sam ja odgovoran ili da sam nečim izazvao to da ona pobjegne u „tuđi krevet“.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Roditelji i vjera su mi bili oslonac, to me spasilo od ludila.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Ono što je nužno za moj život, što je potrebno i što me spasilo.

6.2. Kako često molite? Da li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Svakodnevno, otkad znam za sebe to je konstanta jer sam tako odgojen.

6.3. Da li ste po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Najveći blagoslov koji sam dobio po vjeri moja je sadašnja cura koja će mi za nekoliko mjeseci postati žena.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Katastrofa, iznenađujuće loše jer ne mogu shvatiti da štiti nešto što je tako loše, a napose „ne sagriješi bludno“, a ona je učila preljub, ostavila me i ja to moram ispaštati. Osjetio sam se izigran.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Nisam tome davao posebnu važnost, bio sam toliko opterećen tom situacijom da me nije bilo baš ni briga što drugi govore ili misle. Najvažnije od svega bilo je to da su uz mene moji roditelji i sestre.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Očekujem svašta, ali vidim da od toga nema ništa, nema nešto konkretno organizirano ili ponuđeno nama koji smo se, ne vlastitom krivnjom, našli u ovakvoj situaciji. Bilo bi potrebno da imaju malo više razumijevanja, vremena i volje za ovakve kao ja.

7.4. Kakve posljedice ima rastava/razvod na Vaš odnos s Crkvom?

Idem u crkvu i dalje svake nedjelje, a tako odgajam i svoje dijete, ali sam ljut na institucionalnu crkvu koja mi ništa nije pomogla ni olakšala, a ni mojoj budućoj ženi koja s mojim razvodom nema nikakve veze, a cijeli će život ispaštati jer ne može primati sakramente.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Ne, niti malo.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

To bi mi bilo od velike važnosti, a vjerujem i svima koji do toga drže. Kad bih se samo mogao ispovjediti...u stvari, to još uvijek mogu, no kad sklopim civilni brak, znam na što pristajem.

(7) Naša sugovornica Ivana 2016. godine imala je 50 godina. U brak je, nakon 9 mjeseci poznanstva, ušla s 29 i u njemu ostala 10 godina. Prošlo je 12 godina od rastave. Dvoje djece iz toga braka je pripalo majci. Na misu nedjeljom, kako prije vjenčanja, tako i poslije ide mjesečno jednom.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Radim, školujem djecu, podstanar sam.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Ostala sam sama, s 2 male djece u gradu u kojem nisam imala nikog svojeg jer nisam oдавde pa je organizacija života uz posao bila popriličan izazov. Organizacija svakodnevnog života je bio otežan i zbog toga što nam je standard također prilično pao pa djeci više nisam mogla pružiti život na koji su navikle.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Ne volim puno razmišljati o njemu jer sam s djecom živjela dan po dan i bila orijentirana na rješavanje svakodnevnih problema. Na njega nikad nismo mogle računati. Žao mi je što se ne ponaša kao otac svojoj djeci i što je odustao od našeg braka bez da se potrudio. Očito mu nije bio važan. Smetaju me podmetanja, njegovo ružno ponašanje prema djeci i meni, nemogućnost otvorenog razgovora iako sam puno put pokušavala zbog djece i sebe, iskrivljavanja stvari koje su se u prošlosti dogodile, njegove laži, ogovaranja i sl.. Sad je već prošlo dosta vremena ali me uvijek iznenadi kako i dalje nastoji zakomplicirati život djeci i meni. Evo zato ne želim o njemu puno razmišljati.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Bila sam tužna, razočarana, osjećala sam se iznevjereno ali nisam imala vremena puno se baviti sobom.

Organizacijski je bilo složeno jer nisam imala nikoga tko bi mi pomagao s djecom ili bilo kojom drugom aktivnošću koji sam trebala obaviti. Jedno dijete je išlo u školu u vrijeme dok sam radila drugo u vrtić, u tom trenutku nije bilo boravka.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Ja sam bila svjesna da dobrobit naše djece ovisi o meni, jer sam bila roditelj koji nije pobjegao od obaveze, i da im moram dati maksimalnu podršku. Djeca su bila zbunjena i bilo im je teško što im se roditelji rastaju. Željela sam da im se neka rutina u životima koje su one vodile ne promijeni do kraja.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Kod rastave sam nastojala djecu što više poštediti trauma i kad god je to bilo moguće nisam ih opterećivala previše. Zbog toga sam pristala na razne kompromise. Njihov otac je više brinuo o materijalnim stvarima koje smo stekli u braku (kuća, auto i sl.) pa se baš nije puno borio da provode vrijeme s njim kad je to dobio. Isto tako od prvog dana je dobio maksimalnu mogućnost da se druži i provodi vrijeme s djecom no to nije puno koristio. Činilo mi se da je važno da se djecu ne razvlači po sudovima i centrima i da im se dodatnim prepucavanjima još više ne oteža svakodnevni život i to sam ostvarila. Bez obzira na sve djeca žele i trebaju oba roditelja a jedan roditelj ipak ne može u cijelosti nadoknaditi oba koliko god se trudio.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Snagu sam pronalazila u svakodnevnim sitnim uspjesima i lijepim stvarima koje bi se dogodile, u dobrim ljudima koji bi se našli na putu meni i djeci i oplemenili naš život

„nastojala sam pronaći svoj mir i spokoj u svojoj nutrini. Kroz život sam se navikla oslanjati na sebe Razgovarala sam s jednim svećenikom koji mi je rekao da se ne bojim i da će sve biti dobro. Iz nekog razloga mi se činilo da će na kraju tako i biti. Nije uvijek bilo lako imati i crpiti snagu, nekoliko puta sam se razboljela, ali nisam se predala. Život ipak ide dalje i mislim da je jedan od ciljeva tražiti u njemu što više dobrog i učiniti ga najboljim mogućim i ne postati ogorčen jer to više razara od bilo kakve obaveze i odgovornosti. Čini mi se da su ipak tamo negdje postojali anđeli koji bi mi pomogli kad mi je najteže.

2.5. Jeste li ste tražili liječničku pomoć?

Otišla sam jednom u mentalnu dječju bolnicu na testiranje kako bih provjerila u kakvom stanju su djeca, u kakvom ja, da li se ponašam dobro u skladu s novom situacijom, vidjela da li nam dobro ide, mogu li učiniti još što kako bi bezbolnije prevladali novonastale uvjete. Bila sam svjesna da sam u prilično neočekivanoj situaciji na koju se nisam pripremala pa mi je koristio razgovor sa stručnjacima koji su se sreli sa veliki brojem sličnih situacija i mogla sam s njima podijeliti iskustva drugih roditelja.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Od malena sam se naviknula brinuti o sebi i drugima jer sam kao dijete živjela sam s bolesnom majkom, većinom bez oca. Život ni u jednom trenutak poslije rastave nije prestao funkcionirati jer smo djeca i ja ostali prepušteni sami sebi i opcija nefunkcioniranja nije dolazila u obzir. Ja sam u toj priči bila roditelj i moja odgovornost je bila da život funkcionira koliko je to najbolje moguće. Lijevala sam suze krišom, usput, u hodu, jer nije bilo prostora za stajanje, nekad brže, nekad sporo, ali smo išle naprijed.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave?

Moj suprug je otišao iz stana u kojem smo živjeli svojoj mami. U stvari sam bila udata za majku svog supruga i njega istovremeno, na kraju sam shvatila da na to nisam bila spremna iako sam se trudila. Mislim da je pobjegao od obaveza i odgovornosti i nakon nekog vremena sam se s tim složila. Nismo mogli razgovarati jer je to odbijao, nije htio tražiti pomoć ni od koga jer je sve osim sebe i svoje majke smatrao budalama koje neće njemu govoriti kako će živjeti. Naravno, u svojoj glavi on nikad nije bio odgovoran ni za što. Na kraju braka sam imala česte migrene, tikove i sl i shvatila da se baš i nije pametno po svaku cijenu boriti za takav život, pogotovo jer sam bila jedina koja se htjela boriti. Iako moj bivši suprug u drugim odnosima dobro funkcionira (kad smo sklapali brak imao je preko 33 godine), nezreo je, vjerojatno nije bio spreman za ženu i djecu jednostavno je odlučio da ne želi biti dio naše obitelji.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Kad smo počeli šutjeti za vrijeme vožnje automobilom i shvatila sam da više nemam volje govoriti. To više nisu bili razgovori jer me moj suprug nije doživljavao i isključio je mene i djecu iz svojeg života. Bilo je i emotivnog i psihičkog zlostavljanja i život u takvom braku bez promjena je počeo izgledati nemoguć. Provociranja i poniženja su postala redovita.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Očekivala sam da sam pronašla osobu s kojom ću dijeliti dobre i loše događaje u životu i koja će mi biti partner i da ćemo jedno drugom biti oslonac u svim situacijama. Bila sam spremna na nesuglasice, na kompromise, na teške periode i na velik trud, ali na rastavu nisam.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Suprug je otišao iz stana dok sam bila na poslu. Nije mi rekao da će otići pa sam bila iznenađena kad sam došla kući i vidjela da je uzeo svoje osobne stvari, naš zajednički auto, ključeve kuće koju smo zajedno gradili i dječju ušteđevinu i ostavio djecu i mene u podstanarstvu. Bila sam iznenađena, tužna, šokirana, s druge strane morala sam se pobrinuti za školu i vrtić djeci, aktivnosti i sl pa sam se bacila na to. Uzela sam nekoliko dana godišnjeg dok sam se uspjela organizirati. Pokušala sam smiriti djecu koja su bila uznemirena. U nekim trenucima sam se osjećala bespomoćno ali to bi bio luksuz koji si nisam mogla dozvoliti. Prkosio je inatio se, provocirao što me je ljutilo, stvarao nam je razne teškoće no trebala sam ostati pribrana. Na momente sam bila ljuta ali to mi isto bas nije pomoglo. Bilo je i drugih osjećaja, ali ih sve trebalo držati pod kontrolom. Danju sam bila s djecom i na poslu, kad bi one legle pospremala sam kuhala, plakala sam često od bespomoćnosti u prvo vrijeme, ali poslije sve manje.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Bilo je svakakvih faza i stvarno mi ih je jako teško sistematizirati. Imala sam osjećaj da ni se svijet ruši jer sam se udala da bih s nekim dijelila život doživotno pa me to što se dogodilo na način na koji se dogodilo zateklo. Trebalo je nastaviti dalje i to mi je bila vodilja kroz sve što se događalo.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Proces rastave je počeo tužbom supruga koju mi nije najavio kao ni odlazak iz stana i trajao je najkraće moguće jer sam se odmah složila s rastavom kad sam vidjela da stvarno odlazi, iako mi to u tom trenutku nije bilo normalno. Bilo mi je krivo što samo tako odustaje ali sam i shvatila da ako netko želi otići treba ga pustiti da ode što prije. To je Sud na kraju vodio kao sporazumnu rastavu, trajalo je svega 3 ročišta s presudom. Strašno je bilo slušati kako laže da bi sebe prikazao dobrim i kako laže o svojim prihodima da bi mu sud odredio što manja davanja za djecu. Shvatila sam da misli samo na sebe i da sam ga idealizirala. Sud je krenuo oko 1 i pol godinu od njegovog odlaska i njegovo ponašanje mi je pomoglo da konačno shvatim da taj čovjek nije onakav kakvog sam ga ja vidjela i po prvi put pomislila da je dobro što je otišao.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Nažalost s mojim suprugom je bilo vrlo teško govoriti o bilo čemu što je izgledalo kao problem. Jednostavno ga to nije zanimalo. Kad bi se pokvarila žarulja rekao bi da se pokvarila žarulja i da to treba riješiti. Uvijek je netko drugi trebao nešto riješiti, on nikad. Vjerujem da mi i nismo imali ni jedan problem koji se ne bi mogao riješiti razgovorom, ali za to je potrebna obostrana dobra volja. Kad bi se nešto i dogovorili dogovor bi pao u vodu ako bi njegova majka imala različito mišljenje od onog oko kojeg smo se dogovorili. Jedino je na kraju bilo važno njegovo i viđenje mišljenje i vjerojatno nije zbog toga imao potrebu razgovarati. Zanimljivo je da inače u drugim odnosima prema drugim ljudima nije bio takav.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Pokušala sam da moj bivši suprug bude u mojoj glavi što manje i u tome sam uspjela. U početku se događalo da djeca provedu koji sat s njim i dođu i pričaju mi što je tko kod tate rekao ružno o meni. To mi je teško padalo pa sam zamolila djecu da mi ne govore o tome što je tko ružno rekao o meni, već da mi samo kažu da li je njima bilo lijepo. Boljele su me neistine koje je on širio a ja bi ih od nekog čula pa sam sve osobe koje su mi pokušavale nešto reći zamolila da to zadrže za sebe, jer me razmišljanje o njegovim ogovaranjima jako boljelo. Začudo, to je pomoglo i manje sam se nervirala i sve manje

razmišljala o njemu. S vremenom je to postalo rijetko, samo kad bi rješavala nešto u vezi s djecom. Drugi aspekti njegovog života me odavno ne interesiraju. Događa se da i razgovaram s njim iako se on i dalje trudi provocirati i prigovarati. Više se na to ni ne obazirem.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Nema odgovora.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
- b) učiti živjeti sam
- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Nikad nisam ozbiljno razmišljala o životu s nekim drugim partnerom niti se opet vjenčati, ponekad se u priči spomene ta mogućnost ali za sada je baš nisam shvaćala kao moguću za mene. Od ranog djetinjstva sam morala brinuti o bolesnoj majci pa sam naučila biti samostalna i vjerojatno me to pripremiло na život u kojem živim sama i brinem se o djeci. Do oko dvije godine nakon što je moj bivši suprug otišao vjerojatno bih prešla preko svega i sve oprostila i ponovo željela živjeti s njim. Sad sam mu, nakon svega i proteka ovoliko godina u kojima sam progledala“ zahvalna što se nije vratio. Ukoliko jednom upoznam nekog s kim bih mogla zamisliti zajednički život to i pokušam ostvariti, ali čini mi se da sam za to prestara.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

Potvrdila sam svoje ranije naučeno da je za brak potrebno dvoje, bez toga ne može uspjeti. Također je i za kraj potrebno dvoje, a to sam shvatila kad sam na kraju i sama odustala od našeg braka.

a) Što je prošlo dobro?

Dobro je što su naša djeca izrasla u prilično samostalne, normalne, mlade djevojke i što smo nastavile živjeti koliko-toliko normalnim životom.

b) Što je trebalo biti bolje?

Vjerojatnije sam trebala bolje procijeniti osobu s kojom sam sklopila brak i možda se više za sebe boriti kad je sve krenulo nizbrdo.

5.2. Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Preispitivala sam sebe i tražila odgovore na pitanja gdje sam ja pogriješila. Vjerojatno i jesam u mnogim stvarima ali sam se trudila i nešto dobro učiniti, detektirati pogreške i popraviti ih.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

S vremenom sam shvatila da nitko nije savršen i da svatko od nas može biti odgovoran samo za svoje krive procjene i postupke. Ne moramo moći i biti u stanju sami riješiti baš svaki problem. Oni koji nas vole i doživljavaju shvatit će nas i kad se ne trudimo previše. Danas znam da se s problemima treba boriti onoliko koliko nam treba da bi ih riješili ili objasnili. Strah od problema je jednako gubljenje vremena kao i prebiranje po prošlom problemu, gubi vrijeme i onemogućuje življenje normalne sadašnjosti.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Vjera mi je oslonac iz kojeg izvire moja unutarnja snaga.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Molim se kad god osjetim potrebu. To se nije mijenjalo. Godi mi u tišini i miru razmisliti o svemu što mi se događa.

6.3. Jeste li po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Mislim da jesam. Spomenula sam svećenika koji me je uvjerio da će sve biti dobro, stvarno mi se nekako „razbistrilo u glavi“, činilo da će biti dobro i da idem dobrim putem. Također, kad mi je bilo najteže, dogodilo bi se nešto, neka sitnica, koja bi mi olakšala da tu teškoću prebrodim.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Nisam očekivala da će Crkva rješavati probleme moje rastave jer Crkva u pravilu nema pozitivan stav prema rastavama.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Kako tko, neki su pokušali pružiti podršku, drugi su sebi davali za pravo osuđivati iako nisu bili upućeni u konkretna događanja. Zanimljivo je da su se u međuvremenu neki od tih koji su osuđivali našli u istoj situaciji.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Ne očekujem ništa posebno od njih. Oni su isto samo ljudi i očekivanja od njih mogu biti jedino u skladu s tim kakve su osobe. Pretpostavljam da osoba koja traži pomoć očekuje barem blagost, strpljivost, razumijevanje i nekoga tko zna slušati i pružiti utjehu, čak i ako ne doprinese rješavanju problema. Ne posjeduju svi ljudi te kvalitete. Osim toga, vjerojatno osobe koje nisu iskusile život u braku i govore samo iz teoretskog znanja o tome teško da mogu u potpunosti razumjeti probleme koji iz tog odnosa proizlaze.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom? Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Žao mi je što ne mogu bez straha od osuđivanja otvoreno o rastavi porazgovarati sa bilo kim u Crkvi. Ne kažem da ne mogu ni sa kim no umara i frustrira to što postoji velika mogućnost da će pristup djelatnika Crkve biti „s visoka“ i arogantan, osuđujući čak i prije nego dođemo o problema. Jednom sam za dijete zamolila jednog svećenika za malu uslugu koju je redovito odobravao drugoj djeci i doživjela sam jako neugodno iskustvo koje ne bih željela ponoviti. Mojoj djeci sam ipak pružila religiozni odgoj bez obzira na neugodne situacije s djelatnikom Crkve, jer uvijek ima i plemenit djelatnik Crkve koji je strog, ali pravedan i pomaže ljudima kojima pomoć treba. U mojoj glavi Crkva bi trebala biti i utočište, a nikako ne bi trebalo djecu osuđivati jer su im se roditelji rastali.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Smatram da su osobe koje su rastavljene jer ih je netko ostavio ili su rastavljene bez svoje krivnje nepravедno kažnjene na ovaj način. Što su ti ljudi trebali učiniti da sačuvaju brak i kako? Zar nitko od njih nema pravo na novi početak? Ponekad je uz sav trud brak nemoguće održati. Možda to netko tko nikad nije bio u braku ne može razumjeti. Pogotovo je samohranim roditeljima život i bez dodatnih kazni prilično složen.

Crkva bi morala dosta toga promijeniti da bi dozvolila sakramente pa ne znam kolika je vjerojatnost da se to promijeni i pod kojim bi to trebalo uvjetima biti da se ne naruši sadašnje učenje Crkve koje govori da je brak neraskidiv.

(8) Marta je 2012. imala 33 godine. U brak je ušla s 18 godina, nakon poznanstva od jedne godine te je u braku ostala 11 godina. Od rastave je prošlo 3 godine. Imali su jedno dijete i kod razvoda je pripalo njoj na brigu i odgoj. Nedjeljom je prije i poslije išla na misu jednom mjesečno.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Živim kao samohrana, nezaposlena majka s djetetom i mojim roditeljima.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Sad mi je puno lakše jer sam u braku bila i fizički i psihički zlostavljana, sad mi se život okrenuo na bolje. Iako je teško biti sam s djetetom, ovako mi je puno bolje jer u braku nisam imala podršku u nikakvom smislu.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Budući da je moj bivši muž živio i još uvijek živi poročno, drogira se i kockar je, voljela bih zbog sina, da se bivši muž vrati na pravi put, a što se tiče mojih osjećaja, nemam ni mržnje ni ljutnje, sve sam „pregrmila“ jer je on otac mog djeteta i bila bih sretna da se moj sin, kad odraste, ne stidi svog oca.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Bilo mi je užasno jer nisam imala potporu od nikoga, ni od roditelja, ni od sestara... bila sam sama u cijeloj „priči“, a imala sam dosta problema, tj. prijatniji od bivšeg muža, verbalnog i fizičkog zlostavljanja. Puno lakše bi mi bilo da sam imala bar nečiju podršku. Jedino sam znala da postoji prijateljica koja mi je bila vjenčana kuma i da joj se mogu obratiti iako fizički nije bila prisutna.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Bila sam poprilično pod stresom i u strahu, osjećala sam se usamljenom i na dane nisam mogla funkcionirati, a sinu je to teško palo jer bi kao i svako drugo dijete htio da mu tata i mama budu zajedno.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Pošto je bivši muž uvijek terenski radio, sinu je falila očinska figura i vidi ga u potpuno drugom svjetlu od stvarne slike. Obožava oca i iz tog razloga sam, da dijete ne ostane bez oca, dugo odgađala svoju odluku.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Motivirala me nada u bolji život jer situacija u kojoj sam živjela do tada bila je nepodnošljiva i vjerovala sam da djetetu mogu pružiti bolju budućnost od one stvarnosti u kojoj smo živjeli, bez šokova, fizičkog i verbalnog maltretiranja.

2.5. Jeste li ste tražili liječničku pomoć?

Ne.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Otprilike godinu dana, iako je puno i nakon toga ovisilo o raspoloženju i scenama koje mi je priređivao moj bivši muž, npr. njegove prijeteće, a ponekad i obećavajuće poruke kao „volim te“ i da će se promijeniti poljuljale bi ponekad moju odluku. Natovarao mi je osjećaj krivnje kako naš sin radi rastave pati, pa mi je puno vremena trebalo da shvatim kako sam ipak donijela najispravniju odluku.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Neuredan tj.poročan život mog bivšeg muža (kocka i droga), te fizičko i psihičko zlostavljanje, npr. da mi napakosti, svu moju odjeću za posao bi namočio u kadu punu vode ili mi sakrio čizme da ne mogu otići na posao, a morala sam raditi jer je to bio izvor moje egzistencije, a poslodavci su me, poznajući moju situaciju, još više izrabljivali. Koliko me psihički uništavao, govori i činjenica da je često usred noći u moj mobitel upisivao svakakve poruke te me poslije optuživao da imam ljubavnika koji mi to piše.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu?/razvod

Nakon otprilike pet godina, potaknuta razlozima koje sam već navela.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Željela sam dom pun ljubavi, kućicu u cvijeću, željela sam stvarati obitelj i nešto postići jer znala sam da on materijalno nema ništa, ali to mi nije smetalo jer sam vjerovala da zajednički možemo sve. I sagraditi kuću i pružiti djeci normalan i siguran život, školovanje...

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Razmišljala sam o rastavi, ali poznajući njega, živjela sam u strahu od batina. Bilo me strah i bilo mi je neugodno, pitala sam se jesam li promašila život. Zнала sam da nemam ničiju potporu, ni moralnu ni materijalnu. Uvjerena sam da u našoj sredini mnogo žena ostaje u braku upravo iz egzistencijalnih razloga u jer ne rade i nemaju nikakav izvor prihoda, a mnoge ni njihovi roditelji ne bi primili natrag.

Pitala sam se kako će se osjećati moje dijete, je li mu bolje da ostanemo u braku, nisam željela ostaviti ga bez oca. Bilo je puno pitanja, a jedini odgovor je bio da će mi biti vrlo teško i toga sam bila svjesna u svakom trenutku.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Bilo je vremena kad sam pokušavala pomoći mu, promijeniti ga, na lijepo s njim, na ružno, pokušavala sam prijetnjama da ću otići, ali on ništa nije doživljavao ozbiljno. I onda je bila faza kad sam razmišljala kako će se osjećati moje dijete ako ostavim njegovu oca. U jednom trenutku sam shvatila da bi za Marina bio bolji drugačiji život. Razmišljala sam hoće li me Marin mrziti ako napustim njegovu oca i budući da sam zaključila da je to najbolje da odemo, uvijek me držala misao da dovoljno volim svog sina da mu dopustim da me mrzi i onda sam krenula u rastavu i borila se za svoje dijete i stavila djetetovu dobrobit ispred svoje.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

I s konfliktima i neugodama i s vrijeđanjima, bilo mi je to vrlo mučno razdoblje. Prijetio je da će ubiti i mene i moju obitelj, čak je napisao pismo da će ubiti i mene i sebe i naše dijete.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Kad sam dolazila s posla u kasne večernje sate jer sam radila na trafici, nalazila sam ga za stolom s priborom za drogu i takav je inzistirao da imamo seksualne odnose. Najčešće sam izmišljala razloge zbog kojih ne mogu, a kad nisu prolazila ni moja uvjerenja da ne mogu, nakon odnosa sam se osjećala silovano.

Nije bilo moguće s njim razgovarati o problemima jer nije bio svjestan ni svojih grešaka ni postupaka. Pokušavala sam razgovarati da potražimo stručnu pomoć, pokušavala sam ga zastrašiti, ali on nije bio, zbog utjecaja droge, u stanju shvatiti me ozbiljno.

- 3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?
Ne bih se s tim složila. On je dio moje prošlosti i tamo treba i ostati.

4. Planovi za budućnost

- 4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Prije svega se želim zaposliti i odgojiti svoje dijete u normalno, odgovorno stvorenje bez trauma iz djetinjstva koliko to bude moguće.

- 4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se

Kad bih naišla na nekoga s kim vidim svoju budućnost i tko bi prihvatio moje dijete, otvorena sam za tu mogućnost. Ako u tome nema mjesta za moje dijete, od toga nema ništa.

- b) učiti živjeti sam

Živim sama i nije mi loše, ali smatram da čovjek nije stvoren da živi sam. Treba postojati netko s kim mogu podijeliti i radost i bol.

- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Za mene je to prošlo svršeno vrijeme. Kad se nešto razbije, više se ne može zalijepiti.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

- 5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

- a) Što je prošlo dobro?

Jedne prilike me u noći probudila svađa susjeda i u tom trenutku sam pogledala u svoje dijete koje konačno mirno spava i shvatila da sam napravila dobro svom djetetu jer sam ga konačno lišila života punog svađa i tuče. Dobro je da sam napustila takav život.

- b) Što je trebalo biti bolje?

Trebao je biti više prijateljski odnos između mene i bivšeg muža radi dobra našeg djeteta, ali on to ne želi.

- 5.2. Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Grizla me savjest jer mi je on nabijao osjećaj krivnje i pokušavao uvjeriti dijete da sam ja ta koja je razorila našu obitelj.

- 5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Najčešće suzama.

6. Značenje vjere u životu

- 6.1. Što Vam znači vjera?

Bez vjere čovjek nije potpun i to mi je jako bitan segment u životu.

- 6.2. Kako često molite? Da li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Molim svakodnevno, posebno u teškim trenucima intenziviram molitvu.

6.3. Jeste li po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Kad god sam se osjećala nemoćno, da nema nikoga, da me nitko ne voli, ipak sam vjerovala da me Bog voli i da će mi on pomoći da sve to prebrodim.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Imala sam osjećaj da sam odbačena zbog rastave iako smatram da nisam ništa loše napravila nego najbolje što je bilo moguće za sebe i svog sina. Osjećala sam da sam svrstana u skupinu najvećih grešnika koji ne žive po vjeri u niti jednom trenutku. Nisam osjećala da se mogu obratiti nekome iz Crkve jer mi se činilo da će me osuditi budući da Crkva ne podržava rastavu.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Ljudi koji me poznaju, na tu situaciju su gledali s odobravanjem dok ljudi koji me ne poznaju osobno, ali znaju da sam razvedena, gledali su me s osudom jer stav moje okoline prema ženama općenito je vrlo loš, a napose prema rastavljenim ženama. Kod nas su rastavljene žene sinonim za prostitutke.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Nemam očekivanja jer kad mi je bilo najteže i najgore, obratila sam se jednom svećeniku za razgovor očekujući utjehu, a on se obrušio na mene kao strvinar na lešinu i to mi je bilo jako bolno iskustvo koje me na neki način odmaklo od Crkve. Ne od vjere i ne od Boga. Vjerujem da sam imala nesreću sresti baš takvog svećenika, ali ne vjerujem da su svi takvi iako je moje povjerenje u hijerarhijsku Crkvu time poljuljano.

7.4. Kakve posljedice ima rastava/razvod na Vaš odnos s Crkvom?

Smatram da bi Crkva trebala imati malo više razumijevanja i ući u srž problema rastavljenih, a ne površno pristupati onome što je postalo sveprisutno i svakodnevno u društvu. Smatram da se Crkva ne bavi dovoljno slučajem kao što je moj, a vjerujem da je to poslanje Crkve. Zbog negativnog iskustva sa svećenikom kojeg sam spomenula, distancirala sam se od Crkve. Ako nas Bog ne osuđuje za neke postupke i oprašta nam, i Crkva bi se tome trebala okrenuti, a ne osuđivati i zabranjivati sakramente onima koji se ponovo odluče na brak.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Nema. Dijete odgajam u vjeri, šaljem ga na školski i župni vjeronauk i obavezno na nedjeljnu svetu misu.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

To bi me više vratilo Crkvi jer smatram da sakramenti približavaju Bogu.

(9) Sugovornica Josipa 2012. ima 29 godina. U brak je, nakon poznanstva od tri godine, ušla u 19. godini. U braku je ostala 4 godine, a od rastave je prošlo oko 6 godina. Dvoje djece pripalo je njoj na brigu i odgoj. Prije vjenčanja na misu je išla rijetko, dok je nakon rastave počela ići svake nedjelje.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Danas sam rastrgana na sve strane kako bi se reklo, živim s djecom, majkom, bratom i sestrom i cijelu obitelj sama uzdržavam svojim radom. Brat ne radi, majka također, a sestra je na fakultetu. Jako malo vremena provodim sa svojom obitelji upravo iz tog razloga što radim, a radim 2 posla. Duhovno sam mirna samo vikendom, jer se ne moram nigdje žuriti i mogu provoditi vrijeme s njima. Želim se osamostaliti i početi živjeti sama s djecom, imati miran život, ali mi je opet žao i nekad mi se čini i nezahvalno ostaviti majku koja me primila s djecom u kuću nakon svega i pomagala mi u odgoju djece. Moram priznati da više vremena ona provodi s njima nego ja, jer je ona uvijek u kući. Djeca viđaju oca i njegovu obitelj kad god požele, jer smatram da im ne smijem nametati svoju volju, radi moje gorčine i tuge koju sam proživljavala i još uvijek proživljavam zbog razvoda, niti im braniti bilo što, što je u suprotnosti s Božjim i moralnim načelima.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Prije razvoda sam bila ponosna žena i majka. Sve u svemu jako sretna i pokorna, jednostavna. Bila sam zadovoljna malim stvarima. Domaćica koja se brine o svojoj djeci, mužu i kući. Temeljne promjene su se dogodile, jer sam počela raditi i više nisam mogla biti s djecom cijeli dan. To me jako boljelo, najviše sam patila zbog toga. Dolazila sam s posla umorna i nervozna što bi se naravno odražavalo i na djecu, nikada me nisu vidjele u takvom svjetlu. Poslodavci su me iskorištavali upravo zato što znaju da nemam izlaza i da moram raditi. Ostavljali bi me da dodatno radim što mi ne bi plaćali, gorivo mi nikada nisu platili, plaća mi je bila jako mala, ali ja nisam imala izbora. Duhovno sam bila satrvana, u meni je tinjao bijes i razočaranje u život. Samo su mi moja djeca bila snaga. Prije sam živjela miran život, a sad živim 100 na sat. Uvijek nešto trčim, snalazim se, nemam dovoljno vremena za sebe, za druge. Život mi se drastično promijenio i ja sam se promijenila.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Sada kad pomislim na njega prvo što osjetim je žaljenje njega samog znajući što je propustio i izgubio, nakon toga mi se javi osjećaj mržnje što je učinio meni i djeci, što je razrušio našu obitelj, moje ideale o mirnom obiteljskom životu s puno ljubavi i topline. I opet nastupi žaljenje njega samoga, jer opet po tko zna koji put shvatim da on nikada nije osjećao istinsku ljubav koju smo mu djeca i ja davali i da jednostavno nije sposoban ni primiti je, niti dati, sve mu se temeljilo na lažima koje je izgovarao i činio je to tako dobro da je i sam sebe uvjerio da je tako.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Nakon rastave bilo je grozno. Ljudi su me osuđivali iako ništa nisam kriva osim što sam napustila muža. Izmišljali su svakojake priče, dolazili se naslađivati, da tako kažem, mojom ogromnom tugom i teškom ranom. Ja sam bila psihički i fizički shrvana. Puna bijesa, gorčine, razočaranja životom, razočaranja u muža, njegovu obitelj, ljude oko sebe, cijeli svijet mi je bio neprijatelj. Bojala sam se da ne izgubim djecu, da mi i njih ne odvede iz nekog svog inata što sam ga napustila. Gutala sam poniženja i trpila niske udarce samo kako bi djeca rastavom pripala meni. Moji najbliži su me tješili, ali nikada pa ni danas nisu shvatili što sam proživljavala u svojoj glavi.

Šta ću sada? Moj je život stao! Nema dalje, zauvijek sam oštećena i obilježena. Nikada više neću nikome moći vjerovati. Zašto se to dogodilo baš meni, koja nikada ništa više nije tražila osim obitelji i toplog doma, koja je odgojena da je obitelj nešto najsvetije? Kako ću ja ispravno odgajati svoju djecu nakon svega? Kako ću im nadoknaditi ljubav i sigurnost koju gube? Nekada sam imala osjećaj da mi se srce zgrčilo na veličinu graška koliko tugu i bol sam nosila u prsima. Nisam noćima mogla spavati, a bila sam bespomoćna da bilo što promijenim. Bila sam izgubljena.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovala na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Živjela sam iz dana u dan, bez snage za život, sve sam radila kao robot kako bih zaboravila. Bilo mi je lakše kada bih razgovarala s nekim, ali čim taj netko ode hvatala bi me depresija. Uvijek sam morala biti u društvu ili raditi kako ne bih mislila na to.

Djeca je bilo teško prihvatiti da mama više nije s njima kao što je nekada bila. To im je bilo najgore za prihvatiti, nisu shvaćale zašto je moram raditi, a ja sam bila shrvana jer propuštam veliki dio njihova odrastanja.

Uskratili smo im dio djetinjstva kad su morale bezbrižno odrasti, a mi smo ih stavili u poziciju da moraju shvatiti da tata više ne voli mamu, ali njih da.

Nisam imala nekih problema tada s njima kao ni sada. Imala sam njihovo povjerenje i zadržala ga, jer ih nikada nisam lagala. Shvatile se vrlo brzo da sve što kažem je istina, a da se tata ne drži obećanja koje im daje i da njegova riječ ne vrijedi mnogo, još kad se uvjere vlastitim očima, tim mi je bilo još lakše.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Prije rastave su imale veliku ulogu, zbog njih sam dvije godine trpila prevare i laži svoga muža. Nakon rastave imale su ulogu da mi se slomi srce svaki put kad ih pogledam. Pomislila bih, moja mala nevina dječica nisu ovo zaslužila.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Moja obitelj i prijatelji. Djeca pogotovo i Bog. Milijun sam puta rekla; „Bože što sam ti skrivila da me ovako kažnjavaš“, ali u drugom trenutku bih pomislila; to je možda Božja volja, možda me spašava, dug je život i ja sam mlada, možda za mene ima neki drugi plan.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Htjela sam, ali ipak nisam potražila.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Da stanem na noge trebalo mi je oko dvije godine, tek tada sam počela disati punim plućima i uspjela se koliko toliko oporaviti.

3. Uzroci rastave

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Glavni razlog je bila muževa javna prevara i udaljavanje od obitelji. Dolazio je kući samo jesti, okupati se i spavati.

Trpila sam njegova poniženja u javnosti, kada bi s njom zagrljen prolazio pokraj mene kao da me ne poznaje, kada bi je ljubio po kafićima, dok djeca i ja još živimo s njim pod istim krovom. Sjedio ju je sa mnom u auto, za isti stol u kafiću i s tim se izrugivao. Kada bi bio kući samo bi s njom pričao satima na mobitel, djecu i mene nije ni primjećivao. Budio me u zoru kada bi došao od nje i pričao mi gdje su bili dok naše dijete leži kraj mene. A ja sam sve to vrijeme šutjela i bila ponizna zbog naše djece.

Međutim prije toga kada sam tek rodila drugo dijete otkrila sam da mi je lagao o svom životu i prije braka. Naime, govorilo se da on već ima jedno dijete iz razdoblja kad je bio na fakultetu. Prije braka sam saznala za to i razgovarali smo o tome. On je to poricao, kao i njegova obitelj. Naravno, voljela sam ga, vjerovala mu i nisam imala razloga da

sumnjam. Međutim, nakon dvije godine braka pronašla sam album sa slikama na kojima on drži dijete, njegova baka je također prisutna na slikama kao i majka tog djeteta koje je navodno njegovo i vidi se da se radi o krštenju. Pitala sam ga što sada to znači, samo se nasmijao i nije mi dao nikakvo suvislo objašnjenje, kao ni njegova obitelj. Ja sam nastavila živjeti u sumnji. I dan danas ne znam da li je to dijete njegovo. Nakon rastave dolazili su mi ljudi, kako bi mi rekli da se on također trebao oženiti s majkom tog djeteta, ali da ona nije htjela tu živjeti. Mislim da nikada neću saznati istinu.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Prva misao za rastavu se pojavila nakon godinu i pol dana kada sam pokušala učiniti sve što je bilo u mojoj moći kako bi spasila brak. Stalno sam mislila da je u meni neki problem, jer me varao. Mislila sam; „Više mu nisam zgodna kao prije, stalno nešto radim po kući, previše vremena posvećujem djeci, nisam dovoljno s njim, nisam našminkana niti uređena, ne dajem mu dovoljno ljubavi i pažnje. Kada sam sve to promijenila i shvatila da njega to uopće ne dira i da ga apsolutno ne zanimam, ne samo ja nego i djeca, tada sam pomislila na rastavu.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

U brak sam ušla sa zamisli kako ću imati svoju obitelj koju ću graditi, imati djecu za koju ćemo živjeti i stvarati, ponositi se njima, dati im svu ljubav svijeta i odgojiti ih u dobre ljude. Voljeti se cijeli život, graditi povjerenje i poštovanje jedno prema drugom. Zajedno se boriti s nedaćama u životu i graditi svoj odnos.

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Ne znam kao sam živjela, bila sam emocionalno uništena. Što je vrijeme više prolazilo to mi je bilo gore. Puno boli i gorčine, sjećala sam se bezvrijedno, prevareno, izigrano, odbačeno, izgaženo. Kao jedna velika nula. Tome se pridonijeli i njegovi roditelji s kojim smo živjeli, oni su uporno branili svoga sina i opravdavali njegove postupke stavljajući mene, kako bi se reklo u isti koš s njim. Psihički su me maltretirali, mogla bih danima pričati stvari kojima su me pomalo ubijali iz dana u dan.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili?

Faza prije napuštanja kada sam još imala malo vjere da ćemo uspjeti sačuvati brak. U toj fazi sam potražila posao, jer nisam imala od čega više hraniti djecu, kako njega nije brigalo. To je trajalo jako kratko.

Faza kada sam ga napustila i odvela djecu tada sam imala živčani slom i ne sjećam se dobro toga dana, znam većinom ono što mi je rečeno.

Faza smirenja; kada sam odlučila dignuti glavu i ponosno se boriti za svoju djecu kako i njih ne bi izgubila.

Faza same borbe u kojoj sam dopustila da me se blati i ponižava kako bih djeca pripala meni na skrbništvo. On je bio inatljive prirode i sve što bih rekla ili učinila a da njemu to nije odgovaralo odrazilo bi se sa puno gorim posljedicama. Tako sam odlučila boriti se šutnjom i gutati „sline“ dok napismeno ne dobijem da će djeca živjeti sa mnom. Radila sam mu sve niz dlaku kako bi to što prije završilo.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Rastava je samo po sebi bila bolna, prošla je hvala Bogu bez konflikta, jer se on većinom nije pojavljivao, a i ja sam radila sve da ga ne naljutim i opet trpila i šutila kako bi bilo što bezbolnije i lakše.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Bilo je moguće govoriti o svemu, ali ne i pobijati njegovo mišljenje ili stavove, ili njegove obitelji, jer bi se onda izrugivali sa mnom na neki način.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Iskreno nakon ovoliko boli ne može mi izaći iz glave ni da je mrtav. Sjetim se i lijepih dana koje smo prošli, ali te uspomene ne mogu zaliječiti rane koje mi je kasnije napravio. Razmišljala sam ja i o pomirbi radi svoje djece, ali se pored njega osjećam klaustrofobično, kao da mi oduzima zrak i život. Ne mogu preboljeti što sam s njim proživjela.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Plan mi je izgraditi novi život s nekim drugim i stvoriti novu obitelj uz čovjeka koji će biti uz mene i moju djecu i voljeti nas. Smatram da zaslužujem bolje nakon svega, sunce nakon kiše.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se

Želim to, nisam izgubila nadu da na svijetu postoji dobrih ljudi koji će me prihvatiti ovakvu kakva jesam, slomljena i nepovjerljiva, oprezna nakon svega. Znam da postoji netko tko bi mi mogao dati svu ljubav, pažnju i razumijevanje ovoga svijeta kao što sam sama spremna dati.

b) učiti živjeti sam

Nije ni to loš izbor, najsigurniji je. Najlakši način da me nitko više, nikad ne povrjedi. Razmišljala sam o tome, ali od toga nemam ništa. To je prazan hod. Želim s nekim podijeliti svoju ljubav i svoj život. Želim da imam nekoga tko će me pratiti i tješiti kad bude teško, veseliti se sa mnom kad budem sretna. Odgajati sa mnom moje djevojčice i pružiti im bar malo ljubavi koju pravi otac ne može. Moja djeca će odrasti, poći na fakultet, udati se, a ja ću cijeli život provesti sama bez ramena za plakanje, bez podrške, bez ljubavi, bez osobe s kojom ću se i posvađati zbog gluposti, neću imati dijeliti s kim dileme, niti primiti savjet, bez čovjeka koji će me navečer zagrliti i reći koliko mu značim.

c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom

Nemoguće nakon svega, ne. Ne znam kako druge žene to proživljavaju, ali ja se ne nadam tome. Ni blizu. Niti bih na to bila spremna.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Odluka je na meni od ove tri, najradije izabirem prvu. Svaka je na svoj način ispravna, trećabi bila idealna kada bi čovjek mogao izbrisati prošlost.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

Naučila sam koliko vrijedi život koji mi je dan. Naučila sam cijeniti sebe i svoje sposobnosti.

Naučila sam da postoje i drugi putevi u životu od onih koje sami sebi zacrtamo, da za sve loše ili dobro što se dogodi postoji nešto gore ili bolje što se moglo dogoditi.

Naučila sam se nositi s teškim trenucima.

Naučila sam da sve to što sam prošla nije razlog da moja djeca odrastu bez ljubavi svojih bližnjih i da je moja ljubav prema njima bezuvjetna, da svaki moj dah dajem za njih dvije.

*Naučila sam da čovjek treba trpjeti da postigao svoj cilj.
Naučila sam da ima zlih ljudi, ali i onih dobrih koji su se izgubili.
Naučila sam da je Bog sve vrijeme uz mene.*

a) Što je prošlo dobro?

Dobro je prošlo to što sam mogla skupiti snage i ostati pribrana radi svoje djece kako bi imale normalnu i zdravu majku.

b) Što je trebalo biti bolje?

Iskreno, ne znam odgovoriti na ovo pitanje.

5.2. Jeste li imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Uvijek i dan danas je tako, osjećam se grešno. Odgojena sam tako.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Jako teško je s tim izaći na kraj, osim ako nemam savjest. Mir pronalazim na misi. U molitvi. Ponekad smatram da me Bog ne osuđuje koliko ja sama sebe osuđujem. Bio je cijelo vrijeme uz mene i davao mi snagu.

Na kraju krajeva ja nisam sama kriva za nevolju koja me snašla, kriva sam što sam izabrala krivu osobu za život i na kraju što sam spašavala svoju glavu.

Teško mi se s tim nositi, guši me taj osjećaj krivnje i da radim nešto zlo, a u biti nisam imala drugog izlaza.

Najviše me boljelo ove godine kada mi se starija curica pričešćivala, išla sam se ispovjediti da mi bude malo lakše, ali odrješenje nisam mogla dobiti, nisam se mogla pričestiti, nisam mogla taj dan čistoće svoga djeteta slaviti kao svaka druga majka, niti svom djetetu objasniti zašto ja to ne mogu. Nije lako boriti se s tim, ali osjećam da koliko god me crkveni zakon smatrao grešnom, i koliko god mene moja savjest mučila, Bog je sa mnom i s mojom djecom.

Taj osjećaj je puno jači od grižnje savjesti i uvijek me smiri.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Vjera mi znači jako puno. Da nisam imala vjeru u Boga i vjeru u bolje sutra, mislim da ne bih preživjela sve nedaće koje su mi se događale. A danas je moja vjera tim jača, jer sam vjerovala da je Bog uvijek sa mnom i doživjela sam njegovu prisutnost.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Molim se češće nego prije, ali zapravo više razgovaram s Bogom kao s prijateljem.

6.3. Jeste li po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Jesam, mnogo puta. Uvijek sam vjerovala da se davanje ljubavi, dobrote i pomoći vrati kad tad, tako je i bilo. Kad mi je bilo najteže svi ljudi kojima je imalo značilo ono što sam ja od sebe dala bili su uz mene, kao i sam Bog.

Prije 4 mjeseca ostala sam bez posla, bilo mi je jako teško živjeti bez financija. Sjećam se, vozila sam se u autu i u mislima razgovarala s Bogom, zahvaljivala mu na svemu što mi je pružio i što mi daje snage da idem dalje, molila sam ga da mi iskrnsne neki posao, bilo kakav. Sutra mi je došla rodica u kuću i rekla da ide na porodiljni dopust, te da je razgovarala s direktorom da me primi na njeno mjesto dok se ona vrati.

Bog me čuo.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Ako govorim o svećenicima, uglavnom sam naišla na osudu, ali me to generalno nije odmaklo od Crkve.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Oni koji dobro poznaju moju situaciju, poštuju moju odluku i slažu se sa mnom. Gledaju me kao borca, kao osobu koja je pretrpjela jako mnogo i jako mi pomažu. Drugi kojima to nije bitno i nikada ih nije zanimalo da saznaju od mene kako se borim s tim, imaju svoje verziju priče. Izmišljaju svakojake priče, gledaju me kao „raspuštenicu“.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Očekujem razumijevanje, a ne osuđivanje koje sam većinom iskusila, ali to me nije odbilo od Boga.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom?

Ima, ali „dobre posljedice“. Bliže sam Bogu i Crkvi. Samo ponavljam već navedeno, najviše me smeta osuđivanje svećenika.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Nema baš nikakvog. Djecu odgajam u vjeri i nastojim ih što više približiti Bogu.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Može, pogotovo ispovijed. Meni osobno to jako znači. Da se očistim pred Bogom. Još nisam doživjela taj osjećaj od kada sam rastavljena, al nadam se da hoću. Svaki put kad bih se ispovijedala od strane svećenika sam naišla na jako neugodna pitanja koja su na mene djelovala osuđujuće. Niti jedan me nije pitao kako je došlo do razvoda, nego da li sam pobacila dijete, da li varam muža? Ja njega varam nakon svega? Kakve to veze ima s bilo čim drugim?

(10) Sugovornica Antonija 2013. Imala je 47 godina. U brak je ušla nakon poznanstva od 8 mjeseci s 33 godine i u braku je ostala 1,5 godinu. Od rastave je prošlo 5 godina. I prije i poslije braka na misu ide svake nedjelje. Jedno dijete dodijeljeno je njoj na brigu i odgoj.

1. Svakodnevni život

1.1. Kako danas živite?

Izvršno. Slobodna sam i zadovoljna.

1.2. Koje su se temeljne promjene dogodile u svakodnevici s obzirom na prijašnje stanje?

Kako bih rekla, nemam straha, imam manje obveza, on je bio narkoman, pa mi je utoliko lakše jer nemam tog svakodnevnog tereta droge i pijanstava. Jednostavno sam radosnija, a nemam više ni svekrve i žene od njegova brata koje su me silno opterećivale jer smo svi zajedno živili u istoj kući.

1.3. Kako Vam je sada kad mislite na prijašnjeg životnog partnera?

Mrtva hladna sam, jedno veliko ništa osjećam, bolje rečeno da ne osjećam. Ali ponekad sanjam da smo sin i ja još još uvijek „tamo“, u njihovoj kući i da me i dalje maltretiraju.

2. Posljedice rastave/razvoda

2.1. Kako Vam je bilo neposredno nakon rastave/razvoda?

Užasno, kao pred smrt, jedno užasno stanje, jedno, ponižavajuće, bezizlazno, strah, kao da sam u vakuumu iz kojeg nema izlaza. Sjećam se da je bilo strašno jer nisam imala ničiju podršku. Svi su me ignorirali.

2.2. Kako su rastava/razvod djelovali na Vaš svagdanji život? (Kako na djecu?)

Rekla sam Ivanu, svom sinu da tata traži rastavu braka, a dijete je bilo izvan sebe od boli.

2.3. Kakvu su ulogu imala djeca kod rastave/razvoda?

Dijete mi je predstavljalo olakšanje jer nisam ostala sama. On mi je bio utjeha i motiv da nastavim dalje živjeti kao čovjek.

2.4. Tko ili što Vam je u to vrijeme davao snage?

Sveta misa, svakodnevna, s malim djetetom.

2.5. Jeste li tražili liječničku pomoć?

Ne.

2.6. Koliko je dugo trebalo da Vam život „normalno“ profunkcionira?

Prva vijest mi je bila užasan šok, iako sam bez njega stalno funkcionirala, ali vrlo brzo sam shvatila i bila „potajno“ sretna jer sam ga se riješila. Naime, moj muž je bio narkoman i noći je provodio vani, a dolazio je doma drogiran i nesposoban za život, pa mi je zato bilo lakše funkcionirati bez njega.

3. Uzroci rastave/razvoda

3.1. Koji su razlozi doveli do rastave/razvoda?

Našao je ljubavnicu koju je želio oženiti, zato je otišao. Iako se drogirao i stvarao mi velike poteškoće te mi nije bio nikakav oslonac, nikad prva ne bih inicirala razvod.

3.2. Kad se pojavila prva misao na moguću rastavu/razvod?

Kad mi je priznao da je narkoman, rekao mi je da se možemo i razvesti, ali meni je to bilo neprihvatljivo jer sam čvrsto vjerovala da mogu spasiti naš brak. A tek mi je to došlo do svijesti kad mi je rekao da to želi. Da želi rastavu.

3.3. S kojim zamislima i očekivanjima ste išli u brak?

Najveća sreća, obitelj, radost, ljubav, zajedništvo, smislen život...

3.4. Kako ste živjeli vrijeme od odluke do ostvarenja rastave/razvoda? Kakvi su to bili osjećaji koji su vladali tim periodom?

Bilo je strašno, košmar u glavi. Stvaralo mi je poteškoću to sto sam vjeroučiteljica i kako ću sad svjedočiti ljudima evanđelje, a rastavljena sa, ali sam imala zalihu Božje snage u sebi koja me tjerala naprijed te svijest da nisam kriva i da ću ipak svojim primjerom svjedočiti da sam Božja.

3.5. Po kojim bi fazama to vrijeme podijelili

Život mi je tada bio ubrzan, morala sam se brinuti za dijete i za posao za egzistenciju. I nisam imala vremena za razmišljati o ničemu osim o preživljavanju.

3.6. Kako ste doživjeli proces rastave i sam razvod pred sudom? Je li je to išlo „prijateljski“ ili s konfliktima i neugodama?

Došao je drogiran pred suca skriven iza odvjetnika, a ja sam došla sama. Sve je prošlo mirno. Nakon rastave mi je došao njegov odvjetnik ispričati mi se jer ga je zastupao.

3.7. Je li u Vašem braku bilo moguće govoriti o problemima? (djeca, novac, seksualnost, partnerstvo)

Krao je moj novac, drogirao se, a govorio o pravdi i ljubavi, moralizirao, a živio u suprotnosti sa svim moralnim principima. Koketirao s new ageom, bavio se reikijem, kristalima, znao sve, a bio prazan.

3.8. Neki kažu da nekima prvi partner ne ide iz glave. Kakvo je Vaše iskustvo s tim?

Daleko mu kuća od moje. Čak ne mislim da mi je upropastio život, smatram se vrlo sretnom ženom.

4. Planovi za budućnost

4.1. Koje planove i vizije imate za dalju budućnost?

Kupili smo stan, a to mi je bio glavni cilj jer su njegovi roditelji izbacili mene i dijete iz njihove kuće. On ionako tu nije živio. Kad me napustio, preselio je u Srbiju drugoj ženi. Želim odgojiti i obrazovati svoje dijete te se usavršavati u poslu.

4.2. Postoje tri mogućnosti formiranja vlastitog života nakon rastave:

- a) živjeti s nekim partnerom ili opet vjenčati se
- b) učiti živjeti sam
- c) „ludo“ se nadati ponovnom susretu i životu s prijašnjim partnerom.

Kako prosuđujete ove tri mogućnosti?

Za sada sama jer sam se tako ostvarila i to traje već godinama, osim ako mi ga Bog ne „baci“ s neba, to ostavljam Božjoj providnosti.

5. Stečeno iskustvo s obzirom na rastavu/razvod

5.1. Kad sada gledate unatrag i pokušate prosuditi, što ste naučili iz svoga iskustva?

a) Što je prošlo dobro?

Što sam dobila dijete „besplatno“ i to predivno dijete. To je najbolje i jedino dobro iz tog braka.

b) Što je trebalo biti bolje?

Sve je trebalo biti bolje jer ništa nije bilo dobro. Da je bilo dobro, ne bi se ovo dogodilo.

5.2. Jeste ste imali osjećaj grižnje savjesti i grešnosti?

Ne jer zaista nisam ništa učinila ništa loše. Osjećala sam se slobodno i čisto.

5.3. Kako ste sa svim tim izlazili na kraj?

Spašavao me Bog i bila sam aktivna i angažirana u crkvi s prvopričesnicima, zborom, vodila sam radionice za djecu, družila sam se s prijateljima, radila sam, tako da me to zaista okupiralo.

6. Značenje vjere u životu

6.1. Što Vam znači vjera?

Glavni oslonac u svemu i moj način života, te moj izbor, a pogotovo jer sam sa 16 godina doživjela iskustvo kliničke smrti u kojoj sam imala iskustvo Božje prisutnosti. Imam stalni osjećaj sigurnosti, oslonac konstantan, apsolutno povjerenje, u kojem nema trenutka sumnje u Božju opstojnost i njegovu intervenciju u moj život. Taj poseban odnos s Bogom me motivirao i da upišem teologiju iako sam već bila završila jedan fakultet.

6.2. Kako često molite? Je li se to tijekom ovog vremena promijenilo?

Molim svakodnevno s mojim djetetom.

6.3. Jeste li po vjeri iskusili pomoć? (Možete li to nekim opisom ili slikom izreći?)

Iskustvo kliničke smrti i vjera u Božju providnost jer me Bog u svemu, ali bas svemu vodio.

7. Odnos s Crkvom

7.1. Kako ste u svemu tome doživjeli Crkvu?

Svećenici su mi bili velika podrška, ali to nije ni čudno jer sam u crkvi odrasla, pekla hostije, bila angažirana na sto strana, svi su znali sto mi se događa, tako da su me podržali.

7.2. Kakva su Vam iskustva od vjernika katolika? Kako su Vas gledali?

Uglavnom sam imala podršku a kad sam doživjela osudu, to sam jednostavno ignorirala. Sve je bilo primjereno civiliziranom ophođenju prema rastavljenom čovjeku.

7.3. Što očekujete od svećenika, bračnog savjetovaništa, uopće od stručnih crkvenih djelatnika?

Pa moja očekivanja su uglavnom zadovoljena. Tada sam puno pričala sa svećenikom, savjetovao mi je da to prihvatim i idem dalje, zaista su mi svi u mom samostanu i župi bili podrška.

7.4. Kakve posljedice ima rastava na Vaš odnos s Crkvom?

Nikakve posljedice, a napose jer sam vjeroučiteljica i normalno sam nastavila raditi i u školi i pri župi, i tada i sada.

Ima li to odjeka na religiozni odgoj koji pružate djeci?

Nema nikakav.

7.5. Može li pripuštanje rastavljenih i ponovno oženjenih sakramentima biti od pomoći u toj teškoj situaciji?

Mislim da je nauk Crkve ispravan jer je ženidba nerazrješiva.